

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bc. Tereza Horáková

**Otázka integrace turecké menšiny
v Německu za vlády černo-žluté koalice**

Diplomová práce

Praha 2013

Autor práce: Bc. **Tereza Horáková**

Vedoucí práce: **PhDr. Tomáš Nigrin, PhD.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

HORÁLKOVÁ, Tereza. *Otázka integrace turecké menšiny za vlády černo-žluté koalice v letech 2009–2011*. Praha, 2013, 97 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Tomáš Nigrin, PhD.

Abstrakt

Diplomová práce *Otázka integrace turecké menšiny za vlády černo-žluté koalice v letech 2009–2011* se zaměřuje na celospolečenskou debatu v Německu-integraci turecké menšiny. Ve vybraném období koaličních vlád CDU/CSU a FDP toto téma opanovalo jak veřejný mediální, tak i politický diskurz. Hlavním postupem předkládané diplomové práce je shromáždit, analyzovat a interpretovat informace o sociální a kulturní integraci této menšiny do tradičního německého kulturního prostředí. Téma je omezeno na první část funkčního období černo-žluté koalice a zaměřuje se na aktuální události těsně předcházejícím koaličnímu vyjednávání a tematicky končí v roce 2011. Cílem práce je zodpovězení otázky, jak se změnilo směřování integrační politiky konzervativně-liberální koalice a zda se jedná o kontinuitu či nový směr. Mezi hlavní aktéry, kteří tento dlouhodobý a vícestranný proces ovlivnili, jsou vedle oficiálních německých a tureckých představitelů také německé nevládní, především náboženské organizace. Součástí práce je také analýza nejdůležitějších sdělení z řízených rozhovorů, které autorka provedla s vybranými osobnostmi relevantními pro dané téma.

Klíčová slova

Turecká menšina v Německu; politika integrace menšin; černo-žlutá koalice (CDU/CSU-FDP), islám

Abstract

The diploma thesis "The Question of Turkish Minority Integration in Germany During the Governing Period of the Black-Yellow Coalition 2009–2011" focuses on a widely discussed debate about the model of integration of the new coalition government CDU/CSU and FDP. The main purpose of the paper is to collect, analyse and interpret information about a current issue in Germany: social and cultural integration of the Turkish minority into the German mainstream culture. The topic is narrowed only to the first two years of the coalition project and focuses mainly on the events shortly before the final agreement and ends with the last occurrences in 2011. The main goal is to answer the main research question how the integration model of the current coalition changed and if there is a new strategy or continuity with the previous governments. The bodies which influence the long-term integration of this group are twofold: on one side are the German ministries and state institutions, on the other are Turkish representatives including those non-governmental organization that have their field of action within Germany. Apart from analysing the primary and secondary sources, expert interviews with relevant representatives of the institutions and distinct researchers will also be presented.

Keywords

Turkish minority in Germany; minority integration policy; Black-Yellow coalition (CDU/CSU-FDP), Islam

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti i pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne

Tereza Horáková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce PhDr. Tomáši Nigrinovi, PhD. za jeho podporu a poskytnuté konzultace. Dále pak prof. Jiřímu Peškovi za inspiraci při výběru tématu. Můj velký dík patří také PhDr. Martinu Mejstříkovi za jazykové korektury. Chtěla bych také poděkovat Grantové agentuře Karlovy Univerzity za poskytnutí finančních zdrojů, které mi umožnily sběr kvalitního studijního materiálu ze zahraničí.

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno:

Tereza Horálková

E-mail:

horalte@hotmail.com

Semestr:

3

Akademický rok:

2011/2012

Název práce:

Otázka integrace turecké menšiny v Německu za vlády černo-žluté koalice v letech 2009-2011

Předpokládaný termín ukončení (semestr, školní rok):

LS 2013

Vedoucí diplomového semináře:

PhDr. Miroslav KUNŠTÁT, Ph.D.

Vedoucí práce:

PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D.

V čem se oproti původnímu zadání změnil cíl práce?

Hlavním cílem zde předkládané diplomové práce bylo přispět novým a v odborné literatuře u nás dosud nezpracovaným náhledem na otázku integrace turecké menšiny v Německu. Téma bylo omezeno první částí funkčního období černo-žluté koalice (2009-2011). Jedním z úkolů bude též zodpovědět otázku, jak se změnilo směřování integrační politiky křesťansko-demokratické a liberální vlády a zda se jedná o kontinuitu či diskontinuitu s předchozími vládami. Integrace menšin zůstala i v roce 2011 široce diskutovanou otázkou. Veřejně nejvíce probíranou látkou byly například objevené případy teroristických jednotek tzv. Terrorzelle ve Zwickau nebo změna na postu nového ministra vnitra Hanse-Petera Friedricha, a s tím spojená diskuze o konzervativnějším směřování kroků tohoto začleňování do společnosti (Einbürgerung) zodpovědného ministra. V odborných kruzích bylo zase nasnadě kritické zhodnocení druhé fáze působnosti Německé Islámské konference (Deutsche Islamkonferenz DIK) či nové zahraničně-politické (ne)úspěchy Marie Böhmer, vedoucí úřadu pro otázky migrace a integrace, působícím při Spolkovém úřadu kancléřky. I nadále stojí v popředí snaha o popsání systému integračního procesu a jejích aktérů na úrovni spolku, jednotlivých spolkových zemí a ve vybraných sledovaných městech (Berlín, Mainz, Mannheim, Bonn, Kolín nad Rýnem aj.). Pro pochopení logiky samotného procesu začleňování se do nové kultury je nutné se podrobněji seznámit se skupinou, která je předmětem zájmu. Sama skupina je velice heterogenní. Jedná se jak o nově příchozí migranty, např. za účelem ucelení rodiny (Familienzusammensetzung), tak i o potomky tzv. gastarbeiterů (v současnosti již čtvrtá generace) a k tomu ještě navíc otázka azylové politiky viz kurdská otázka. Jedním z cílů bude též ukázat, jak se lidé s poměrně odlišnou mentalitou a identitou od té evropské vyrovnávají a přizpůsobují socioekonomickým, kulturním, náboženským, legislativním podmínkám v přistěhovatelské zemi. Bude zajímavé také sledovat vliv a zájem médií na tuto problematiku. I díky podpoře velkých mediálních koncernů, jako je Alex Springer Verlag, vznikaly podobné akce na podporu integrace, jako byl projekt pod vedením Deutschlandstiftung Integration nabádající cizince žijící dlouhodobě v Německu o větší zájem o německý jazyk ("Raus mit der Sprache, rein ins leben"). Důležité je podrobně zkoumat aktéry z řad samotné turecké náboženské obce v Německu. Díky mnoha organizacím působícím v Německu vzniká prostor pro představitele Turecké republiky na nepřímou kontrolu nálad v rámci turecké diaspory. Jednou z vedlejších výzkumných otázek, tzv. Leitfragen, bude tedy taky zjistit finanční propojenost některých nejvýznamnějších společensko-kulturních a náboženských organizací na své

mentory z Turecka.

Jaké změny nastaly v časovém, teritoriálním a věcném vymezení tématu?

Tematika integrace menšin je s postupujícím rozšiřováním Evropské unie velice aktuální a je zapotřebí soustředit pozornost specifické skupině v omezeném časovém období. I nadále se jedná o příslušníky v Německu narozených občanů s tureckými kořeny (türkischstämmige Deutsche) nebo nové imigranty. Autorka také poukáže na rostoucí trend emigrace v Německu vzdělaných a narozených Němců s tureckými kořeny, kteří odjíždí zpět Turecka. Tato práce se zaměří na systém fungování orgánů státní správy na všech úrovních a velmi přínosná jsou data přibližující situaci ve městech zejména v Severním Porýní- Vestfálsku a Porýní Falcí, kde mají již dlouhodobě fungující a úspěšný systém integrace.

Jak se proměnila struktura práce (vyjádřete stručným obsahem)?

Struktura práce bude rozdělena na část teoretickou a praktickou. Stěžejní součástí budou závěry vybraných polostrukturovaných interview, které autorka vedla s představiteli jednotlivých organizací a státních institucí (náboženské obce, kulturní organizace, úředníci státní správy jako jsou referenti pro otázky integrace a migrace jednotlivých parlamentních stran a další).

I Úvod

II Proces integrace

integrační politika a nástroje k její realizaci

Problematika národní identity

Hlavní problémy integračního procesu

III Vývoj integračního procesu

integrační model v Německu po r. 1945

integrační model po r. 1990

nejnovější integrační model

Postoje opozičních parlamentních stran

Ostatní zájmové skupiny

IV Aktéři

Vliv EU na integrační politiku

Spolková úroveň

Spolkové kancléřství

Pověřenkyňe pro otázky integrace, migrace a udělování azylu

Ministerstvo vnitra

Ministerstvo školství

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Ministerstvo pro rodinu, mládež, seniory

Zemská úroveň

Městská úroveň

V Turecká menšina

Cílová skupina integrační politiky

Kulturní organizace

Náboženské organizace

Participace imigrantů v rámci politických stran

VI Integrační politika černo-žluté koalice

Politika udělování státního občanství

Volební práva imigrantů

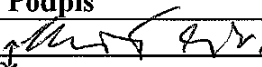
Sociální politika

Zemská školská politika

turecko-islámská zařízení, které jsou zapojeni do projektů a seminářů konaných během setkání členů Islámské konference. Byla provedena expertní interview se zástupci vládních představitelů (mluvčí úřadu pro otázky integrace, migrace a otázky přistěhovalectví), se zástupci jednotlivých parlamentních frakcí a jejich referenty pro otázky migrace (FDP, die Linke, CDU), dále s šéfredaktorem deníku Hürriyet se sídlem v Berlíně, s vedoucí jedné z prvních islámských školek v Německu (Mainz) a s magistrátními úředníky tzv. Pověřenci pro otázky integrace a migrace vybraných měst (Maiz, Mannheim). Během těchto expertních interview vykryštovala hlavní témata a sporné body, např. relevantnost tzv. Sarrazinovy debaty, které budou předmětem zájmu.

Podpis studenta a datum:

01.02. 2012

Schváleno:	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí diplomového semináře	15.5. 2013	

Obsah

ÚVOD	11
1.1 METODOLOGIE A POSTUPY VÝZKUMU	13
1.2 ZHODNOCENÍ PRAMENŮ A DOSTUPNOSTI ZDROJŮ	16
1.3 DEFINICE NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH POJMŮ	21
2 INTEGRACE A INTEGRAČNÍ POLITIKA	23
2.1 CÍLOVÁ SKUPINA INTEGRAČNÍ POLITIKY	23
2.2 MODEL Y INTEGRACE	28
2.3 NĚMECKO CÍLEM PŘISTĚHOVALCŮ: EMIGRACE Z TURECKA	31
3 VLÁDNÍ OBDOBÍ ČERNO-ŽLUTÉ KOALICE	34
3.1 KOALIČNÍ VYJEDNÁVÁNÍ A KONCEPCE INTEGRACE ČERNO-ŽLUTÉ KOALICE	35
3.2 SUPERVOLEBNÍ ROK 2009: VOLBY DO SPOLKOVÉHO SNĚMU	38
4 AKTÉŘI V PROCESU INTEGRACE-NĚMECKÁ STRANA	40
4.1 ZMOCNĚNKYNĚ SPOLKOVÉ VLÁDY V OTÁZKÁCH MIGRACE, UPRCHLÍKŮ A INTEGRACE	41
4.2 SPOLKOVÝ ÚŘAD PRO MIGRACI A INTEGRACI (BAMF)	43
4.3 SPOLKOVÉ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ	45
4.4 SPOLKOVÉ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ	47
4.5 SPOLKOVÉ MINISTERSTVO VNITRA	48
5 AKTÉŘI V PROCESU INTEGRACE-TURECKÁ STRANA	50
5.1 ÚŘAD PREMIÉRA	52
5.2 NEJVÝZNAMNĚJŠÍ TURECKÉ NÁBOŽENSKO-KULTURNÍ ORGANIZACE	54
5.2.1 <i>Turecko-islámská unie organizace pro náboženství (DITIB)</i>	54
5.2.2 <i>Islámské společenství Milli Görüs</i>	56
5.2.3 <i>Další významné spolky</i>	57
5.3 TURECKÁ MÉDIA	58
6 ANALÝZA ŘÍZENÝCH INTERVIEW	59
6.1 CO JE TO INTEGRACE A JAKÉ JSOU PŘEDPOKLADY PRO JEJÍ ÚSPĚCH?	61
6.2 NEJDŮLEŽITĚJŠÍ UDÁLOSTI V OTÁZCE INTEGRACE 2009-2011: KRITIKA MULTIKULTURNÍHO MODELU, NEGATIVNÍ OBRAZ ISLÁMU V NĚMECKU	64
6.3 STAV TURECKÉ MENŠINY ZA VLÁDY ČERNO-ŽLUTÉ KOALICE: ŠKOLSKÁ POLITIKA, SITUACE NA PRACOVNÍM TRHU	70
6.4 REFLEXE VLÁDNÍ POLITIKY SOUČASNÉ VLÁDY: NOVÝ PŘÍSTUP NEBO KONTINUITA?	74
7 HODNOCENÍ INTEGRAČNÍ POLITIKY ČERNO-ŽLUTÉ KOALICE	78
8 ZÁVĚR	85
9 SUMMARY	88
10 POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	91
10.1 PRIMÁRNÍ PRAMENY	91
10.1.1 <i>Interpelace, zákony, vyhlášky, tiskové zprávy</i>	91
10.1.2 <i>Statistiky, výroční zprávy, oficiální dokumenty</i>	91
10.1.3 <i>Periodický tisk (na internetu)</i>	93
10.1.4 <i>Řízené rozhovory</i>	94
10.2 SEKUNDÁRNÍ ZDROJE- MONOGRAFIE	94
10.3 INTERNETOVÉ PORTÁLY	96
11 PŘÍLOHY	97
11.1 POUŽITÉ ZKRATKY	97
11.2 SEZNAM TABULEK	97

Úvod

Tematika integrace menšin v Evropě je s postupujícím rozšiřováním Evropské unie velice aktuální a je zapotřebí tomuto tématu věnovat pozornost, především proto, jakými dynamickými procesy bude demografická struktura „staré Evropy“ v následujících letech procházet. Narůstající počet přistěhovalců z tzv. třetích zemí a zejména členů muslimské komunity se stal výzvou pro takřka všechny evropské země. Ve sledovaném období 2009–2011 se předmětem zájmu stalo kontroverzní švýcarské plošné referendum proti stavbám minaretů. Také případ kritizovaného francouzského zákona o restrikci nošení burek a nikábů na veřejnosti způsobil, že islámské náboženství bylo v mediích prezentováno jako hrozba demokracie. Kromě kritiky odporu některých skupin k integraci do většinové společnosti se také intenzivně diskutoval nebezpečný společenský jev rasové a náboženské nesnášenlivosti. Muslimská komunita v evropském prostoru se stala námětem nejrůznějších odborných studií i populistických knih, které takové nálady mohly vyvolávat. Za všechny lze uvést knihu Thilo Sarrazina „*Deutschland schafft sich ab*“.¹

Zde příkladem uváděné debaty upozornily na to, že v moderních multikulturních společnostech může docházet ke střetu zájmů na straně přistěhovalců, např. osobního práva na svobodu vyznání, se zájmy majoritní společnosti. Budoucnost Spolkové republiky Německo je ovšem bez imigrace nemyslitelná. Německý spolkový statistický úřad před koncem roku 2009 zveřejnil údaj, že poprvé po třinácti letech klesl počet obyvatel SRN pod 82 milionů.² V „supervolebním období“ roku 2009 a v následujícím dvouletém vládním období byl místní veřejný prostor svědkem velkých mediálních a politologických debat na téma integrace. Ve srovnání s posledním koaličním projektem křesťansko-liberální koalice došlo k zásadní proměně hodnotových paradigmat jak ve společnosti, tak i v programech politických stran. Průlomová transformace se udála v otevřenosti k přijetí migrantů většinovou společností a v nových možnostech jejich participace na veřejném životě. S postupným demografickým

¹ Kniha Thilo Sarrazina vyšla v českém vydání v nakladatelství Academia pod názvem „*Německo páchá sebevraždu*“. Problematice, kterou ve své knize nastínil a která ovlivnila politický diskurz v tematice integrace, se podrobněji věnuje kapitola 6.2.

² Jednalo se o pokles na 81,9 milionů obyvatel. Úbytek obyvatelstva byl zaznamenán ve všech spolkových zemích, kromě městských států Berlína a Hamburku. Tisková zpráva č. 417, 4. 11. 2009, dostupné z:

https://www.destatis.de/DE/PresseService/Presse/Pressemitteilungen/2009/11/PD09_417_12411.html, [cit. 27. 4. 2013].

vývojem došlo i ke konečnému potvrzení teze, že se Spolková republika stala přistěhovaleckou zemí.

Postupem předkládané diplomové práce je shromáždění, analýza a interpretace informací o široce diskutované problematice v Německu: integraci turecké menšiny. Tato práce se zaměří pouze na skupinu tureckých migrantů³, a to především proto, že jsou největší etnickou minoritou. Zároveň tvoří turečtí státní příslušníci, popřípadě Němci s tureckými kořeny, největší muslimskou komunitu ve Spolkové republice Německo.⁴ Předkládaná práce bilancuje integrační politiku v první části funkčního období černo-žluté koalice.⁵ Časově se zaměřuje na události předcházející koaličnímu vyjednávání, od momentu jmenování Angely Merkelové kancléřkou (28. 10. 2009) a podpisem koaliční smlouvy mezi stranami CDU/CSU a FDP. Poslední událost se vztahuje ke konci roku 2011, především k momentu 50. výročí smlouvy mezi SRN a Tureckou republikou o přijetí pracovních sil.

Cílem práce je zodpovězení otázky, jak se změnilo směřování integrační politiky konzervativně-liberální koalice a zda se jedná o kontinuitu či nový směr. Výrazný posun se udál od poslední vlády stejných politických stran v období mezi lety 1982–1998, v době kdy kancléřský úřad zastával Helmut Kohl (CDU). Vláda pod jeho vedením odmítala akceptovat neodvratitelný fakt, a to že se demografická struktura Německa výrazně proměnila. Namísto důsledného nastavení nástrojů integrace dále pod heslem „*Deutschland ist kein Einwanderungsland*“ (Německo není zemí přistěhovalců) prosazovala restriktivní přistěhovaleckou politiku. Velký důraz se kladl na podporu návratu původně ekonomických imigrantů zpět do vlasti a především na zamezení dalšího přílivu přistěhovalců a žadatelů o azyl. Povzbuzování v Německu již žijících cizinců k aktivní integraci stálo spíše v pozadí zájmu.⁶

Další krok odtud vede již k samotnému hodnocení, zda a jak je strategie poslední černo-žluté koalice úspěšná při implementaci zákonů a nařízení do praxe. Výsledky

³ Používané termíny „turecký migrant“ a „turecká menšina“ jsou blíže specifikovány v kapitole 1.3 Definice nejdůležitějších pojmů.

⁴ Druhou příčku obsadili imigranti původem z bývalé Jugoslávie. V roce 2010 tvořili početně největší skupinu cizinců z členských zemí EU Italové, Řekové, Poláci. Statistisches Bundesamt, *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit, Ausländische Bevölkerung, Ergebnisse des Ausländerzentralregisters* (Wiesbaden: 2011), s. 8., dostupné z: https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendBevoelkerung2010200117004.pdf?__blob=publicationFile, [cit. 10. 4. 2013].

⁵ Jedná se o vládní koalici Křesťansko-demokratické unie (CDU), Křesťansko- sociální unie Bavorska (CSU) a liberální Svobodné demokratické strany (FDP).

⁶ Ulrich Herbert, *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge* (München: C.H.Beck, 2001), s. 249–250.

integračních politik jednotlivých vlád sice nejsou jednoduše měřitelné na krátkém časovém úseku, lze ale monitorovat jednotlivé nástroje, kterými hlavní a vedlejší aktéři disponují. Tato práce představí systém fungování státních orgánů ovlivňujících proces integrace na německé a turecké straně. Na německé spolkové úrovni sem spadají spolková ministerstva a státní úřady. Jsou sledovány především kompetence a iniciativy jednotlivých úřadů.⁷ Vedle německých aktérů je důležité podrobné zkoumání samotné turecké obce, která se v Německu etablovala jako zájmové a náboženské spolky. Skrze ně pak komunikuje své postoje. Výzkum v tomto směru ovlivňuje fakt, že v současné době neexistuje jednotná zastřešující organizace, která by před německými úřady oficiálně zastupovala všechny muslimy tureckého původu. Tato roztržičnost znesnadňuje přehlednost a spolupráci státních úřadů se zástupci muslimů v Německu.

Na základě dostupných dat pak může být v závěru hodnoceno, nakolik byly dostupné zdroje a nástroje vhodně použity na sledovanou menšinu. Snahou je ukázat, jak se vybraná skupina tureckých migrantů přizpůsobuje socioekonomickým, kulturním, náboženským a legislativním podmínkám v hostitelské zemi. Zkoumaná skupina je značně etnicky, sociálně i nábožensky heterogenní, což se promítne i při hodnocení vládních kroků. Jedním z vedlejších bodů je poukázat také na to, jak udržuje turecká vláda kontakt se svými expatrioty a jak definují ideální formu integrace.

1.1 Metodologie a postupy výzkumu

Výzkum v oblasti integrace specifické menšiny ve stanoveném období předpokládá uchopení na úrovni více vědeckých disciplín. K získání dat nutných pro výzkum integrace etnických menšin je nezbytná práce s fundovanými statistikami. Monitoring jednotlivých demografických a socioekonomických veličin napomáhá ke srovnání proměny statutů mezi jednotlivými generacemi. Díky nim se dá poukázat na mobilitu potomků první a druhé generace tureckých gastarbeiterů na společenském žebříčku, kterou jim zajistilo lepší vzdělání a vyšší kvalifikace. Sledování demografického vývoje je předpokladem pro úspěšnou integrační strategii vlády a pro

⁷ V určitých aspektech sociální integrace jsou kompetentní i spolkové země. Např. při uznávání právního statutu náboženské společnosti a určování podmínek školské politiky. Předmětem zájmu této práce jsou ovšem úřady na celostátní úrovni. Na zemské úrovni budou uvedeny některé příklady přibližující situaci ve městech s velkým počtem přistěhovalců tureckého původu, zejména v Severním Porýní-Vestfálsku a Porýní-Falci, které se mohou dotýkat zkoumané oblasti na spolkové úrovni (debata o islámských náboženských kurzech, vzdělávání islámských duchovních na německých univerzitách apod.).

nalézání problematických oblastí a trendů vývoje.⁸ Evropská komise pověřila Evropský statistický úřad (Eurostat) pilotním projektem na monitorování výsledků integrační politiky jednotlivých členských zemí. Indikátory integrace, které jsou v popředí zmiňovaného projektu, spadají do oblasti sociálních věcí (zaměstnanost, sociální integrace), školství (vzdělání, kvalifikace) a kultury (společenské zapojení ve věcech veřejných). Integrace je nezbytný předpoklad pro hospodářský růst a sociální soudržnost mezi národy nejen ve společenství evropského prostoru.⁹

Migrace a integrace jsou objektem výzkumu velké škály vědeckých disciplín. Vedle sociologie se integrací zabývá také obor politologie. Středem zájmu jsou typy migračních politik a nastavení podmínek pro přistěhovalce, aktivní zapojení migrantů na politickém dění v cílové zemi, popř. vlastní artikulace zájmů vytvářením zájmových spolků, náboženských obcí a jiných sdružení. Do této kategorie spadá také fenomén europeizace přistěhovalecké a azylové politiky a debata o udělování státní příslušnosti.¹⁰ Rozmanitost problémů, které spolu soužití dvou odlišných skupin přináší, vyžaduje podrobnější zkoumání i dalších vědních disciplín, např. pedagogiky (vzdělávání dětí a mládeže) či psychologie.¹¹ Jelikož členové turecké menšiny jsou zároveň v drtivé většině také praktikující muslimové, spadá do této kategorie také islámská teologie. Integrační proces je také předmětem výzkumu kulturní antropologie, popř. etnologie, která řeší interkulturní konflikty a roli etnicity při začleňování se do odlišných společenských struktur.¹²

Sociální výzkum v oblasti migrace a integrace může být proveden na bázi kvantitativního nebo kvalitativního výzkumu. Kvantitativní výzkum umožňuje získat

⁸ Lisa Brandt, Gunilla Fincke, *Germany: monitoring integration in a federal state*, in: The Netherlands Institute for Social Research, *Measuring and monitoring immigrant integration in Europe*, (Hague: SCP, 2012), s. 146–150.

⁹ 9. Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland, (Bescom: Berlin, 2012), s. 71–72.

¹⁰ Srov. např. studii o evropeizaci německé migrační politiky Jens Wassenhoven, *Europäisierung deutscher Migrationspolitik: Policy-Wandel durch Advocacy-Koalitionen*, (Hamburg: Kovac, 2010) nebo studii Salaheldina Kanaana ke smlouvě o více státních příslušnostech. Salaheldin Kanaan, *Abkommen zur Mehrstaatigkeit: Europaratsabkommen und ihr Einfluss auf die Staatsangehörigkeitsgesetzgebung Deutschlands*, (Hamburg: Kovač, 2012).

¹¹ Problematika rozvoje interkulturního prostředí ve školství je předmětem pedagogického výzkumu. Studie Vielfalt im Lehrzimmer vznikla díky finanční podpoře nezávislé nadace Hertie Stiftung, která podporuje především inovativní projekty v oblasti vzdělávání. Viola B. Georgi, Lisanne Ackermann, Nurten Karakaş, *Vielfalt im Lehrzimmer: Selbstverständnis und schulische Integration von Lehrernden mit Migrationshintergrund in Deutschland*, (Münster: Waxmann, 2011).

¹² Débora B. Maehler se ve své habilitaci provedla rozsáhlý výzkum mezi osobami s migračním původem žijících v Německu a zkoumala, jakou roli hraje identita při kulturním začleňování se do německé společnosti. Débora B. Maehler, *Akkulturation bei eingebürgerten Migranten in Deutschland*, (Münster: Waxmann, 2012).

údaje o socioekonomickém zapojení migrantů do majoritní společnosti a postavení ve vyšším či nižším sociálním milieu, kde hlavní faktor hraje vzdělání. Kvantitativní zdroje jako výsledky demografického průzkumu také sledují přirozené procesy migrace. Pokud se chceme zabývat sociálními problémy spojenými s integračním procesem, je vhodné použít vedle kvantifikovaných i kvalitativních metod, protože „tvrdá“ data jsou v nejrůznějších statistikách sestavována na základě obecných pravidel, která nemusí vždy odpovídat sledovanému záměru výzkumu a specifikům určité etnické skupiny. Zatímco při zpracování kvantitativního výzkumu jde především o reprezentativní výsledek, stojí u kvalitativního výzkumu v popředí pochopení komplexity sociálních fenoménů, které se dají studovat a demonstrovat na příkladech. Nejdůležitějším nástrojem kvalitativního výzkumu jsou řízená interview, jejichž systematická analýza dopomůže k formulování závěrečných tezí. Základem této metody je práce v terénu (tzv. *Feldforschung*). Společným bodem obou typů výzkumu je podmínka ověřitelnosti výsledků.¹³

Důležitou součástí zdrojové základny diplomové práce je též využití zásad oral history při vypracovávání a následné interpretaci řízených rozhovorů. Tato metoda nemusí nutně sloužit pouze jako „hlas historie“. Využití jejích principů je uplatnitelné i při výzkumu aktuálního tématu. Dotazování očitých svědků či přímých a nepřímých aktérů přináší do výzkumu nové podněty.¹⁴ Ústně podávané zdroje jsou velmi ceněnou součástí výzkumu sociologických fenoménů především proto, že je lze použít k přímé konfrontaci s oficiálními statistikami. Tematicky se rozhovory zaměřují na aktuální dění odpovídající stanovenému časovému horizontu. Oslovené osoby jsou povzbuzovány, aby vyjadřovaly subjektivní názory a zkušenosti z oblasti, kde ony samy proces integrace ovlivňují nebo jsou jeho součástí. Sled otázek pro oslovené respondenty je upravován dle odborného zaměření tázaného. Jednalo se o zástupce vládních i opozičních stran, dále zástupce turecké náboženské obce a aktéry na straně tureckých vládních orgánů.¹⁵ K nalezení kýžených výsledků poslouží výše popsané metody, jejichž kombinace dopomůže k ucelenému obrazu o procesu a současném stavu integrace turecké menšiny v Německu.

¹³ Ingrid Oswald, *Migrationssociologie*, (Konstanz: UVK, 2007), s. 23–26.

¹⁴ Miroslav Vaněk, Pavel Mücke, Hana Pelikánová, *Naslouchat hlasům paměti, Teoretické a praktické zásady orální historie* (Praha: ÚSD AV ČR, 2007).

¹⁵ Témata byla zacílena na konkrétní události ze sledovaného období (např. ohledně publikace kontroverzní knihy bývalého člena představenstva Německé spolkové banky Thilo Sarrazina; vlivu tureckých vládních špiček na situaci turecké diaspory v Německu; o nástrojích a strategiích integrační politiky německé vlády apod.). Analýza rozhovorů je součástí kapitoly 6.

1.2 Zhodnocení pramenů a dostupnosti zdrojů

Časové vymezení tématu se vztahuje k událostem let 2009–2011. Tomu budou odpovídat také zdroje, kterých bude v diplomové práci použito. Ty se dělí do několika kategorií. K formulování dílčích závěrů a doporučení pro budoucí pozitivní vývoj integračního procesu v Německu je prioritní provedení kvalitativní textové analýzy veřejně dostupných primárních dokumentů.

V případě německé strany se bude jednat o demografické a socioekonomické statistiky zveřejňované odpovědnými institucemi na spolkové úrovni, jako je Spolkový statistický úřad (*Statistisches Bundesamt*, zkr. DESTATIS). Ten zveřejňuje proměnlivost počtu cizinců a osob s migračním původem¹⁶, jejich rozložení na jednotlivé spolkové země, průměrnou dobu pobytu apod. *Mikrozensus* je statistická databáze s tradicí od roku 1957. Zakládá se na reprezentativním vzorku 1% všech domácností v Německu. I přesto se jedná o největší databázi poskytující strukturální sociologická data v Evropě. Sesbírané údaje se vztahují k vícečetným aspektům lidského života–rodinným strukturám, vzdělanosti, vývoji zaměstnanosti, druhu příjmů do rodinného rozpočtu. Některé oblasti, např. zdraví jsou sledovány ve čtyřleté periodě. V diplomové práci jsou předmětem analýzy údaje z mikrocensu za rok 2009, 2010 a 2011.¹⁷

Tvorba a zveřejňování statistik je také úlohou specializované státní instituce–Spolkového úřadu pro migraci a uprchlíky (*Bundesamt für Migration und Flüchtlinge*, BAMF). Ten zveřejňuje odborné migrační zprávy (*Migrationsbericht*). Předmětem zkoumání této práce budou migrační zprávy za rok 2009/2010 a 2010/2011. Diskutovaným tématem ve funkčním období černo-žluté koalice bylo také poskytování integračních a orientačních kurzů nově příchozím imigrantům. Statistiku o počtu účastníků a absolventů podává Zpráva o záležitosti integračních kurzů (*Integrationskursgeschäftsstatistik*), která je čtvrtletně aktualizována. Na těchto údajích jsou doložitelné nové trendy v zájmu o nejrůznější typy integračních kurzů a proměny etnické a genderové struktury zájemců o jejich absolvování.

¹⁶ Definice osoby s migračním původem jsou blíže specifikovány v kapitole 1.3 Definice nejdůležitějších pojmů.

¹⁷ Nový zákon regulující sestavování a publikaci mikrocensu (*Mikrozensusgesetz*) platný od 1. ledna 2005 umožňuje uvádět do statistik o naturalizovaných Němcích také předchozí státní příslušnost a rok naturalizace. Kategorie se označuje výrazem: *Menschen mit Migrationshintergrund* (osoby s migračním původem, DESTATIS, *Der Mikrozensus stellt sich vor*, dostupné z: <https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesellschaftStaat/Bevoelkerung/Mikrozensus.html>, [cit. 27. 4. 2013].

Dalším důležitým zdrojem jsou statistiky vydávané Spolkovou pracovní agenturou (*Bundesagentur für Arbeit*, zkr. BA), která měsíčně podává informace o vývoji německého pracovního trhu. Sociální zákoník (*Sozialgesetzbuch*, zkr. SGB) ukládá agentuře za povinnost sledovat vývoj zaměstnanosti, počtu příjemců sociálních benefitů a zveřejňovat tematicky obdobné databáze spojené s ekonomickou aktivitou občanů.¹⁸ Do stejné kategorie, tedy shromažďování sociálně-pracovních statistik, spadají kompetence Informační služby k zaměstnanosti cizinců (*Informationsdienst zur Ausländerarbeit*, zkr. IZA).

Z dalších primárních materiálů jsou to především studie o celkovém počtu tureckých migrantů žádajících o německé občanství a o jiných oblastech týkajících se sociální, kulturní nebo politické integrace cizinců, uveřejňované úřadem zmocněnkyně spolkové vlády pro migraci, uprchlíky a integraci (*Bundesbeauftragte der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration*), a to především *Zpráva o situaci cizinců v Německu*.¹⁹

Ministerstvo vnitra je zodpovědné za program začleňování migrantů do společnosti. Mimo jiné také zaštiťuje interreligiózní rozhovory se zástupci muslimské náboženské obce v rámci německé islámské konference (*Deutsche Islamkonferenz*). Údaje o životě muslimů v Německu jsou obsaženy ve studiích *Muslimský život v Německu (Muslimisches Leben in Deutschland)*.²⁰ Ta dále uvádí odhadované počty náboženských menšin mezi muslimy tureckého původu - alevity a šíity. Zacílením na mladé muslimy podává zpráva *Životní postoje mladých muslimů v Německu (Lebenswelten Junger Muslime in Deutschland)*²¹ detailnější pohled na problematiku oblasti života dospívajících Turků. Ve spolupráci s ministerstvem školství jsou dostupné také údaje o úrovni vzdělanosti, především počtu žáků, kteří nedokončili přípravu na vzdělání (tzv. *Schulabbrücher*).

¹⁸ Od roku 2010 vstoupilo v platnost nové nařízení o udávání ukazatele „migračního původu“. Toto nařízení zahrnuje osoby, které nemají německou státní příslušnost nebo se narodili mimo území Německa a přistěhovali se po roce 1949, popř., jejichž alespoň jeden rodič není občanem SRN. Na rozdíl od této definice se tedy nezapočítávají do statistiky Spolkové agentury práce potomci třetí generace, tedy za předpokladu, že sami vlastní německý pas. Srov. s definicí osob s migračním původem (*Personen mit Migrationshintergrund*). *Verordnung zur Erhebung der Merkmale des Migrationshintergrundes* (Migrationshintergrund-erhebungsverordnung- MIGH EV), dostupné z: <http://www.gesetze-im-internet.de/mighev/BJNR137200010.html>, [cit. 27. 4. 2013].

¹⁹ Informace o vybraném období dvou let koaliční vlády CDU/CSU a FDP obsahuje osmá a devátá zpráva o stavu cizinců v Německu z června 2012. 8., resp. 9. *Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland*.

²⁰ Sonja Haug, Stephanie Müssig, Sonja Stichs, *Muslimisches Leben in Deutschland*, (Nürnberg: BAMF, 2009).

²¹ Wolfgang Frindte (edds.), *Lebenswelten Junger Muslime in Deutschland*, (Niestetal: Silber Druck, 2011).

Dalším typem primárních zdrojů jsou výstupy z práce odborných referentů zodpovědných za formulaci integrační politiky frakcí opozičních stran.²² Předmětem zájmu jsou interpelace, tzv. *kleine a große Anfragen*, které poskytují informace o návrzích opozice ve Spolkovém sněmu.²³

Téma integrace a demografické proměny obyvatelstva díky imigraci patří mezi hojně diskutovaná společenská témata. Důležitým úkolem je pracovat s relevantní sekundární literaturou, která se tématu objektivně věnuje. Výběr z odborných monografií a článků v recenzovaných odborných časopisech tvoří teoretický základ této práce. V českém a slovenském odborném prostředí je, na rozdíl od Německa, problematika integrace a postavení menšin ve společnosti nedostatečně recipována. Z renomovaných českých politologů se problematice soužití menšin v západních společnostech věnuje Pavel Barša. V jeho knize *Západ a islamismus* se zaměřil na přítomnost muslimských skupin a polemizuje nad úspěchem či selháním jejich integrace do evropských společností.²⁴ K tématu multikulturalismu, teorii a reálné podobě, se vztahuje jiná Baršova kniha, a to *Praktická teorie multikulturalismu*, kde srovnává jednotlivé evropské modely integrace- mj. britský, francouzský, německý- a definuje jejich koncepční odlišnosti.²⁵

Dalším hlediskem, kterým je možno nazírat na skupinu tureckých migrantů je náboženská příslušnost. Fenoménu islámu a přítomnosti muslimů v Evropě se v českém a slovenském prostoru věnuje relativně malý okruh vědců. Mezi přední české arabisty a islamology patří Miloš Mendel (Orientální ústav AV ČR). Ten se řadí vedle Luboše Kropáčka (Ústav Blízkého východu a Afriky FF UK) mezi významné české odborníky na výzkum islámského učení v Evropě a jeho etablování v západních společnostech ovlivněných převážně křesťansko-židovskou kulturou.²⁶ K nejaktuálnějším publikacím,

²² Mezi oslovené frakce politických stran a jejich referenty pro otázky integrace patří zástupci opozice die Linke, SPD, zelení a vládních stran FPD a CDU. Vzhledem k působnosti CSU pouze ve spolkové zemi Bavorsko a jejich zastoupení ve Spolkovém sněmu jako jedna frakce s CDU, budou zkoumány iniciativy těchto stran společně.

²³ Velká interpelace (*große Anfrage*) může být podána na základě iniciativy politické frakce a doručuje se vládě nebo konkrétnímu ministrovi vždy písemně. Spolková vláda má povinnost na tuto interpelaci stejně tak písemně odpovědět a také zavést ve Spolkovém sněmu diskuzi na dané téma. Malá interpelace (*kleine Anfrage*) může být zaslána jako vyjádření přání 5% všech poslanců a odpověď na ní je vždy písemná. Nevzniká nárok na širokou diskusi v plénu. Stefan Marshall, *Das politische System Deutschlands* (Stuttgart: UTB, 2007), s. 147.

²⁴ Pavel Barša, *Západ a islamismus* (Brno: CDK, 2001).

²⁵ Pavel Barša, *Praktická teorie multikulturalismu*, (Brno: CDK, 1999).

²⁶ Z aktuálních publikací, které se věnují islámu v Evropě z pohledu náboženských teoretiků, srov. např. *Islám v srdci Evropy*. Miloš Mendel, Bronislav Ostřanský a Tomáš Rataj, *Islám v srdci Evropy* (Praha: Academia, 2008) či kniha Luboše Kropáčka *Duchovní cesty islámu*, věnující se vztahům islámu

kteří slouží jako hlavní zdroj ve výzkumu stavu turecké náboženské obce v německy mluvících zemích, patří kniha Martina Klapetka, odborného asistenta Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Ve své komparativní publikaci *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku*²⁷ se autor věnoval také nejvýznamnějším tureckým náboženským společnostem, resp. těm s převažující tureckou členskou základnou. Kniha nabízí přehled nejvýznamnějších muslimských organizací, které se spolupodílejí a ovlivňují společenský život Turků v Německu. K předním slovenským turkologům se řadí Gabriel Pirický, externí pracovník brněnského institutu religionistiky, který se ve svých pracích zaměřuje na vývoj mezinárodních vztahů Turecké republiky vůči Evropské unii.²⁸

Co se týče německého odborného prostředí, je zvolené téma v širším pojetí „integrace a multikulturalismus“ či v užším „turečtí migranti v Německu“ kvalitně pokryté sekundární literaturou. Většina dostupných zdrojů se vztahuje k sociologickým tématům. Sonja Klinker ve své studii *Maghrebner in Frankreich, Türken in Deutschland* srovnávala postavení arabské menšiny ve Francii s tureckou komunitou v Německu. Autorka v teoretické části vychází ze starších prací zejména německých sociologů.²⁹ Kniha *Die älteren türkischen Migranten in Deutschland* vyhodnocuje stav příslušníků nejstarší generace tureckých gastarbeiterů (hostujících dělníků) v Německu. Součástí její práce je i prognóza demografického vývoje v Německu za předpokladu, že imigrace do Německa bude v budoucnu stagnovat.³⁰ V rámci politologického výzkumu turecké menšiny je jednou z nejaktuálnějších publikací studie Mustafy Acara analyzující volební preference naturalizovaných Němců s tureckými kořeny a jejich názor na politickou a občanskou participaci na věcích veřejných.³¹ Migrační zpráva 2010 je výsledkem systematického výzkumu Poradního sboru německých nadací pro integraci a migraci (*Sachverständiger Rat deutscher Stiftungen*, zkr. SVR), který

a křesťanství a jejich vývoji ve 20. století. Luboš Kropáček, *Duchovní cesty islámu* (Praha: SCRIPTUM, 2011).

²⁷ Martin Klapetek, *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku* (Brno: Centrum pro studium demokracie, 2011).

²⁸ Pirický je mimo jiné autorem svazku *Turecko*, spadající do řady stručné historie států. Gabriel Pirický, *Turecko*, (Praha: Libri, 2006).

²⁹ Klinkerová zkoumá mj. Esserovu teorii asimilace či Barthovu „ethnic boundaries- theory“ a porovnává je na konkrétních příkladech dvou evropských multikulturních společností. Sonja Klinker, *Maghrebner in Frankreich, Türken in Deutschland, eine vergleichende Untersuchung zu Identität und Integration muslimischer Einwanderungsgruppen in europäische Mehrheitsgesellschaften*, (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010).

³⁰ Salih Kocaman, *Die älteren türkischen Migranten in Deutschland: eine Sekundäranalyse und empirische Erhebung zu Lebenslagen und- perspektiven dieser Gruppe*, (Nordhausen: Bautz, 2010).

³¹ Mustafa Acar, *Das Wahlverhalten der türkischstämmigen Wahlberechtigten in der Bundesrepublik Deutschland* (Hamburg: Kovač, 2011).

předložil nově jmenované vládě v roce 2009 návrhy změn zákonů a nařízení v oblasti integrace. Michael Kiefer ve svém příspěvku analyzuje probíhající debatu na téma zavedení výuky islámu na veřejných školách.³²

Důležitým zdrojem nezbytným pro zpracování analytické kapitoly jsou řízené rozhovory. Autorka oslovila zodpovědné aktéry, jako jsou zástupci ministerstev a státních úřadů. **Bernd Knopf** – mluvčí zmocněnkyně spolkové vlády pro otázky migrace, uprchlíků a integrace Marie Böhmerové – poskytl cenné informace o pozadí vytváření integrační strategie současné vlády a komentoval také nejdůležitější události prvních dvou let vlády černo-žluté koalice. Kromě vládních institucí hraje důležitou roli také nevládní sektor. Ze skupiny náboženských organizací byly osloveny ty s členskou základnou převážně tureckého původu. Referent pro interkulturní dialog kolínské centrály Turecko-islámské unie organizace pro náboženské záležitosti (DITIB) **Bekir Alboğa** se zaměřil především na problematiku komunikace mezi ministerstvem vnitra a náboženskými spolků v rámci Německé islámské konference. Tehdejší předseda DITIB **Ali Dere** se v krátkém rozhovoru vyjádřil k tématu vzdělávání muslimských náboženských duchovních v Německu a také k nedokonalostem současného vzdělávacího systému v Německu. Vedle tureckých náboženských a sekulárních sdružení jsou to také turecky psaná média, která zásadně ovlivňují proces integrace. Zástupce berlínské redakce *Hürriyet*, **Ahmet Külahci**, se v rozhovoru zaměřil především na dvě kontroverzní události, a to publikaci knihy Thilo Sarrazina a objevení neonacistické teroristické jednotky, která má na svědomí vraždy několika občanů s tureckými kořeny. Ze skupiny tureckých vládních aktérů byl pořízen rozhovor z návštěvy nově vzniklé instituce pro v zahraničí žijící tureckou menšinu v Ankaře. I přes bezmála dvě dekády tradice emigrace z Turecké republiky nevznikl na státní úrovni až do roku 2010 strategický úřad, který by se na zahraničně-politické úrovni na turecké expatrioty orientoval. Podřízením tohoto státního odboru pod úřad premiéra turecká strana potvrdila, že pro ně v zahraničí žijící komunita s tureckými kořeny stále stojí v popředí zájmu. **Mustafa Arslan** je zodpovědným referentem pro oblast evropských zemí. Ze strany odborné veřejnosti byl osloven doc. **Murat Erdogan** působící na univerzitě Hacettepe v Ankaře. Jako specialista na integrační politiku německy mluvících zemí je zároveň vedoucím výzkumného migračního a politického centra Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HÜGO). To se

³² Marianne Krüger,-Potratz, Werner Schiffauer, *Migrationsreport 2010*, (Frankfurt/New York, Campus, 2011), s. 287–292.

zaměřilo ve svém výzkumu na sociálně-ekonomickou a politickou stránku života příslušníků turecké menšiny v západní Evropě a Skandinávii. Výsledkem několikaletého sběru dat je tzv. *Euro-Turk Barometre*, projekt s podobným konceptem jako *Eurobarometre*, prováděný pod záštitou Evropské komise.³³ Ústřední roli při utváření koncepční strategie vlády samozřejmě hrají vlastní programy politických stran. **Paolina Hagengruber** je referentka vládní strany FDP pro otázky vnitřní bezpečnosti. V rozhovoru blíže popsala, jaká témata jsou pro nejmenší vládní stranu zásadní a jakých úspěchů dokázala dosáhnout. Vedle současných koaličních stran je pro ucelený obraz o integrační strategii vlády důležité také brát do úvahy jak jejich politiku vnímá opozice. Jako zástupce opozice byl osloven **Thomas Hohlfeld**, referent strany pro otázky integrace a migrace frakce die Linke, který zdůraznil především nesouhlas jeho strany s některými restriktivními opatřeními vlády, které jsou podle jeho strany v rozporu s evropským právem.³⁴

1.3 Definice nejdůležitějších pojmů

„Migrace“ je široce rozšířený pojem, proto pro účely této práce vyžaduje komplexnější definici. Dle nejrozšířenější poučky se o procesu migrace hovoří, pokud splňuje tři charakteristické body: změnu místa pobytu, překročení hranice a nově nastalou změnu sociálních vztahů.³⁵ U migrace je důležité neopomíjet dva aspekty, a to výchozí společnost, resp. kulturu (*Herkunftsgesellschaft*) odkud migrant přichází a cílovou zemi (*Zielgesellschaft*), tedy kam migrant míří. Účastník migrace – emigrant z výchozí země, který je zároveň imigrantem do cílové země – stojí před důležitým úkolem. Musí se vyrovnat s kulturními rozdíly nového prostředí a očekává se od něj, že se začlení do existujících struktur hostitelské společnosti, tedy že se do ní kulturně, sociálně, ekonomicky a politicky integruje. Pojem migrant či přistěhovalec (*Migrant*, resp. *Zuwanderer*) je v německém jazykovém prostoru vnímán jako shrnující nadřazený

³³ Výsledky průzkumu byly zveřejněny v roce 2013. Průzkum byl proveden na vzorku 2634 respondentů tureckého původu s rozsahem v deseti evropských státech. Ze západoevropských zemí, kde žije skupina více jak 100 000 imigrantů tureckého původu je to Německo, Belgie, Francie, Holandsko, Velká Británie a Rakousko. Turecká menšina se stala součástí společností i skandinávských zemí (Dánska, Švédsko, Norska a Finska) a také Švýcarska, *Hürriyet, Avrupa'da solcu Türkiye'de muhafazakar*, 12. 4. 2013, dostupné z: <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=23020817>, [cit. 2. 5. 2013].

³⁴ Kompletní seznam položených otázek a bližší profil oslovených expertů je obsahem kapitoly 6.

³⁵ Vedle změny místa bydliště může migrace naznačovat také změny příslušnosti k určité skupině, jelikož přistěhovanci mohou být také plně izolováni od většinové společnosti a tvořit tak vlastní novou sociální skupinu. Hranicí je v tomto smyslu míněna nejen státní hranice, nýbrž též jiná fyzická hranice, např. menšího celku pouze regionálního přesahu. V širším smyslu se jedná také o hranice sociálního, politického a kulturního charakteru. Ingrid Oswald, *Migrationssoziologie*, s. 13–17.

pojmem. Tam kde čeština nerozlišuje sémantický rozdíl, se dále uvádí německý „*Einwanderer*“. V tomto výrazu je obsažen zamýšlený úmysl delšího pobytu. Emigranti z Turecké republiky jsou oproti jiným skupinám imigrantů mířících do Spolkové republiky specifičtí především v tom, jaké sociální skupiny se této migrace účastnily. Pro účastníky systematické pracovní migrace v druhé polovině 20. století se v češtině ustálil převzatý pojem „*gastarbeiter*“ čili „hostující dělník. Jedná se o výraz vztahující se k historickému období nábory pracovních sil ze zahraničí.“³⁶

V práci je využito také pojmu cizinec (*Ausländer*), který se v německém jazykovém prostředí objevuje v obecných názvech orgánů především na komunální a zemské úrovni, např. cizinecký úřad (*Ausländerbehörde*) nebo cizinecká rada (*Ausländerbeirat*). Ovšem v médiích i odborném diskurzu se tento výraz užívá stále méně. Cizinectví je spojeno s určitým nižším statutem a má diskriminační konotace. Výraz migrant má spíše neutrální náboj.³⁷ Přelom v přístupu k osobám s jinou státní příslušností je viditelný na změně názvu klíčového úřadu zmocněnce spolkové vlády (*Beauftragte der Bundesregierung*). Z původního postu „zmocněnce pro cizince“ (*Ausländerbeauftragte*), který dnes platí za zastaralý výraz, se stal „zmocněnec pro (otázky) migrace, uprchlíky a integrace“ (*Beauftragte für Migration, Flüchtlinge und Integration*).

Pro pochopení logiky samotného procesu začleňování osob s tureckými kořeny, ať už naturalizovaných Němců nebo stále ještě cizinců s tureckým státním občanstvím, je nutné podrobněji se seznámit s demografickou a sociální strukturou sledované skupiny. V práci odkazují na tuto skupinu výrazy, které se v německé terminologii ujaly, např. „Němec s tureckými kořeny“ (*türkischstämmige Deutsche*) nebo „v Německu žijící Turci“, expresivně nazývané jako „*Deutschtürken*“. Do turecké minority spadají také etnické a náboženské podskupiny (Kurdové, resp. alevité a šíité).³⁸ Nejproblematictější je ovšem definování skupiny poslední generace, především v

³⁶ „Gast“- host, „Arbeiter“- dělník. Ve slovníku německého jazyka Duden se slovo „*gastarbeiter*“ poprvé objevuje v roce 1967 a je jím definována osoba, která pracuje v cizí zemi po určitou omezenou dobu. Ve veřejném prostoru byl tento pojem nahrazen slovním spojením „*ausländischer Arbeitnehmer*“, čili zahraniční zaměstnanec. Slovník kodifikovaného německého jazyka Duden, dostupné z: <http://www.duden.de/rechtschreibung/Gastarbeiter>, [cit. 3. 5. 2013].

³⁷ Slovník kodifikovaného německého jazyka Duden k tomuto uvádí, že výraz *Ausländer* může mít velmi negativní až diskriminační význam. Ve veřejném projevu se tedy upřednostňuje slovní spojení „cizí státní spoluobčan“ (*ausländischer Mitbürger*). Dostupné z: <http://www.duden.de/rechtschreibung/Auslaender>, [cit. 3. 5. 2013].

³⁸ Tyto podskupiny budou uváděny pouze při detailnější charakteristice v kapitole 2.1 Cílová skupina integrace.

případě, že se narodili na území SRN. K tomu poslouží nová definice – osoba s migračním původem.³⁹ Ta označuje občany s německou státní příslušností a je to již zavedený pojem užívaný ve výsledcích spolkového statistického úřadu. V roce 2005 se navíc začalo rozlišovat mezi pojmy cizinec s migračním původem „v užším“ a „širším“ smyslu. Mezi osoby s migračním původem v širším smyslu patří cizinci, kteří se přistěhovali na území dnešní SRN po roce 1949, dále všichni v Německu narození cizinci a v Německu narozené děti, jejichž alespoň jeden rodič není občanem SRN, tj. že se přistěhoval po roce 1949 nebo se v Německu jako cizinec narodil. Definice osob s migračním původem v užším smyslu dále kategorizuje osoby dle země původu. U již naturalizovaných německých občanů se uvádí státní příslušnost před naturalizací.⁴⁰ V roce 2010 žilo v Německu 15,7 milionu osob s migračním původem, což znamená, že zhruba pětina všech v Německu žijících osob měla sama migrační zkušenost.⁴¹ Na konci roku 2011 vydaná monitorovací zpráva o integračních indikátorech potvrdila, že počet lidí s migračním původem dokonce překročil hranici 16 miliónů.⁴² Celkový počet cizinců činil o rok později 8,7% z celkového obyvatelstva, tj. 7,1 milionu. Osoby s migračním původem v užším smyslu, tedy původem z Turecké republiky, tvořily skupinu asi 2,95 milionu osob (15,8% všech cizinců).⁴³

2 Integrace a integrační politika

2.1 Cílová skupina integrační politiky

Spolková republika nemá dlouhou historickou zkušenost s imigrací neevropských národů a s tím souvisí i odlišné nastavení podmínek pro cizince. Integrační modely ve „starších“ zemích imigrace, jako jsou Velké Británie či Francie, byly uzpůsobeny tomu, že oba tyto státy jsou někdejší koloniální velmoci. To se

³⁹ Výraz „Migrationshintergrund“ se v oficiálním vydání německého kodifikovaného jazyka v příručce Duden objevuje až od roku 2009, dostupné z: <http://www.duden.de/rechtschreibung/Migrationshintergrund> [cit. 24. 2. 2013].

⁴⁰ Statistisches Bundesamt, *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit, Bevölkerung mit Migrationshintergrund*, (Wiesbaden: 2008), s. 6–7.

⁴¹ Tisková zpráva spolkového statistického úřadu, č. 355, z 26.9 2011, dostupné z: https://www.destatis.de/DE/PresseService/Presse/Pressemitteilungen/2011/09/PD11_355_122.html, [cit. 27. 4. 2013].

⁴² Zpráva pro zmocněnkyni spolkové vlády byla vypracována odborným týmem pod vedením Dr. Dietricha Engelse a Reginy Köller (*ISG Institut für Sozialforschung und Gesellschaftspolitik*) a Prof. Ruud Koopmans a Jutty Höhneové (*WZB Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung*), 2. *Integrationsindikatorenbericht*, (Köln: Bonifatius, 2011), s. 10.

⁴³ Druhé největší etnikum pocházelo z Polska (8,3%). Následovali občané Ruské federace (6,7%) a Itálie (4,7%). Statistisches Bundesamt, *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit, Bevölkerung mit Migrationshintergrund*, (Wiesbaden: 2008), s. 6.

promítlo i do etnické struktury jejich imigrantů. Proměna národní identity je v těchto společnostech přijímána za přirozenou součást kulturního vývoje.⁴⁴ V Německu se zájem o pracovní sílu řešil po druhé světové válce náborovými smlouvami uzavřenými se státy jižní Evropy, severní Afriky a Tureckem v rámci mezistátních bilaterálních dohod. Komunita lidí tureckého původu je etnicky, sociálně a nábožensky heterogenní. Kromě rozdílných etnik se mezi tureckou menšinou také diferencují příslušníci jednotlivých odnoží islámu. Jejich rozmístění v jednotlivých spolkových zemích také odpovídá charakteru imigrace. Nezbytné je taktéž nastínit věkovou strukturu a s tím uvést debatu o problémech mladých migrantů tureckého původu v Německu ve školství a při přístupu na pracovních trh.

Etnická příslušnost je údaj značně subjektivní. Pro pochopení problémů v Německu žijících občanů s tureckými kořeny je nutné nastínit situaci v Turecké republice. Zde tvoří druhou největší etnickou minoritu Kurdové, příslušníci íránské kulturní větve. V současnosti nelze zjistit přesné odhady jejich podílu na celkovém počtu německých Turků. Odpověď spolkové vlády na interpelaci poslankyně Ully Jelpke a frakce PDS uvádí kvalifikovaný odhad půl milionu osob, z nichž zhruba třetina jsou naturalizovaní Němci.⁴⁵ Gieler a Heinrich odhadují počty kurdské menšiny v Turecku mezi 12 – 20% z celkové turecké populace, což představuje zhruba 6,5 až 14 milionů obyvatel. Ačkoliv nebyla kurdská menšina tureckými úřady oficiálně uznána, přísluší jim vlastní etnická a kulturní identita, reprezentovaná vlastním jazykem a odlišnými kulturními zvyklostmi.⁴⁶

Geografické rozmístění turecké menšiny je na území Spolkové republiky značně nerovnoměrné. Turečtí migranti se podílí na celkovém počtu obyvatel Německa zhruba třemi procenty (3,6%). Největší podíl těchto osob připadá na městské státy Berlín, Brémy a Hamburg. Zhruba třetina žije v Porýní-Vestfálsku. Největší turecké komunity se vytvořily také v Bádensku-Württembersku a Bavorsku. V těch spolkových zemích,

⁴⁴ Barša, *Politická teorie multikulturalismu*, s. 99.

⁴⁵ Strana demokratického socialismu (*Partei des demokratischen Sozialismus*, zkr. PDS), fungovala od svého založení v roce 1989 do roku 2007, kdy došlo k fúzi stran WASG a PDS a společně vznikla strana die Linke (Strana nové Levice). Odpověď spolkové vlády na malou interpelaci poslankyně Ully Jelpke a frakce PDS „*Kurdische Minderheit in der BRD*“.

⁴⁶ V červenci 2009 ohlásila vládní strana AKP iniciativu na vyřešení „kurdské otázky“. Obsahem návrhu bylo zřízení antidiskriminačních opatření a nezávislého grémia na boj proti diskriminaci Kurdů. Jedním z návrhů je též povolení výuky kurdštiny jako volitelného jazyka ne veřejných škol. Wolfgang Gieler, Christian Johannes Henrich, *Politik und Gesellschaft in der Türkei: im Spannungsverhältnis zwischen Vergangenheit und Gegenwart*, (Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2010), s. 116.

kde je podíl Turků, potažmo Němců s tureckými kořeny vysoký, byl vybudován integrační systém.⁴⁷

Tabulka 1 Obyvatelstvo tureckého původu v jednotlivých spolkových zemích

Spolkové země (podíl tureckého obyvatelstva)	Počet v tis. (% na celkovém počtu osob s tureckými kořeny)	% podíl na celkovém počtu obyvatel Německa
Bádensko-Württembersko	430 (17,2%)	4
Bavorsko	316 (12,6%)	2,5
Berlín	186 (7,4%)	5,4
Brémy	41 (1,6%)	6,2
Hamburg	81 (3,2%)	4,6
Hesensko	237 (9,5%)	3,9
Dolní Sasko	173 (6,9%)	2,2
Severní Porýní- Vestfálsko	843 (33,7%)	4,7
Porýní-Falc	98 (3,9%)	2,4
Sársko	20 (0,8%)	1,9
Šlesvicko-Holštýnsko	55 (2,2%)	1,9
Nové spolkové země	21 (0,8%)	0,2
Obyvatelstvo celkem	2 502 000	3,1

Zdroj: Vlastní tabulka dle údajů Centra pro turecká studia (*Zentrum für Türkeistudien*), dostupné z: <http://www.zfti.de/> [cit. 10. 3. 2013].

Velmi důležité je též nastínit *náboženský profil* turecké menšiny. Muslimové tvoří po katolících a protestantech třetí největší náboženskou skupinu v Německu. V současnosti se odhaduje počet věřících a praktikujících muslimů v Německu na čtyři miliony.⁴⁸ Turečtí muslimové tvoří dvě třetiny z této náboženské obce.⁴⁹ Největší

⁴⁷ Na příkladu dvou městských států, Brém a Hamburгу, je viditelná zkušenost s imigrací, která se promítla do systému veřejné správy. V obou zemích fungují jazykové kurzy turečtiny v rámci podpory bilingvní výchovy dětí imigrantů. Dále jsou tu pravidelně konané kulturní kurzy, jejichž součástí jsou i přednášky o islámu. Z dalších úspěšných příkladů integrace muslimů do Německa stojí za zmínku soukromé islámské školy v Mnichově a Berlíně. Vedle těchto institucí funguje také od roku 1981 Islámské centrum Mnichov a Německo-islámská škola, která vyučuje v němčině a arabštině. Joel S. Fetzer, J. Christopher Soper, *Muslims and the state in Britain, France and Germany*, s. 109–110.

⁴⁸ Z údajů Institutu pro turecká studia vyplývá, že v roce 2009 byla více jak polovina všech německých Turků spíše nábožensky založených (54,8%), Dostupné z: <http://www.zfti.de/>, [cit. 8. 3. 2013].

⁴⁹ Z dalších zástupců tvoří největší skupinu muslimové ze severní Afriky a ze zemí bývalé Jugoslávie. Sonja Haug, Stephanie Müssig, Sonja Stichs, *Muslimisches Leben in Deutschland*, (Nürnberg: BAMF, 2009), s. 70.

náboženskou větev tvoří sunnitě. Zastoupeni jsou také alevité a šíité.⁵⁰ Rozmanitost náboženských skupin v Turecku se zobrazila i do v Evropě vzniklých diaspor.⁵¹ Islám v Německu byl příchodem muslimů v druhé polovině 20. století vnímán spíše jako krátkodobý jev. Stát nebyl v první fázi řízení imigrace připraven čelit mnoha výzvám. Především nebyl připraven zajistit náboženské potřeby narůstající muslimské komunity. Na základě bilaterálních dohod s Tureckou republikou měla být zajištěna dostatečná podpora muslimské komunity z tureckých personálních a finančních zdrojů.⁵² Cílem muslimské menšiny v Německu je lobování za uznání islámu jako korporace veřejného práva (*Körperschaft des öffentlichen Rechts*). Současná právní úprava uznává pouze ty náboženské společnosti, které měly tento statut udělený již ve Výmarské republice. Takto uznaná náboženská společnost dostává od státu či místní samosprávy pravidelné příspěvky z veřejných daní, podobně jako již etablovaná katolická a protestantská církev. Na tomto místě je vhodné přiblížit rozdíl mezi současnou legislativní úpravou v Rakousku a Německu. V Rakousku byl islám uznán jako instituce veřejného práva v roce 1979, čím bylo dosaženo toho, že je postavení „rakouského islámu“ vůči křesťanství výhodnější než ve většině evropských států.⁵³

Jedním z nejčastěji diskutovaných bodů u tematiky integrace menšin je také zapojení dětí do škol. Centrum pro turecká studia v Essenu provedlo kvantifikovaný výzkum mezi tureckou komunitou v Německu. V tabulce 2 jsou početně i procentuálně vyjádřeny získané údaje o jejich vzdělanosti. Zhruba čtvrtinu z celé skupiny tvoří ještě nezletilé děti, které se soustavně připravují na budoucí zaměstnání. Skoro stejný počet (24,4%) je těch, kteří nemají ukončené základní vzdělání. Zbytek, což je více jak polovina (54,3%), zakončilo své vzdělání na jednom z typů středních škol (tzv. *Hauptschule*, *Realschule*, *Fachhochschulreife* nebo jakýkoliv typ střední školy s maturitou). Třetina je absolventy tzv. *Hauptschule*, kterou žáci nastupují po čtyřech

⁵⁰ Údaje jsou aktuální k roku 2012 a zakládají se na výpočtech BAMF a Spolkového úřadu na ochranu ústavy. Dalšími odnožemi islámu jsou příslušníci ahmadiyyi, súfisté, islailité a v poslední době nejvíce kritizované skupiny salafistů, Statista, *Anzahl der Muslime in Deutschland nach Glaubensrichtung im Jahr 2012*,

dostupné z: <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/76744/umfrage/anzahl-der-muslime-in-deutschland-nach-glaubensrichtung/>, [cit. 25. 3. 2013].

⁵¹ Největší náboženskou odnoží islámu v Turecku jsou sunnitě. Další výraznou skupinu tvoří alevité, o jejichž počtu v Turecku chybí přesné údaje. Poslední odhady hovoří o 5–20 milionech. Wolfgang Gieler, Christian Johannes Henrich, *Politik und Gesellschaft in der Türkei*, s. 119.

⁵² Joel S. Fetzer, J. Christopher Soper: *Muslims and the state in Britain, France and Germany*, s. 102.

⁵³ Uznání proběhlo na základě práva z roku 1912 (tzv. *Islamgesetz*), ve kterém byla muslimům na území Rakouska-Uherska garantována náboženská svoboda a právo na sebeurčení. Dne 2. 5. 1979 byl podepsán dokument, kterým islám získal stejná práva jako ostatní uznaná náboženství. Zároveň bylo umožněno založení první muslimské náboženské obce ve Vídni. Martin Klapetek, *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku*, s. 123–125.

letech základního vzdělání a opouští ji v 15–16 letech. Zhruba každý osmý navštěvoval tzv. reálnou školu. Nejnižší kvóty jsou u absolventů středních škol s maturitou a tzv. Fachhochschulreife, která je přípravou na vysoké školy technického zaměření.

Tabulka 2 Turecká menšina z hlediska dosaženého stupně vzdělání

Dosažený stupeň vzdělání	Počet v tis.	%
BEZ UKONČENÉHO VZDĚLÁNÍ	1142	45,6
Stále ještě žáci	531	21,2
Bez ukončeného vzdělání	611	24,4
S UKONČENÝM VZDĚLÁNÍM	1359	54,3
Hlavní škola (Hauptschule)	786	31,4
Reálná škola (Realschule)	307	12,3
Průmyslová škola (Fachhochschulreife)	68	2,7
Střední škola ukončení maturitou	181	7,2

Zdroj: tabulka na základě propočtů Centra pro turecká studia (*Zentrum für Türkeistudien*), dostupné z: <http://www.zfti.de/> [cit. 8. 3. 2013].

Turecká komunita v Německu je dále specifická svou věkovou strukturou. Na ní vyniká fakt, že se jedná o relativně mladou populaci. S tím souvisí také problémy, které vláda hostitelské země bude nucena v budoucnu řešit. V popředí zájmu ve vybraném období 2009–2011 stály návrhy na regulaci školské politiky a přijetí přísnější legislativy zamezující diskriminaci při přístupu na pracovní trh. V tabulce 3 je naznačena komplexní věková struktura tureckých migrantů v Německu. Lze z ní vyčíst rok imigrace a také ukazuje počet v Německu již narozených dětí. Ze sesbíraných údajů socioložky Salihy Kocaman vyplývá, že se v Německu narodilo 27,4 % ze současné druhé a třetí generace migrantů. Tito se právě nachází v produktivním věku (18–44 let). Potvrzuje se tak fakt, že největší migrační vlna tureckých migrantů přišla teprve v období let 1971 až 1980, tedy až po oficiálním ukončení nábory pracovních sil. Jednalo se o rodinné příslušníky, kteří přicházeli v rámci procesu slučování rodin. Další skupina žadatelů o politický azyl poté následovala v 90. letech 20. století.⁵⁴

⁵⁴ Saliha Kocaman, *Die älteren türkischen Migranten in Deutschland: eine Sekundäranalyse und empirische Erhebung zu Lebenslagen und- perspektiven dieser Gruppe*, s. 55–56.

Tabulka 3 Věková struktura turecké menšiny v Německu

Věk (v roce 2010)	18 až 44	45 až 64	65 a více
Narození v SRN	27,4 %	2,9%	4,2%
Příchod do SRN 1961 a 1970	2,1 %	30,1%	54,2%
Příchod do SRN 1971 a 1980	24,6%	54,9%	29,2%
Příchod do SRN 1981 a 2002	45,9%	11,5%	10,5%

Zdroj: Saliha Kocaman, *Die älteren türkischen Migranten in Deutschland: eine Sekundäranalyse und empirische Erhebung zu Lebenslagen und- perspektiven dieser Gruppe*, s. 55–56.

2.2 Modely integrace

Teorie integrace pochází z období 60. a 70. let a objevuje se v kontextu přistěhovalectví z mimoevropských zemí, resp. ze zemí mimo Evropskou unii a jí přidruženým státům (ESUO). V sociálně orientovaných vědních disciplínách se s pojmem integrace setkáváme poměrně často. V přímé souvislosti s migrací osob se takto označuje jak proces začleňování do společnosti (nastavení podmínek, nástroje a politika státu), tak i konečný stav (soužití menšinové a většinové kultury).⁵⁵ Představa o tom, jak má vypadat proces integrace se u jednotlivých aktérů–příslušníků majoritní společnosti a zástupců menšin–v určitých aspektech různí. V následující části je představen přehled hlavních integračních modelů, jejichž principy jsou využity v evropských zemích, které jsou cílem velké části neevropských imigrantů.

Pavel Barša rozeznává tři principy národní integrace, které jsou charakteristické pro původně převážně monokulturní evropské země. Jedná se *asimilacionistický typ* integrace, který je charakteristický pro Francii. Dále je to *pluralistický typ* národně státní integrace, který se etabloval ve Velké Británii. V německém případě se jedná o princip tzv. *přechodně diferenciované inkorporace* cizích příslušníků do majoritní společnosti, který byl typický v době vrcholného nábory pracovních sil. Barša dodává, že tento návrh byl ve své prvotní podobě koncipován pro skupinu ekonomických

⁵⁵ Sonja Klinker, *Maghrebener in Frankreich, Türken in Deutschland*, s. 67.

migrantů tak, aby je segregoval od většinové skupiny.⁵⁶ Prototypem této integrační politiky byla Spolková republika Německo (Západní Německo) až do devadesátých let 20. století. Podpora kulturní svébytnosti skupiny ekonomických migrantů měla nepřímo zamezit jejich trvalé integraci. Docházelo tak k účelovému vyčlenění ze společenského a veřejného života a ke vzniku, později kritizovaných, paralelních společností.⁵⁷

Integrace jedince probíhá na třech rovinách:

- kulturní
- sociálně- ekonomické
- občansko- politické

V rámci *kulturní integrace* může dojít ke třem rozdílným situacím. V prvním případě se menšina ztotožní s kulturou majoritní společnosti, což vyústí do formy asimilace. Znamená to tedy, že opustí své morální hodnoty a zvyky, které ji dosud od této většiny odlišovaly. Tím dojde k naprostému soužití dvou kultur. Pokud ve společnosti existují asimilační tlaky, často to znamená, že dochází k sociální ostrakizaci menšin. Fenomémem asimilace se zabýval německý sociolog Hartmut Esser, který ve své již klasické teorii rozlišoval čtyři varianty sociální integrace (marginalizaci, segmentaci, vícenásobnou integraci a asimilaci). Z dalších důležitých „škol“, které se touto oblastí zabývaly, je tzv. Chicagská škola, kam se řadí sociologové Robert E. Parker a William I. Thomas. Základní charakteristikou této teoretické skupiny je tzv. *race-relation-cycle-theory*.⁵⁸ Další formou kulturní integrace je model tavicího kotlíku (*melting-pot*)⁵⁹, což je pojem známý především z amerického prostředí a označuje se s ním proces, kdy menšina splyne s hlavním kulturním proudem, ale zároveň většinovou společnost obohatí o pozitivní rysy své kultury. Ve třetím, kulturně-pluralistickém integračním modelu, dochází k pouze omezenému zapojení jedinců do společenského procesu. V takové společnosti si menšina zachová svou národní svébytnost, týkající se například

⁵⁶Tento fakt může být nejlépe doložen na později popsaném *gastarbeiterském* modelu, kdy i přes výrazný vliv přistěhovalců do Německa nebyli lidé z této skupiny oficiálně uznáni jako imigranti, nýbrž jako dočasná pracovní síla, která se po uplynutí kontraktu má vrátit do země původu. Pavel Barša, *Politická teorie multikulturalismu*, s. 231.

⁵⁷ Srov. Baršová, A., P. Barša. *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku* (Brno: MPÚ MU, 2005), s. 100.

⁵⁸ Jedná se o teorie, které pocházejí z konce 80. let 20. století. Vzhledem k tomu, že teorie asimilace nejsou v současném německém diskurzu aktuální, nebude s touto teorií dále operováno. Ani jedna ze zainteresovaných stran, německá, ani turecká, s tímto modelem nesouhlasí. Srov. kapitulu 6 *Analýza expertních interview*. Hartmut Esser, *Welche Alternativen zur .Assimilation. gibt es eigentlich?*, s. 41–61. In: Klaus Bade, Michael Bommes, *Migration . Integration . Bildung. Grundfragen und Problembereiche*, IMIS-Beiträge, Heft 23/2004, dostupné z: <http://www.imis.uni-osnabrueck.de/pdf/files/imis23.pdf>, [cit. 16.5. 2013].

⁵⁹ Barša v *Politické teorii multikulturalismu* uvádění pojem *tavicí tyglík*.

náboženského vyznání, ale ekonomicky a politicky je pevně zasazena do systému demokratické společnosti. Aby byla splněna podmínka funkčnosti tohoto pluralistického modelu, musí i zástupci majoritní společnosti tuto kulturní a etnickou různorodost vyvyšovat jako pro společnost žádoucí.⁶⁰

Sociálně-ekonomickou integraci můžeme dále členit na úplnou a částečnou. Cílem sociálně-ekonomické integrace je zabránit diskriminaci v přístupu k adekvátnímu bydlení, dostupnosti vyššího vzdělání či při získávání zaměstnání, tedy docílit celkové ekonomické soběstačnosti imigranta. *Migrant integration policy index*, nástroj na monitorování integrační politiky členských států Evropské unie, Kanady a USA, zařadil Německo na 22. pozici v úspěšnosti boji proti diskriminaci menšin a aktivit na podporu rovnocenného postavení menšin ve společnosti. V evropském měřítku se Německo řadí na spíše podprůměrné místo.⁶¹

Občansko-politická integrace je založena na tezi, že etnicko-kulturní různorodost ve státě má být zohledněna v politické reprezentaci, a to od stranicko-politické, přes místní zastupitelskou až po nejvyšší parlamentní úroveň. Nejefektivnějším způsobem, jak překonat občanskou a politickou segregaci určité skupiny obyvatel, je dosazování příslušníků menšin do rozhodovacích grémií a kandidátských listin stran, státních úřadů či do místních zastupitelstev. Do roku 2000 si žádná velká parlamentní strana nenominovala muslima na kandidátku strany.⁶² Jako výraz emancipace byla na konci listopadu 2009 založena Společná strany migrantů (*Vereinigte Migrantenpartei Deutschland*). Ve stanovách strany se uvádí, že záměr zakladatelů je upozornit na vzrůstající rasistické a xenofobní útoky na osoby s migračním původem a na potřebu zviditelnování pozitivních příkladů integrace.⁶³

V návaznosti na předchozí teoretický úvod je nutné blíže specifikovat pojem multikulturalismus, diskutovaný především za vlády černo-žluté koalice. Jedná se o silnější variantu zmíněného kulturního pluralismu ve společnosti. Ten úzce souvisí s fenoménem politické, náboženské a národní identity přistěhovalců, který ovlivňuje ochotu a schopnost imigrantů se přizpůsobit podmínkám v hostitelské zemi. Kulturním skupinám je umožněno rozvíjet se v rámci jednoho politického společenství za

⁶⁰ Pavel Barša, *Politická teorie multikulturalismu*, s. 231.

⁶¹ Do jaké míry dochází k ekonomickému zapojení určité skupiny do společnosti, je měřitelné na základě indexu integrace. Dostupné z: <http://www.mipex.eu/germany>, [cit. 16. 4. 2013].

⁶² Do té doby byl výraznou postavou domácí politické scény Cem Özdemir, místopředseda strany zelených z Hesenska, naturalizovaný Němec s tureckými kořeny.

⁶³ Strana mimo jiné požadovala tzv. kanadský model integrace. Po dvou letech existence se strana rozpustila. Informace k programovým bodům strany: <http://www.vereinigte-migrantenpartei.de/>, [cit. 15. 4. 2013].

podmínky, že respektují ústavní pravidla a práva všech obyvatel dané společnosti, dokud nedojde k situaci vzájemného přijetí kulturní diference a společného sdílení demokratických norem. Tento pojem vznikl na základě politologických a sociologických diskuzí objevujících se poprvé v 60. letech minulého století v souvislosti s imigračními politikami přistěhovaleckých zemí jako jsou Spojené státy americké, Kanada a Austrálie.⁶⁴ Vznik multikulturní společnosti se dá doložit mimo jiné na obsazování míst ve veřejné správě osobami s migračním původem. Ve volbách do spolkového sněmu v roce 2009 byl oproti předchozím volebním obdobím zvolen nejvyšší počet lidí s migračním původem. Z celkového počtu 622 poslanců má 21 migrační původ.⁶⁵

2.3 Německo cílem přistěhovalců: emigrace z Turecka

Německá spolková republika a Turecká republika spolu navázaly úzké vazby na kulturním i obranném poli již za dob existence Osmanské říše a hlavní imigrační vlna do Německa právě z Turecka byla tedy logickým důsledkem těchto dlouhodobě udržovaných vztahů.⁶⁶ Komunita tureckých expatriotů čítá dle odhadů Ministerstva zahraničních věcí Turecké republiky více než pět milionů občanů, přičemž celé čtyři miliony žijí v západní Evropě. Největší imigrantskou komunitu tvoří právě v Německu.⁶⁷

Systematická emigrace z Turecka motivovaná ekonomickými příležitostmi probíhala v průběhu šedesátých a sedmdesátých let 20. století. V první imigrační vlně uzavřela Turecká republika smlouvy o nábore pracovních sil se západoevropskými státy. Po Německu v roce 1961 následovaly smlouvy s Rakouskem, Belgií a Holandskem v roce 1964. O rok později vstoupila v platnost pracovní dohoda s Francií, a nakonec se Švýcarskou federací v roce 1967.⁶⁸ Kromě industriálně rozvinutých zemí

⁶⁴ Pavel Barša, *Politická teorie multikulturalismu*, s. 7–9, resp. s. 233.

⁶⁵ Nejvíce zástupců mají strany Die Linke a Strana zelených (Bündnis 90. die Grünen), a to po šesti poslancích. Koaliční strana CDU, resp. CSU má jednoho zástupce a FDP má celkem čtyři poslance. Opoziční SPD má stejně jako FDP čtyři poslance s migračním původem. Statisticky hodnoceno je to celkem 3,4% všech poslanců. Profily jednotlivých poslanců jsou dostupné z: http://www.migration-online.de/data/publikationen_datei_1332932584.pdf, [cit. 2. 2. 2013].

⁶⁶ Joel S. Fetzer, J. Christopher Soper: *Muslims and the state in Britain, France and Germany*, s. 100.

⁶⁷ V roce 2009 činil přesný počet občanů s tureckou státní příslušností 1 658 083, o rok později to bylo 1 629 480 a v roce 2011 1 607 161 osob. Statistisches Bundesamt, *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit, Ausländische Bevölkerung, Ergebnisse des Ausländerzentralregisters*, 2011, s. 30–32.

⁶⁸ Z dalších vyspělých ekonomik to byla například ještě Austrálie.

zamířil velký počet ekonomických migrantů také do muslimských států, a to do Libye v roce 1975, do Jordánska (1982) a Kataru (1986).⁶⁹

Imigrace do Německa z Turecké republiky probíhala v několika vlnách. Ta hlavní do „Západního Německa“ následovala v letech rychlého poválečného růstu země. Na rozdíl od Velké Británie a Francie však neměla Spolková republika možnost rekrutovat chybějící pracovníky ze svých bývalých kolonií. V první generaci imigrantů se jednalo o skupinu, jejíž motivace k emigraci z Turecka byla podmíněna ekonomickou mobilizací. Do skupiny „*hostujících dělníků*“ se řadili pracovníci, většinou muži mezi 20–40 lety z rurálních oblastí východní Anatólie, kteří byli pozváni německou vládou, aby pracovali převážně v těžkém průmyslu. První oficiální dohoda mezi Tureckou republikou a Spolkovou republikou Německo byla uzavřena v roce 1961. Tato bilaterální dohoda byla koncipována tak, aby byla výhodná pro obě strany. Turecká ekonomika měla být oživena přílivem devíz ze zahraničí a zároveň měl odliv obyvatel snížit narůstající nezaměstnanost v zemi.⁷⁰ Tzv. *gastarbeiterský* model byl založen na principu rotace a časovém omezení pobytu dělníků. Hlavním předpokladem také bylo, že se tito dělníci opět vrátí do své země původu, pokud nezískají zvláštní povolení k pobytu. Tento trend se projevil i na podmínkách, ve kterých tito převážně mladí muži žili. Jednalo se o ubytovny nebo dělnické ubikace blízko továren, kde dělníci pracovali. Tento systém se ale prokázal jako nepraktický a neefektivní, na což upozorňovali především sami zaměstnavatelé.⁷¹

Zákaz nábory dalších pracovníků tzv. *Anwerbestopp* v době ropného šoku (1973/1974) způsobil, že se z původně krátkodobých pobytů změnil charakter pobytu na dlouhodobý. Začal proces slučování rodin. Tím došlo k rapidnímu nárůstu počtu cizinců v Německu. V roce vyhlášení zákazu tvořili lidé s cizí státní příslušností 6,4 % všech obyvatel, což bylo v přepočtu asi 3,5 milionu lidí. Cizinci tureckého původu tvořili více

⁶⁹ Uzavřené smlouvy o nábory pracovních sil jsou v plném znění zveřejněny na stránkách Tureckého ministerstva práce a sociálních věcí, dostupné z: <http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/diyih.portal?page=yv&id=2>, [cit. 01. 04. 2013].

⁷⁰ Z nedostatku pracovní síly, především té nekvalifikované pro těžkou práci v průmyslových závodech, byly za účelem podpory průmyslu uzavřeny smlouvy se zeměmi jižní Evropy (Itálie 1955, Španělsko a Řecko 1961, Portugalsko 1964), a později též severní Afriky (Maroko 1963, Tunisko 1965) a se Spolkovou republikou Jugoslávie (1968). Carolin Butterwegge, *Von der „Gastarbeiter- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz*, in: Klaus J. Bade, Jochen Oltmer, *Normalfall Migration*, (Bonn: BPB, 2004), s. 127–132.

⁷¹ Nejčastějším argumentem bylo, že se noví pracovníci museli několik týdnů zaučovat a to zdržovalo celý výrobní proces. Joel S. Fetzer, J. Christopher Soper: *Muslims and the state in Britain, France and Germany*, s. 99–101.

než třetinu.⁷² Druhou generaci tureckých přestěhovalců tedy tvoří potomci a ostatní rodinní příslušníci, kteří se již jako děti v Německu narodili nebo se později přistěhovali. Tato skupina se v současnosti rozšířila už o třetí a čtvrtou generaci.⁷³

Nejmenší skupinu přistěhovalců z Turecka tvořili žadatelé o azyl. V roce 2011 se o poskytnutí ochrany ucházelo více než 1500 (cca. 3,4%) občanů Turecké republiky. Turci jsou, na základě informací ze Spolkového statistického úřadu, třetí největší národnostní skupinou mezi uchazeči o politický azyl. Za rok 2009 byli na prvním místě Iráčané, následovaní Afghánci.⁷⁴

Problematika integrace prošla výraznými reformními změnami za vlády rudozelené koalice (1998–2005) a pokračující velká koalice CDU/CSU-SPD (2005–2009) tuto agendu povýšila na jednu z největších výzev svého volebního období. Zásadní reforma udělování státního občanství (*Reform des Staatsangehörigkeitsrechtes*) byla provedena dne 15. 7. 1999. Německo se poprvé oficiálně charakterizovalo jako přistěhovalecká země.⁷⁵ Dalším důležitým mezníkem byla změna zákona o cizincích (*Ausländergesetz*), který se dočkal zásadní úpravy v roce 2005. V platnost vstoupil nový Zákon o pobytu (*Aufenthaltsgesetz*). V rámci této legislativy byla sjednocena stávající nařízení a formulovány dva nové zákony. Změny se týkaly zákona o státní příslušnosti, zákona o uprchlících a vyhnancích a legislativy k procesu azylové politiky. Povolení k pobytu se nově uděluje buď za účelem studia, vykonávání ekonomické aktivity či z humanitárních a rodinných důvodů.⁷⁶ V prvním roce platnosti zákona byla z celkového počtu 101 570 žádostí o německou státní příslušnost skoro třetina (26 000) podána osobami s tureckými kořeny.⁷⁷ Tento zákon se dočkal alternace již o dva roky později v podobě právního předpisu o změně přistěhovaleckého zákona (*Zuwanderungsänderungsgesetz*). Nově bylo zavedeno povinné zjišťování minimální znalosti německého jazyka u rodinných příslušníků. Tito mají absolvovat kurzy německého jazyka ještě před příjezdem do Německa. Tyto kurzy se zprvu nabízely pouze ve velkých městech (Istanbul, Ankara, Izmir). Z důvodu jejich obtížné

⁷² tamtéž, s. 101.

⁷³ Marianne Krüger, -Potratz, Werner Schiffauer, *Migrationsreport 2010*, s. 296.

⁷⁴ BMI, *Migrationsbericht 2011*, (2012), s. 87

⁷⁵ Joachim Jens Hesse a Thomas Ellwein, *Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland* (Baden Baden: Nomos Vlg, 2012), s. 75.

⁷⁶ Znění zákona k usměrnění a omezení přistěhovalectví a k regulaci pobytu a integraci osob z členských zemí Evropské unie a cizinců v plném znění na stránkách ministerstva vnitra, dostupný z: http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/ZUW/Anlagen/Zuwanderungsgesetz.pdf?__blob=publicationFile, [cit. 18. 4. 2013].

⁷⁷ *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit, Bevölkerung mit Migrationshintergrund, Ergebnisse des Mikrozensus 2010*, s. 396.

nedostupnosti proto měla v plánu černo-žlutá koalice rozšířit školící centra i do dalších měst po celém Turecku.⁷⁸

Podpora kulturní svébytnosti první generace tureckých pracovníků souvisela především s domněnkou německých vládních představitelů, že nebude potřeba tuto skupinu obyvatel napevno integrovat. Velká část z těchto emigrantů, která v minulosti do Evropy vycestovala, se díky finančním pobídkám ze strany hostitelských vlád vrátila zpět do Turecka. Odhady státního úřadu pro v zahraničí žijící Turky se pohybují kolem tří milionů osob.⁷⁹ V současnosti se na nejpočetnější menšině projevuje negativní migrační saldo Německa.⁸⁰ Tento rostoucí trend emigrace v Německu vzdělaných a narozených Němců s tureckými kořeny je jedním z bodů, kterým bude německá vláda nucena čelit.⁸¹ Pro další úspěšný vývoj v integraci turecké menšiny je ovšem zásadní jednání veřejných institucí a podpora sociálně-ekonomického a občansko-politického zapojení této komunity do většinové společnosti. Předpokladem pro tuto integraci jsou dostatečné jazykové znalosti a kulturní kapitál, který má daná menšina k dispozici a otevřenost německé veřejnosti akceptovat nové kulturní vlivy.

3 Vládní období černo-žluté koalice

Vítězstvím konzervativních stran a úspěchem strany liberálů ve volbách v roce 2009 se otevřela cesta ke vzniku středopravicové koalice, označované také jako černo-žlutá. Vítězná parlamentní strana, Křesťansko-demokratická unie Německa (CDU) spolu se svou sesterskou stranou Křesťanskosociální unií (CSU), se pod vedením kancléřky Angely Merkelové shodly na koaliční spolupráci se Svobodnou demokratickou stranou (FDP). Ve stejném složení vládla koalice naposledy v letech 1982–1998 v době kancléřství Helmuta Kohla.⁸² Mezi hlavní témata, která se během

⁷⁸ Strana die Linke upozorňuje ve své parlamentní interpelaci na efekt snížení počtu žadatelů o udělení dlouhodobých pobytů po zprůsnění podmínek příchodu do Spolkové republiky. Na základě jejich výpočtů se v případě tureckých občanů má jednat o pokles až o 67,5%. Z celkového počtu absolventů bylo pouze 50 až 60% schopno absolvovat zkoušku úspěšně. Koalice se v reakci na tuto kritiku zavazuje umožnit co nejrychlejší návaznost na integrační kurzy přímo v Německu.

⁷⁹ Z mimoevropských zemí tvoří Turci menšinu zhruba 300 tisíc osob v Severní Americe a asi 200 tisíc na Blízkém východě. Počet asi 150 tisíc tureckých expatriantů má udělený stálý pobyt v Austrálii. Ministerstvo zahraničí turecké republiky. *Turkish Citizens living abroad*, dostupné z: <http://www.mfa.gov.tr/the-expatriate-turkish-citizens.en.mfa>, [30. 3. 2013].

⁸⁰ BMI, *Migration und Integration*, (Niestethal: Silber Druck oHG 2011), s. 44.

⁸¹ Tomuto fenoménu se věnuje filmařka Aysun Bademsoy, která zkoumá stále častěji se objevující trend návratu tureckých expatriantů do Turecka, kteří tam zkupují byty v přímořských lokalitách. R: Aysun Bademsoy, *Am Rand der Städte*, D 2005.

⁸² Ve stejném koaličním složení byly sestaveny vlády v letech 1949–1956 a 1961–1963 za kancléře Konráda Adenauera a 1963–1966 za kancléře Ludwiga Erharda. Nejdelší vládní spolupráce proběhla

kampaně ve volebním roce vyprofilovala, patřila mimo jiné diskuze o podobě vhodného modelu integrace. Kritika multikulturní politiky v německé společnosti ovládla mediální i odborný diskurz první poloviny vládního období černo-žluté koalice. Zároveň se jako palčivý problém ukázal nedostatek kvalifikované pracovní síly nutný pro podporu růstu německé ekonomiky a s tím související nutnost nové strategie v náboru ekonomických imigrantů. V koaliční smlouvě byla integrace menšin charakterizována jako budoucí klíčový úkol pro Německo.⁸³

3.1 Koaliční vyjednávání a koncepce integrace černo-žluté koalice

Během koaličního vyjednávání se tábor liberálních demokratů zasazoval za návrh na rozšíření možností cizinců participovat na veřejném životě. Jednou z variant podpory jejich aktivního využití občanských práv je plošné udělení práva v komunálních volbách. V platnost vstoupila tato možnost pro občany EU díky Maastrichtské smlouvě v roce 1993. Komunální volební právo pro občany ze třetích zemí je už nyní možné v patnácti zemích EU, mimo jiné v Belgii, Dánsku, Velké Británii a Nizozemí.⁸⁴ Občanská iniciativa *Kommunales Wahlrecht für alle* podporovaná Interkulturní radou v Německu a odborovými organizacemi z Porýní-Falce, Hesenska a Durynska navrhuje ve svém prohlášení úpravu čl. 28, odst. 3 Základního zákona (*Grundgesetz*, zkr. GG), který by aktivní a pasivní právo poskytl také osobám z nečlenských zemí EU. Dle překládaných údajů by se tato změna mohla týkat až 1,7 milionu osob s tureckou státní příslušností, které dlouhodobě žijí na území Spolkové republiky.⁸⁵ Návrh FDP na uvedení podobného nařízení do praxe v určitých úpravách podporují i opoziční SPD, strana die Linke⁸⁶ a zelení. Nerovné zacházení s cizinci žijícími na území Německa, zejména ve vztahu k občanům z rozvinutých zemí mimo Evropskou unii, se stalo

v době kancléřství Helmuta Kohla (1982-1998). Joachim Jens Hesse, Thomas Ellwein, *Das Regierungssystem Deutschlands*, s. 43–50.

⁸³ „Die Integration der Menschen mit Migrationshintergrund ist für Deutschland eine Schlüsselaufgabe.“, Koaliční smlouva CDU, CSU a FDP: *Wachstum, Bildung, Zusammenhalt*, s. 74.

⁸⁴ Dále pak v Estonsku, Finsku, Portugalsku, Slovensku, Slovinsku, Španělsku, Švédsku, Maďarsku, Irsku, Litvě a Lucembursku. Werner Bauer: *Das kommunale Ausländerwahlrecht im europäischen Vergleich*, (Bonn: FES, 2008),

dostupné z: http://www.fes.de/wiso/pdf/integration/2008/160208/beitrag_bauer.pdf [cit. 25. 2. 2013].

⁸⁵ Brožura interkulturní rady Německa vychází z údajů aktuálních k roku 2007. dostupné z: <http://www.interkultureller-rat.de/wp-content/uploads/Broschuere-kw1.pdf>, [cit. 10. 4. 2013].

⁸⁶ Pro stranu Nové levice je požadavek na udělení komunálního volebního práva pro v Německu dlouhodobě žijící cizince ústředním bodem jejich koncepce integrační politiky. Interpelace strany die Linke k otázce komunálního práva ze dne 23. 2. 2010 (17/1146) s titulem *Kommunales Wahlrecht für Drittstaatenangehörige einführen*.

terčem kritiky opozice.⁸⁷ Kvůli odporu CDU/CSU vůči návrhu však byl bod o komunálním právu pro cizince z koaliční smlouvy vyškrtnut. Při hlasování o návrhu zákona přehlasovaly strany vládní koalice opoziční zelené, sociální demokraty a stranu die Linke.⁸⁸

Pro ve volbách vítěznou CDU/CSU stála v integrační koncepci v popředí nutnost aktivního boje proti antiintegračním snahám některých skupin obyvatelstva. Koalice svou integrační strategii opírá o národní integrační plán (*Nationaler Integrationsplan, NIP*), který má za cíl zaměřit se na potírání kulturních zvyklostí neslučitelných s principy demokratického státu. Výsledkem je zákon proti uzavírání nucených manželství a nástroje k lepší ochraně obětí a také změny dalších nařízení regulující pobyt a udělování azylu.⁸⁹ Pro lepší kontrolu ze strany zákonodárců se plánoval vznik odborné dozorové komise ve Spolkovém sněmu (*Enquete Kommission*), která se měla specializovat na otázky integrace. Tento plán nakonec nebyl do koaliční smlouvy zakomponován a výbor ve Spolkovém sněmu prozatím nevznikl.⁹⁰ Německá vládní integrační politika by se měla také, dle představ koaličních partnerů, opírat o zástupce odborné veřejnosti. V koaliční dohodě bylo určeno vytvoření poradního orgánu tzv. *Bundesbeirat für Integration*, který má fungovat pod záštitou úřadu spolkové pověřenkyně pro otázky migrace, uprchlíků a integrace. Proces získávání německého státního občanství i po jeho zásadní reformě v roce 2000 a 2005 má ve volebním období černo-žluté koalice dostát nové revize. Heslem je usnadnění naturalizace cizinců v Německu. Další body, které chtěla vláda prosadit, úzce souvisejí se stimulací udržitelného rozvoje hospodářského růstu. Ten má podpořit zákon o uznání v zahraničí získaných kvalifikací a vysokoškolských titulů (v pracovní verzi *Anerkennungsgesetz*). V oblasti školství koalice plánuje zavedení standardního jazykového testu, který má sjednotit jazykové úrovně všech dětí ve věku 4 let. Cílem je zlepšit a co nejvíce

⁸⁷ Srov. kapitulu 6 Analýza expertních interview.

⁸⁸ Spolkový sněm, *Beschlussempfehlung und Bericht des Innenausschusses* (4.), dostupné z: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/124/1712424.pdf>, [cit. 17. 4. 2013].

⁸⁹ Plné znění zákona *Gesetz zur Bekämpfung der Zwangsheirat und zum besseren Schutz der Opfer von Zwangsheirat sowie zur Änderung weiterer aufenthalts- und asylrechtlicher Vorschriften*, dostupné z: <http://www.bundesgerichtshof.de/DE/Bibliothek/GesMat/WP17/Z/Zwangsheiratbekaempfung.html>, [cit. 17. 4. 2013].

⁹⁰ Podobné výbory existují na zemské úrovni např. v Porýní- Falci a Hesensku. V období 2010–2012 byla aktivní ve Spolkovém sněmu znalecká komise Internet a digitální společnost. Od roku 2010 vznikla komise Růst, blahobyt, kvalita života- cesty k udržitelné ekonomice a společenskému pokroku v systému sociálního hospodářství, dostupné: http://www.bundestag.de/internetenquete/Hintergrund_Enquete/index.jsp, [cit. 17. 4. 2013].

rozvinout systém předškolního vzdělávání tak, aby si děti migrantů osvojily německý jazyk již před nástupem na první stupeň základního vzdělávání.⁹¹

V koaliční smlouvě s mottem růst — vzdělání — soudržnost si strany CDU/CSU a FDP vytyčily pět programatických bodů. Již v preambuli se nově vznikající vládní uskupení opírá o podporu křesťanské církve a ostatních náboženských uskupení. Dalším bodem, vztahujícím se k integrační politice, je plán koalice na udržení kulturní různorodosti ve společnosti. Na celkem 132 stranách je otázce integrace věnováno šest stran, téma se ovšem objevuje i v otázkách ne přímo souvisejících s integrací menšin. Jako komplexnímu bloku se integraci věnuje třetí část— *sociální pokrok skrze solidaritu*. V otázce přistěhovalců vysoce kvalifikovaných pracovníků se zde zdůrazňuje selektivní typ integrace. Při nabírání pracovních migrantů se mají upřednostňovat zahraniční studenti z německých univerzit, umělci a sportovci nebo sezónní pracovníci. Omezení tohoto typu imigrace je ovšem ovlivněno aktuální poptávkou na pracovním trhu a ochotou vybraných jedinců se v novém prostředí adaptovat.⁹²

Integraci osob s migračním původem si obě koaliční strany stanovily jako klíčovou úlohu pro vládní období 2009–2013. V dokumentu se apeluje především na všechny zúčastněné strany integračního procesu. Na jedné straně je to nezbytná otevřenost většinové společnosti přijmout přistěhovalce jako přirozenou součást demografického a kulturního vývoje země. Na druhé straně se vznáší požadavek na migranty, kteří mají prokázat ochotu k rychlé a nenásilné integraci. Koalice se díky těmto společným programovým tezím zavazuje ulehčit tento typ imigrace do Německa, protože jej považuje za oboustranně výhodný. Důležitým předpokladem pro komplexní měření úspěšnosti integrace jsou kvalitní a objektivní data. Koalice se zavázala tato data shromáždit a vyvozovat z nich následně důsledky pro změnu koncepčního plánu.⁹³

Hlavním bodem vládní agendy zůstává zlepšení situace ve školství. Na prvním místě stojí podpora předškolního vzdělávání a pomoc se sociální výchovou. S tím úzce souvisí další navazující bod, a to reformy na pracovním trhu, přičemž je prioritní podpora zastoupení imigrantů ve veřejných institucích. Integrace by v ideálním případě měla probíhat na všech rovinách: na spolkové, zemské i komunální. Zde se koalice shoduje na faktu, že tento proces musí být podporován od nejmenších správních okrsků, až po spolkovou a evropskou úroveň. Plán na vlastní přístup k integrační politice, který

⁹¹ Školské politice se ve druhé části koaliční smlouvy věnuje druhý bod „*Bildungsrepublik Deutschland*“, Koaliční smlouva mezi CDU, CSU a FDP, *Wachstum, Bildung, Zusammenhalt*, s. 60–66.

⁹² Koaliční smlouva mezi CDU, CSU a FDP, *Wachstum, Bildung, Zusammenhalt*, s. 74.

⁹³ tamtéž, s. 74–79.

představila černo-žlutá koalice, počítá také se spoluprací s médii a zapojením institucí činných v kulturní sféře.⁹⁴ V otázce integrace mladých lidí se podporuje zakládání dobrovolnických sdružení. Mezi nové iniciativy současné vlády také patří projekty spjaté se sportem, které jsou zacíleny především na zapojení mladistvých. Integrace díky sportu (*Integration durch Sport*) má oslovit mladé dívky a ženy s migračním původem.⁹⁵

3.2 Supervolební rok 2009: volby do spolkového sněmu

Volby v roce 2009 přinesly několik zajímavých poznatků o stavu voličské základny a o preferencích parlamentních stran. Jedním z nich je údaj o klesající volební účasti. K urnám přišlo o 7,1% voličů méně, než k volbám v roce 2005.⁹⁶ Velké strany SPD a CDU se ve svých volebních kampaních zaměřily i na voliče s migračním původem. Ve volbách do spolkového sněmu jich hlasovacím právem disponovalo největší počet v poválečné historii Německa, a to celkem 5,6 milionu. Tato skupina tvořila 9% z celkového počtu oprávněných voličů.⁹⁷

Spolková centrála pro politické vzdělávání (BPB) vydala u příležitosti supervolebního roku 2009 zvláštní brožuru pro Němce s migračním původem. Informace o průběhu voleb a volebním systému pro oprávněné voliče s tureckým původem byly zprostředkovány v dvojjazyčné turecko-německé brožuře „*Du hast die Wahl-Secim senin*“.⁹⁸ Voliči tureckého původu se na základě výsledků studie Info GmbH a Liljeberg Research institutu nejvíce orientovali na levicové a středo-levicové strany. Polovina respondentů v reprezentativním vzorku zmíněné studie uvedla jako preferovanou volební stranu SPD a zhruba čtvrtina by pak volila stranu zelených. Z těch Němců s tureckými kořeny, kteří by se rozhodli jít k volbám, by straně die Linke vyjádřilo podporu asi pět procent. Nakonec vítězná strana Křesťanských demokratů měla u reprezentativního vzorku voličů s počtem 13% respondentů výrazně menší počet

⁹⁴ Spolková vláda v tiskové zprávě o vydání národního akčního plánu, dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2011/12/2011-12-14-aktionsplan-integration.pdf?__blob=publicationFile, [cit. 25. 2. 2013].

⁹⁵ Německý olympijský sportovní spolek, *Integration durch Sport*, dostupné z: <http://www.integration-durch-sport.de/de/integration-durch-sport/das-programm/ueberblick/>, [cit. 23. 2. 2013].

⁹⁶ V roce 2005 byla volební účast 77,7%, ve volbách o čtyři roky později již jen 70,8%, Joachim Jens Hesse, Thomas Ellwein, *Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland*, s. 355.

⁹⁷ Tisková zpráva spolkového statistického úřadu ze dne 11. 9. 2009, dostupné z: http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/BTW_BUND_09/presse/59_Wahlberechtigte_Migrationshintergrund, [cit. 21. 4. 2013].

⁹⁸ Materiály byly také distribuovány v ruském nebo polském jazyce, dostupné z: <http://www.bpb.de/presse/50124/du-hast-die-wahl-secim-senin>, [cit. 16. 3. 2013].

příznivců než sociální demokraté. Zajímavý fakt, který z výše zmíněné studie vyplývá je, že v Německu naturalizovaní Turci se nejvíce přiklání k současné turecké vládní Straně spravedlnosti a rozvoje (*Adalet ve Kalkinma Partisi*, zkr. AKP), která se řadí mezi konzervativní strany. Její volební zisk by byl v Německu vyšší než v samotných parlamentních volbách v Turecké republice, kde strana premiéra Recepta Tayyipa Erdoğana získala nadpoloviční většinu (52%). Hlas by této straně dalo 60% oprávněných voličů. Další dvě velké strany Sociálnědemokratická kemalistická strana (*Cumhuriyet ve Halk Partisi*, CHP) a nacionalistická strana (*Miliyetçi Halk partisi*, MHP) by získaly 25%, respektive 10% hlasů.⁹⁹

Přeorientování voličské přízně na menší strany oslabilo velké strany, především SPD. To přispělo k nejlepšímu volebnímu úspěchu FDP od jejího založení v roce 1948. Strana obdržela rekordní přírůstek hlasů více než 7,4%, a skončila s celkovým počtem 14,6% hlasů na pozici třetí nejsilnější strany. Úspěch liberálů se přisuzuje aktivitě především mladých voličů. V procentuálním počtu zůstala CDU/CSU nejsilnější stranou, s mírným úbytkem preferencí. S konečným výsledkem 33,8% se ale jednalo o její nejhorší výsledek od roku 1949.¹⁰⁰

V současném spolkovém sněmu nakonec po volbách zasedlo výrazně více poslanců s migračním původem, než ve všech předchozích legislativních periodách. Nejvíce zástupců mají strany die Linke a zelení, a to šest poslanců z každé strany. Koaliční strana CDU/CSU má pouze jednoho zástupce. Za FDP budou v následujících čtyřech letech zasedat celkem čtyři poslanci. Opoziční SPD má stejně jako FDP čtyři poslance s migračním původem. Statisticky hodnoceno je to celkem 3,2% všech poslanců. Mezi politiky s tureckými kořeny, kteří se stali členy spolkového sněmu, se řadí pět poslanců. Nováčci jsou Serkan Tören (FDP), Aydan Özoğuz (SPD) a Memet Kilic (zelení). A znovuzvolené poslankyně Ekin Deligöz a Sevim Dağdelen (obě die Linke).¹⁰¹ Navíc je to poprvé, co v německé vládě zasedl ministr s migračním původem. Stal se jím v roce 2011 nynější předseda FDP Philipp Rösler.¹⁰² Během prvního období

⁹⁹ Tisková zpráva Info GmbH, *Deutsch-Türkische Lebens- und Wertewelten 2009/2010*, s. 7, dostupné z: <http://www.infogmbh.de/wertewelten/Wertewelten-2012-Pressmitteilung.pdf>, [cit. 21. 4. 2013].

¹⁰⁰ SPD ztratila oproti volbám v roce 2005 11,2 % hlasů, což znamenalo jejich historicky nejhorší volební výsledek. Strana zelených a Nová levice naopak voliče získaly. Výsledek zelených byl nakonec 10, 7%, strana nové levice získala celkem 11,9%, což pro ni znamenalo nárůst o 3,2% hlasů. Hesse, Ellwein, *Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland*, s. 356.

¹⁰¹ Profily poslanců s migračním původem jsou dostupné z: http://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2009/27891552_serie_mdb_migration/, [cit. 15. 4. 2013].

¹⁰² Dr. Philipp Rösler se narodil v roce 1973 ve Vietnamu a v tom samém roce byl adoptován náhradními rodiči z Německa. V jeho případě je tedy definice s migračním původem sporná, jelikož jeho oficiální rodiče jsou občané SRN.

vlády černo-žluté koalice byla také poprvé v německé historii zvolena žena tureckého původu zemskou ministryní. Stala se jí Aygül Özkan, kandidátka CDU, která byla zvolena ministryní pro sociální otázky, ženy, rodinu, zdraví a integraci v Dolním Sasku. Ihned po jejím zvolení čelila kritice kvůli svému prohlášení o nepřípustnosti používání náboženských symbolů na školách. Vyjádřila odpor vůči muslimským náboženským symbolům (nošení šátků ve třídách), stejně tak jako vůči používání křesťanských křížů ve veřejných školách. Kritika přišla od představitelů vládní strany CSU. Stefan Müller, pověřenec konzervativců pro otázky integrace ve spolkovém sněmu, pochyboval zda „politici, kteří chtějí zakázat krucifixy ve školách, mají být členy křesťansko-konzervativní strany.“¹⁰³ V květnu 2011 se v Bádensku-Württembersku stala další zemskou ministryní tureckého původu Bilkay Öney. Příslušné ministerstvo pro integraci (*Ministerium für Integration Baden-Württemberg*) bylo nově zřízeno vládnoucí červeno-zelenou koalicí (SPD-zelení) a v současné době čítá asi 60 zaměstnanců.¹⁰⁴ Na konci roku 2011 byl ze strany opoziční SPD učiněn důležitý krok k zviditelňování osob s tureckými kořeny ve veřejných vedoucích funkcích. Aydan Özoğuz byla jmenována do představenstva strany jako místopředsedkyně sociálních demokratů.¹⁰⁵

4 Aktéři v procesu integrace-německá strana

System integrace jedince do společnosti je ovlivňován velkou škálou faktorů. Mezi ty hlavní patří samotní aktéři, kteří reprezentují menšinovou nebo většinovou společnost. Z německých aktérů se jedná o veřejné instituce, jako jsou ministerstva a pověřené spolkové úřady, které jsou za průběh integrace právně zodpovědné. Na proces integrace mají ale také vliv nejrůznější organizace nevládního sektoru, které se zabývají odbornou stránkou procesu nebo svým odborným výzkumem napomáhají upozorňovat na desintegrační faktory. Na druhé straně jsou tu nepřímí aktéři, především zástupci ze samotné turecké obce, kteří sledují nenásilné zapojení svých expatriotů do německé společnosti. Z těchto jsou tu ti působící přímo v Německu, jež jsou přímo či nepřímo

¹⁰³ Die Zeit. *Özkan rückt vom Krucifix- Verbot ab*, 26. 4. 2010, dostupné z <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2010-04/oezkan-krucifixe-cdu>, [cit. 21. 4. 2013].

¹⁰⁴ Ministerium für Integration Baden-Württemberg, profil Bilkay Öney, dostupné z: <http://www.integrationsministerium-bw.de/servlet/PB/menu/1268738/index.html?ROOT=1268673>[cit. 15. 03. 2013].

¹⁰⁵ Další významné funkce poslankyně Spolkového sněmu, dostupné z: <http://oezoguz.de/person/>, [cit. 16. 5. 2013].

napojení na politické strany či státní úřady Turecké republiky. Pro posouzení výsledků integračních snah je proto nutné sledovat názory a aktivity v obou táborech a taktéž je nutné tato zjištění zasadit do širšího kulturního, náboženského a sociálně-politického kontextu.

4.1 Zmocněnkyně spolkové vlády v otázkách migrace, uprchlíků a integrace

Rok 2008 byl v rámci třicátého výročí od založení úřadu zmocněnkyně spolkové vlády pro otázky integrace a migrace příležitostí k ohlédnutí za dosavadními úspěchy a aktivitami tohoto státního úřadu. Na počátku funkčního období velké koalice v roce 2005 došlo k posílení pozice státního pověřence a celá instituce byla zařazena přímo pod kancléřský úřad. Jednalo se o krok, u kterého došlo ke konsensu mezi CDU a SPD. Zatímco ve svých začátcích měl úřad pouze dva zaměstnance, funguje v současnosti jako vysoce kvalifikované odborné pracoviště s více jak 60 zaměstnanci. Současná zmocněnkyně spolkové vlády, prof. Dr. Marie Böhmerová, byla do funkce jmenována jako pátá pověřenkyně německé vlády v listopadu 2005, aby koordinovala integrační politiku vlády velké koalice. V této funkci pokračovala pod vedením kancléřky Angely Merkelové i po roce 2009.¹⁰⁶

Německý „integrační úřad“ jedná v koordinaci s evropským integračním rámcem a je zodpovědný za vypracovávání zpráv a kompletaci dat týkajících se státní agendy integrace a migrace.¹⁰⁷ Základní ustanovení integrační politiky černo-žluté koalice tvoří národní integrační plán (*National Integrationsplan*, NIP), který obsahuje cíle k dosažení optimální regulace přistěhovalců. Jedná se o společnou iniciativu spolku, spolkových zemí, obcí a zástupců občanské společnosti. V prvním roce vlády velké koalice se konal první integrační koncil (*Integrationsgipfel*) iniciovaný kancléřkou Angelou Merkelovou a fungující pod záštitou spolkového ministerstva vnitra a úřadu pověřenkyně spolkové vlády. Národní integrační plán (*Nationaler Integrationsplan*) byl navrhnut během tohoto koncilu a v platnost vstoupil v roce 2007.¹⁰⁸ Konzervativně-liberální koalice aby tento plán konkretizovala, odsouhlasila v roce 2011 vytvoření Národního akčního plánu

¹⁰⁶ Podobně funguje i úřad pověřence spolkové vlády v oblasti kultury a médií. V současnosti zastává úřad Bernd Neumann, *Ein Amt im Wandel*, BBMFJ (Berlin: OHG, 2009), s. 9–10.

¹⁰⁷ V červnu 2010 vyšla zpráva spolkové vlády o situaci cizinců a cizinek v Německu. Jedná se o odbornou studii věnující se integrační politice spolkové vlády.

¹⁰⁸ BMAS, *Nationaler Plan zur Umsetzung des Nationalen Integrationsplanes*, dostupné z: <http://www.bmas.de/DE/Service/Publikationen/a187-nationaler-aktionsplan.html>, [cit. 25. 2. 2013].

k integraci (*Nationaler Aktionsplan für Integration*). Jeho smyslem je ulehčit měřitelnost úspěchu integrace na základně dostupných dat. V zásadě zůstaly zachovány principy stanovené v národním integračním plánu, a to nutnost spolupráce státu a občanské společnosti. Kooperace je vyžadována také ze strany veřejných kulturních a náboženských spolků a aktérů v oblasti hospodářství, dále například také nadací, odborů, dobročinných organizací, sportovních oddílů, církve apod. Části věnující se integraci se orientují na nově příchozí i na v Německu dlouhodobě žijící cizince. Integrační plán varuje před neúspěchem především mladé generace, který hrozí, pokud se rapidně nezlepší situace na trhu práce a nezvýší se jejich ochota a schopnost osvojit si německý jazyk. NIP charakterizuje spolkové země a obce jako klíčové partnery v procesu integrace. Obce jako základní územní jednotky představují pro migranty prvotní kontakt s německou administrativou. Koalice chce podporovat projekty, které vznikají na nejnižší úrovni. Z krátkodobých projektů se mají vyvinout dlouhodobé, které ve formě pravidelných pobídek podpoří společný dialog. Největší roli zde, dle závěrů NIP, mají hrát poskytovatelé integračních kurzů a pracovní agentury. Dalším cílem je také zavádění tzv. modelových regionů (*Modellregionen*), které mají sloužit k propojení institucí na zemské a komunální úrovni a mají tak vytvořit vlastní síť partnerů v integraci.¹⁰⁹

Během vlády černo-žluté koalice vznikl požadavek na ustanovení spolkové integrační rady (*Bundesbeirat Integration*), která má sloužit jako poradenský sbor a jako instituce veřejné kontroly. V současné době v radě zasedá 32 zástupců. Členem je například zástupce spolkové agentury práce, zástupci náboženských obcí a odborníci na problematiku integrace jako např. Prof. Dr. Klaus J. Bade z univerzity v Osnabrückeru. Předsedkyní tohoto grémia je výše zmíněná Dr. Marie Böhmerová. Vedle zástupců muslimské náboženské obce v Německu jsou v radě zastoupeny i další organizace úzce spjaté s tureckou menšinou, které se zaměřují na osvětu a pomoc tureckým migrantům při začleňování se do sociálního systému v Německu. Ali Ertan Toprak, zástupce alevitů v Německu, se stal důležitým hlasem v prosazování rovnoprávnosti této odnože islámu, která je v Německu zastoupena pouze menšinou. Turecko-německá nadace pro zdraví (*Türkisch-Deutsche Gesundheitsstiftung*) je zase organizace s úkolem osvěty v oblasti prevence zdraví. Z dalších zástupců tureckého původu je v radě moderátorka

¹⁰⁹ Jako příklad takového modelového regionu lze uvést některé oblasti v Hesensku, dostupné z: http://www.integrationskompass.de/hmdj/home/~bil/Modellregionen_Integration/, [cit. 23. 2.2013].

Nazan Eckes, zástupce Turecké obce v Německu Kenan Kolat či Mustafa Yaman, zástupce Turecko-islámské unie pro záležitosti náboženství (zkr. DITIB).¹¹⁰

Součástí agendy ministerstva je také podpora projektů propagujících výhody plné integrace. Díky podpoře velkých mediálních koncernů jako je Alex Springer Verlag vznikl projekt na podporu integrace "*Raus mit der Sprache, rein ins Leben*" (Zbav se jazyka, hurá do života). Tento byl veden pod záštitou *Deutschland Stiftung Integration*, spadající přímo po patronát spolkové pověřenkyně. Zástupci „úspěšně integrovaných migrantů“ nabádali cizince dlouhodobě žijící v Německu, aby projevíli větší zájem o německý jazyk.¹¹¹ Mezi nejvýraznějšími mediálně známými tvářemi s migračním původem se objevila Aygül Özkan, ministryně sociálních věcí, žen, rodin a zdraví a integrace za CDU v Dolním Sasku, která má turecké kořeny¹¹²

4.2 Spolkový úřad pro migraci a integraci (BAMF)

Nutnost zřízení úřadu zodpovědného za regulaci přílivu migrantů a uprchlíků do Německa sahá do počátků poválečného období, kdy se země stala cílem uprchlíků. Jednalo se o německé občany, kteří byli do Německa hromadně přemístěni v poválečných odsunech. Jedním z úkolů BAMF je poskytování informací o procesu naturalizace cizinců do společnosti v široké síti poradních míst. Cílem vládní politiky koalice CDU/CSU-FDP bylo rozšíření informačních středisek a nabídky poskytovatelů integračních kurzů.¹¹³

Dalším ze zásadních úkolů BAMF je také zpracovávat koncepce a doporučení na zlepšení a ulehčení procesu integrace. Tento pokyn je uzákoněn v čl. 45, odst. 2 Zákona o pobytu. Spolkový program (*Bundesweites Programm*) vznikl na základě úzké spolupráce s úřadem spolkové zmocněnkyně, přičemž se obrací na všechny zodpovědné úřady na spolkové, zemské a obecní úrovni. Tento okruh dotyčných úřadů zahrnuje

¹¹⁰ Seznam členů spolkové rady pro integraci, dostupný z: http://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/DE/Bundesregierung/BeauftragtefuerIntegration/integrationsbeirat/Mitglieder/_node.html, [cit. 16. 3. 2013].

¹¹¹ V představenstvu této nadace sedí mj. prof. Dr. Maria Böhmerová, Sevda Boduroğlu (*Dogan Media International*) nebo šéfredaktor deníku Bild Kai Diekmann, dostupné z: http://www.deutschlandstiftung.net/Deutschlandstiftung_Integration/Vorstand.html, [cit. 24. 2. 2013].

¹¹² Mezi dalšími „ambasatory zmíněného projektu patřila sportovkyně polského původu Magdalene Brezeska, boxer arménského původu Artur Abraham či fotbalista Jérôme Boateng, jehož otec pochází z Ghany,

Úřad spolkové vlády, *11 neue Botschafterinnen und Botschafter*, dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Pressemitteilungen/BPA/2010/10/2010-10-20-ib-kampagne-raus-mit-der-sprache.htm>, [cit. 25. 2. 2013].

¹¹³ Tato nadace vznikla jako iniciativa Svazu německých mediálních nakladatelů, dostupné z: <http://www.bamf.de/DE/DasBAMF/Chronik/Bundesamt/bundesamt-node.html> [cit. 16. 3. 2013].

mimo jiné pověřence spolkových zemí pro otázky migrace a integrace, pověřence spolkové vlády pro otázky vysídlenců, zástupce náboženských společenství, odborů, spolků zaměstnavatelů, poskytovatele integračních kurzů a zástupce akademické obce. Pole působnosti tohoto dokumentu zahrnuje koordinaci odborných workshopů, podporu rozvoje expertních klubů a řešerše aktuálních dat k problematice přistěhovalectví.¹¹⁴

Jazyk je základním předpokladem pro úspěšnou komunikaci s okolím a skrze ovládnutí jazyka vyvstává možnost začlenit se úspěšně i do organizačních a společenských struktur země. Potřeba úspěšných jazykových a integračních kurzů se objevuje v programatikách všech vládních i opozičních stran. Jejich názory se ovšem liší ve způsobu provedení a nastavení podmínek pro migranty. Dle NIP mají být integrační kurzy nově namísto stávajících 45 hodin nabízeny v rozsahu 60 hodin. Primárním cílem těchto integračních kurzů zůstává pomoc při rychlé integraci imigrantů na pracovní trh.¹¹⁵ Ministr vnitra Thomas de Maiziére při představení Spolkového integračního programu uvedl, že 10–15% všech cizinců v Německu odmítá účast na povinných integračních kurzech.¹¹⁶ V popředí kritiky opozice bylo úsporné opatření na výplatách učitelského personálu. V odpovědi na velkou interpelaci předloženou jménem frakce die Linke byly poprvé podrobně zveřejněny komplexní informace o návštěvnosti a počtu integračních kurzů, průměrném platu školitele, údajích o výplatách cestovních náhrad, zajištění péče o nezletilé děti v době průběhu integračního kurzu aj.¹¹⁷

Tabulka 4 ukazuje procentuální vyjádření počtu imigrantů s tureckým původem vzhledem k celkovému počtu všech zúčastněných. V období prvních dvou let vlády černo-žluté koalice se celoplošně navýšil počet účastníků integračních kurzů. V roce 2011 byla zhruba pětina všech účastníků obecného integračního kurzu tureckého původu. Vzrostl zájem o speciální podpurné kurzy pro ženy. Pokles návštěvnosti kurzů pro analfabety ukazuje na zlepšující se míru vzdělanosti turecké menšiny.

¹¹⁴ Přehled tematických okruhů, na které se národní integrační program vztahuje je podrobně popsán na stránkách BAMF, Bundesweites Integrationsprogramm, dostupné z: <http://www.bamf.de/DE/DasBAMF/Aufgaben/Integrationsprogramm/integrationsprogramm-node.html>, [cit. 17. 4. 2013].

¹¹⁵ Koalitionsvertrag CDU, CSU, FDP, *Wachstum, Bildung, Zusammenhalt*, 2009, s. 75–76.

¹¹⁶ Der Tagesspiegel, *de Maiziére: 10 bis 15 Prozent Integrationsunwillige Ausländer*, dostupné z: <http://www.tagesspiegel.de/politik/kabinett-de-maiziere-10-bis-15-prozent-integrationsunwillige-auslaender/1928570.html>, [cit. 17.4. 2013].

¹¹⁷ Oповeď na malou interpelaci strany die Linke k úsporným opatřením v otázce platu školícího personálu integračních kurzů ze dne 6. 9. 2011 (17/6994) s titulem *Auswirkungen der Sparmaßnahmen bei Integrationskursen und andauernde unzureichend Bezahlung der Lehrkräfte*.

Tabulka 4 Počet účastníků tureckého původu na integračních kurzech v období 2009–2011

počet účastníků na kurzech tureckého původu (%)	2009	2010	2011
obecný	17,70	18,10	20,60
rodičovský	29,40	46,70	33
pro ženy	38,50	32	41,10
pro analfabetiky	28,70	32	18,60
podpůrný (Förderkurs)	17,20	17,90	17,90
pro mládež	28,40	23,90	20

Zdroj: Vlastní tabulka na základě přepočtů z odpovědi spolkové vlády na interpelaci frakce die Linke na téma Spořicí opatření u integračních kurzů a dlouhodobě nízkých platebních podmínek pro učitelský sbor. (17/6820) z 6. 9. 2011.

Jedním z nezbytných kroků v procesu integrace je absolvování testu občanství (*Einbürgerungstest*), v němž má přistěhovalec prokázat znalosti o právním a společenském řádu ve Spolkové republice. Jednotliví žadatelé se účastní tohoto testu na pracovištích Spolkového úřadu pro migraci a uprchlíky od roku 2008. Jeho absolvování je pouze jedním z předpokladů pro podání žádosti o získání německého občanství. Výjimka se uděluje pouze těm, kteří byli součástí školního systému. Test se promíjí ve výjimečných případech u mentálně či fyzicky nezpůsobilých, např. z důvodu vysokého věku.¹¹⁸

4.3 Spolkové ministerstvo práce a sociálních věcí

Do debaty o využití potenciálu přílivu migrantů do Německa se zapojila i ministryně práce a sociálních věcí Ursula von den Leyen (CDU).¹¹⁹ Ta mimo jiné upozornila, že za 15 let bude v Německu chybět 5 miliónů kvalifikované pracovní síly.¹²⁰ Taktéž z údajů Spolkového svazu podnikatelů v oblasti informatiky, telekomunikace a nových medií (BITKOM) vyplývá, že v roce 2010 chybělo na německém pracovním trhu až 20.000 pracovních sil nutných pro udržitelný rozvoj

¹¹⁸ Test se skládá z celkem 33 otázek a podmínkou pro získání certifikátu je více než 51% správných odpovědí. Otázky z tematických okruhů „život v demokracii“, „historie a zodpovědnost“ či „člověk a společnost“ jsou účastníkům také dostupné online přes Testcentre BAMF, dostupné z: [http://oet.bamf.de/pls/oetut/f?p=514:1:4128000637099823:::...](http://oet.bamf.de/pls/oetut/f?p=514:1:4128000637099823:::) [cit. 16. 3. 2013].

¹¹⁹ Von den Leyen zastávala v době vlády velké koalice post ministryně pro rodinu, seniory, ženy a mládež. Ursula von den Leyen- životopis, dostupné z: <http://www.ursula-von-der-leyen.de/index.php?id=324> [cit. 30. 3. 2013].

¹²⁰ Süddeutsche Zeitung, *In 15 Jahren fehlen Millionen Arbeitskräfte*, 11.12. 2010, dostupné z: <http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/wirtschaft-kompakt-von-der-leyen-in-jahren-fehlen-millionen-arbeitskraefte-1.1035112>, [cit. 17. 4. 2013].

nejpokročilejší oblasti terciárního sektoru (high-tech).¹²¹ Ministryně představila ve Spolkovém sněmu vlastní plán na snadnější přijetí kvalifikované pracovní síly na německý trh. Ten počítá se selektivním přístupem k výběru těchto pracovníků známým například ze Švédska.¹²²

Další podpůrné programy vzniklé pod záštitou ministerstva práce a sociálních věcí se týkají začleňování migrantů do pracovního procesu a zaměřují se na malé a střední podnikatele z řad cizinců a osob s migračním původem. Mezi ně patří např. pomoc při získávání zaměstnání (*Einstiegsqualifizierung*). Velká pozornost se upírá zejména na mladé imigranty.¹²³ Program s názvem *JobstarterConnect* se má postarat o fázi mezi ukončením vzdělání a zapojením mladistvých do pracovního procesu. Projekt byl koncipován jako komplexní poradenská pomoc s výběrem vhodného zaměstnání, zprostředkováním nabídek rekvalifikace a pořádáním odborných přednášek ze 14 oborů průmyslu a služeb.¹²⁴

I podnikatelé s migračním původem mají být podporováni při zakládání svých živností a firem. K tomu jim slouží informační portál ministerstva, popř. v návaznosti na to poradní místa BAMF. Podpora rozmanitosti na pracovním trhu, institucionalizovaná v Chartě rozmanitosti (*Charta der Vielfalt*), která vznikla v roce 2006, je výsledkem společné iniciativy zástupců německých podnikatelských svazů a státních institucí. V roce 2010 vznikl stejnojmenný spolek jako registrované sdružení (e. V.). Členská základna je tvořena zástupci z více než 1300 podniků a firem v celém Německu, kteří se přihlásili k ideji férovost při přístupu na pracovní trh a k ochraně hodnot pracujících.¹²⁵ Studie Institutu pro budoucnost práce (IZA) *Ethnische Diskriminierung am Arbeitsmarkt* se zaměřila na turecké migranty a jejich šance na pracovním trhu. Ze závěrů studie vyplývá, že lidé s turecky znějícím příjmením jsou diskriminováni při výběru zaměstnání. U mladých Turků se to potvrdilo na vyšším

¹²¹ BITKOM, *Zuwanderung und Blue Card, ITK- Spezialisten für Deutschland gewinnen*, http://www.bitkom.org/files/documents/bitkom-leitfaden_blue_card.pdf, [cit. 23. 2. 2013].

¹²² Na portálu *Make it in Germany*, který je společným projektem Spolkového ministerstva pro hospodářství a technologie, Spolkového ministerstva práce a sociálních věcí a Spolkové agentury práce informuje o možnostech získání zaměstnání v Německu a nabízí také široké spektrum informací ohledně vízové povinnosti jak pro zaměstnavatele, tak i pro zaměstnance, dostupné z: <http://www.make-it-in-germany.com/>, [cit. 17. 4. 2013].

¹²³ Mezi roky 2004 a 2007 byl zaveden zvláštní program na uplatnění mladistvých na trhu práce. Od 1. 10. 2007 byl tento program začleněn do zákona o podpoře zaměstnanosti č. 235 b Sbirky sociálních zákonů III (SGB). Na stránkách Spolkové agentury práce jsou dostupné informace pro mladé migranty, dostupné z: http://www.arbeitsagentur.de/nn_27512/zentraler-Content/A03-Berufsberatung/A031-Berufseinsteiger/Allgemein/Sonderprogramm-Einstiegsqualifizierung.html, [cit. 23. 2. 2013].

¹²⁴ *Jobstarter Connect*, dostupné z: <http://www.jobstarter.de/connect>, [cit. 23. 2. 2013].

¹²⁵ *Charta der Vielfalt*, dostupné z: <http://www.charta-der-vielfalt.de/>, [cit. 23. 2. 2013].

počtu zamítnutých žádostí o udělení praktikantských míst.¹²⁶ Migranti původem z Turecka již třetí rok po sobě vykazují negativní čísla ve statistikách přistěhovalectví. Jedním z klíčových důvodů může být i fakt, že pro vysoce kvalifikované cizince s tureckými kořeny již není německý trh tolik atraktivní.¹²⁷

4.4 Spolkové ministerstvo školství

Na pozici spolkové ministryně školství byla nominována Dr. Annette Schavanová (CDU), která tento post zastávala již za vlády velké koalice. Integrace jedince do společnosti je, stejně jako proces učení, celoživotním procesem. Cílem německé vlády ve volebním období 2009-2011 byla podpora mechanismů integrace k ulehčení společenského zapojení migrantů od nejútlejšího věku. Ve volebním programu se koalice zavazuje k investicím do předškolního vzdělávání a celodenních škol pro děti a mládež. Všechny děti nastupující do školního systému jsou také povinny ovládat německý jazyk na dostatečné úrovni. Koalice tudíž aktivně podporuje zavádění jazykových testů (*Sprachstandstest*) pro všechny děti od čtyř let. Rychlé zapojení dětí do integračního procesu je také podmíněno ochotou a jazykovou vybaveností rodičů. Ministerstvo vedené představitelkou konzervativní CDU klade velký důraz na integrační a jazykové kurzy, které probíhají přímo ve školkách a školách. Kampaní „*Deutsch lernen- Deutschland kennen lernen*“ (nauč se německy, poznáš Německo) vybízí spolek k většímu zájmu o rodičovské kurzy.¹²⁸

Problémy dětí a mladistvých se projevují ve studijních výsledcích a v jejich zapojení se do vyšších stupňů vzdělávání. V popředí strategie školské politiky černo-žluté koalice stojí nutnost inkorporace většího počtu mladých migrantů a osob s migračním původem do sekundárního stupně vzdělání (střední školy, gymnázia). Alarmující je též jejich nízký podíl ve vysokém školství (popř. vyšších odborných školách). Také spolkové země se v národním integračním plánu z roku 2011 zavázaly snížit podíl osob s migračním původem mezi statistikami osob s nedokončeným vzděláním již ve školním roce 2012/2013. Jejich počet má být srovnatelný s celoněmeckým průměrem všech žáků.¹²⁹

¹²⁶ Tisková zpráva IZA, *Ethnische Diskriminierung am Arbeitsmarkt*, dostupné z: <http://www.iza.org/en/webcontent/press/releases/IZAPress20100208EthnicDiscrDP4750.pdf>, [cit. 17. 4. 2013].

¹²⁷ BAMF, *Migrationsbericht der Bundesregierung*, (Berlin: Bonifatius: 2009), s. 30.

¹²⁸ BMI, Motivationskampagne gestartet: „*Deutsch lernen, Deutschland kennen lernen*“, dostupné z: <http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Kurzmeldungen/DE/2012/02/zeitverlag.html> [cit. 23. 2. 2013]

¹²⁹ Spolková vláda, *Der Nationale Integrationsplan*, (Baden-Baden: Koelbin-Fortuna, 2007).

Nerovné šance pro žáky s migračním původem se staly tématem už v polovině roku 2010. Problém začíná již v přípravných institucích (školky, jesle), ve kterých má celá polovina dětí minimální nebo žádné znalosti německého jazyka. Tyto školské instituce jsou pro ně prvním kontaktem s jazykem většinové společnosti. K předškolním aktivitám se řadí vedle podpory jazyka i výuka návyků spojených s integrací do odlišného kulturního prostředí. Böhmerová označila situaci za vážnou a upozornila, že „nemůže [německá vláda, pozn. aut.] *dopustit, aby se nová generace tureckých přistěhovalců cítila jako generace ztroskotanců*“. Upozornila na to, že je nutné více investovat do kvalitních učitelů s migračním původem a také na vyškolení sociálních pracovníků.¹³⁰

Mediálně atraktivním bodem ve vládní agendě byl plán na usnadnění uznávání zahraničních titulů a kvalifikací. K 1. lednu 2011 vstoupilo toto nařízení v platnost jako zákon na zlepšení stanovení a uznání pracovních kvalifikací a vzdělání získaných v zahraničí. Tento legislativní dokument je produktem úzké spolupráce ministerstva práce a sociálních věcí a ministerstva školství.¹³¹ Dle koaliční smlouvy má tato legislativa ulehčit přistěhovalcům přístup na německý pracovní trh. Po uvedení zákona do praxe má paralelně vzniknout datová jednotka obsahující evidenci získaných titulů a kvalifikací a jejich srovnání s evropským referenčním rámcem. K zlepšení situace migrantů na pracovním trhu a k usnadnění příchodu kvalifikovaných pracovníků do Německa vzniklo Centrum pro srovnání mezinárodních vzdělávání (*Zentrum für internationale Bildungsvergleichsstudien, ZIB*) podporované spolkem i spolkovými zeměmi.¹³²

4.5 Spolkové ministerstvo vnitra

Ministerstvo vnitra (*Bundesministerium des Innern*, zkr. BMI) má ve své agendě na starost problematiku udělování azylu a je odpovědné za program úspěšného začleňování menšin do společnosti. V prvních dvou letech volebního období černo-žluté

¹³⁰ Úřad spolkové vlády, tisková zpráva ze dne 4. 3. 2010, *Staatsministerin Böhmer zum Berufsbildungsbericht 2010: „Wir dürfen uns keine Generation der Verlierer leisten“*, dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Pressemitteilungen/BPA/2010/03/2010-03-04-it-beauftragte-bbb.html>, [cit. 17. 4. 2013].

¹³¹ Plné znění zákona je dostupné z oficiálních stránek BMBF, dostupné z: <http://www.bmbf.de/pubRD/bqfg.pdf>. Pro potřeby poskytování základních informací ohledně uznávání v zahraničí nabytých titulů a ohledně pracovních příležitostí v Německu pro cizince vznikl informační web *Anerkennung in Deutschland*, dostupný z: <http://www.erkennung-in-deutschland.de/html/de/>, [cit. 17. 4. 2013].

¹³² BMBF, *Integration durch Bildung*, (Bonn, Berlin: BMBF, 2012), s. 4–5, dostupné z: <http://www.bmbf.de/de/15624.php>, [cit. 30. 3. 2013].

koalice (2009 až únor 2011) působil ve funkci ministra vnitra Thomas de Maizière (CDU).¹³³ Debata v roce 2010 byla zaměřena na průběh druhého islámského koncilu, na který se spolkový ministr vnitra rozhodl nepozvat některé radikální muslimské skupiny, což vedlo ke kritice samotné myšlenky interkulturního a interreligiózního dialogu mezi zástupci odborné veřejnosti a muslimskou obcí. Předmětem sváru se stala náboženská společnost Milli Görüş (IGMG), která byla ve zprávě Spolkového úřadu na ochranu ústavy označena jako islamistická a ohrožující demokratické principy SRN. V březnu roku 2011 došlo k výměně na pozici ministra. Stal se jím Hans-Peter Friedrich (CSU). Změna na postu ministra otevřela diskuzi o konzervativnějším směřování v přístupu k imigrantům.

Cílem vlády CDU/CSU a FDP pro vládní období je navýšení počtu naturalizací u osob s migračním původem.¹³⁴ Předpokladem pro to má být zjednodušení celého procesu. V praxi existují dva hlavní principy, jak lze státní občanství získat. Princip *ius sanguinis* platí pro v Německu narozené děti. Pokud jsou jeho rodiče cizí státní příslušníci, získávají automaticky dvě občanství – německou státní příslušnost a zároveň i tu té země, ze které pochází jejich rodiče. Mezi 18. do 23. rokem věku pak mají možnost opce pro jedno z těchto dvou státních občanství. Opětovné nabytí odmítnutého německého pasu není možné. Druhý praktikovaný princip *ius soli* umožňuje udělit státní občanství všem dětem, které se narodí na území státu (tzv. teritoriální princip). Naturalizace je umožněna cizincům zdržujícím se nepřetržitě minimálně osm let na území SRN.¹³⁵

Dalším nástrojem spolkové vlády zakotveným v koaliční smlouvě je tzv. integrační smlouva. Podpisem pod tímto dokumentem by migrant měl vyjádřit respekt vůči tradicím německé kultury a ochotu začlenit se aktivně do většinové společnosti. Kromě toho by tím oficiálně stvrdil uznání rovnoprávnosti žen a uznání homosexuálních svazků. Obsahem integrační smlouvy je také uznání svobody projevu a náboženské plurality ve společnosti.¹³⁶

¹³³ V letech 2005–2009 za vlády velké koalice stran CDU a SPD vedl de Maizière úřad kancléřství. Po odchodu ministra Karla-Theodora von und zu Guttenberga (CSU), který byl nucen odstoupit z důvodu plagiátorské aféry, zastává post ministra obrany, dostupné z: <http://www.thomasdemaiziere.de>, [cit. 30. 3. 2013].

¹³⁴ Koalitionsvertrag CDU, CSU, FDP, *Wachstum, Bildung, Zusammenhalt*, s. 77.

¹³⁵ BMI, *Migration und Integration*, s. 199.

¹³⁶ BPB, Diskussion um Integrationsvertrag, dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/57096/deutschland-diskussion-um-integrationsvertrag>, [cit. 17. 4. 2013].

Islámský koncil (*Deutsche Islamkonferenz*, DIK) je debatní klub příslušníků islámských představitelů v Německu, veřejných orgánů a zástupců měst s velkým podílem muslimů. Účastní se ho mimo jiné také nezávislí zástupci z řad příznivců i kritiků islámu. Mezi tyto zmíněné kritiky tureckého původu patří např. Seyran Ateş nebo Necla Kelek. Stálými členy koncilu v prvním roce jeho činnosti byly také již zmiňovaná spolková ministryně školství Annette Schavanová a Armin Laschet, integrační ministr v Severním Porýní-Vestfálsku.¹³⁷ Mezi hlavní body druhého islámského koncilu patřila témata spojená s možným plošným zavedením islámských kurzů na veřejných školách jako alternativy ke kurzům náboženství. Diskutovalo se také na téma rovnoprávnosti žen a vztahu islámu k islamismu. Návrh na vzdělávání imámů a učitelů náboženské výuky na německých univerzitách byl následně uskutečněn díky podpoře spolkové ministryně školství.¹³⁸

5 Aktéři v procesu integrace-turecká strana

Pochybnosti o správnosti dosavadní integrační politiky černo-žluté koalice a sílí kritika neuspokojivého stavu migrantů tureckého původu zmobilizovala zodpovědné aktéry na turecké straně. Dominantním rysem turecké zahraniční politiky současné vládní Strany spravedlnosti a rozvoje (AKP) je eminentní zájem o to udržovat si přehled o osudech tureckých expatriotů a podporovat jejich kulturní vazbu na Turecko. Turecká vláda premiéra Recepta Tayyipa Erdoğanova ve svém druhém vládním období (2011–) potvrzuje, že jim osud v Německu žijících *Deutschtürken* není lhostejný.¹³⁹

Mezinárodní vztahy mezi Tureckou republikou a Evropskou unií jsou výrazně ovlivněny faktem, že se velká skupina tureckých expatriotů stala neodmyslitelnou součástí západoevropské multikulturní společnosti. Za v zahraničí žijící tureckou komunitu je formálně odpovědné ministerstvo zahraničních věcí a jemu podřízený

¹³⁷ Ze strany opozice byla nejvíce kritizována absence islamofobních názorů a nerovné postavení muslimů v Německu, dostupné z: <http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/Startseite/startseite-node.html> [cit. 17. 4. 2013].

¹³⁸ Jedno z prvních univerzitních center islámské teologie vzniklo v akademickém roce 2011/2012 na univerzitě v Tübingenu, dostupné z: <http://www.uni-tuebingen.de/fakultaeten/zentrum-fuer-islamische-theologie/zentrum.html>, [cit. 17. 4. 2013].

¹³⁹ Strana spravedlnosti a rozvoje (*Adalet ve Kalkinma Partisi*, zkr. AKP) vyhrála volby poprvé v roce 2002 a v čele vlády stanul Abdullah Gül, nynější prezident Turecké republiky. V premiérském úřadu ho v březnu 2003 vystřídal současný premiér Recep Tayyip Erdoğan. Příští datum voleb je naplánováno v roce 2015. Klaus Kreiser, *Geschichte der Türkei: Von Atatürk bis zur Gegenwart* (München, C.H. Beck, 2012), s. 113–116.

výbor. V roce 2010 vznikl pod patronátem premiérského úřadu specializovaný státní orgán, který měl na starost komunikaci mezi občany s tureckými kořeny a vládními představiteli. Tento úřad k tomu získal také potřebné kompetence. Role premiéra při zastupování zájmů „jeho krajanů“ byla tímto tedy oficiálně institucionalizována.¹⁴⁰ Při udržování kontaktu s emigranty hrálo vždy svou roli také náboženství. Úřad pro náboženské záležitosti (*Diyanet İşleri Başkanlığı*) je státním úřadem zodpovědným za veřejnou osvětu o tradicích a principech islámu. V jejich kompetenci je také spravování nábožensko-kulturních spolků v těch zemích, kde se muslimská menšina s tureckými kořeny etablovala. V Německu vznikla jako odnož ankarského úřadu ústřední organizace *Diyanet İşleri Türk Islam Birliği*, nejčastěji uváděná pod zkratkou DITIB.

Do kategorie aktérů z turecké strany jsou dále zahrnuti také zástupci z řad turecké obce v Německu, kteří nejsou institucionálně, ani personálně napojeni na tureckou státní legislativu. *Türkische Gemeinde in Deutschland* je nejvýznamnější z nich a její důležitost byla také potvrzena tím, že ačkoliv je to sekulární organizace, byli její zástupci přizváni k účasti na druhé fázi islámské konferenci. Charakter ostatních spolků se s postupnou generační obměnou a změnou sociálního milieu migrantů měnil. Od původně čistě mužských spolků sdružujících gastarbeitery se zájem začal upínat k volnočasovým aktivitám žen a dětí, které se do Spolkové republiky přistěhovaly v rámci slučování rodin. V současnosti se ponejvíce zakládají ženská sdružení, sportovní spolky pro muslimské děti a mládež aj.¹⁴¹

Na pomyslném vrcholu sítě organizací věnujících se náboženství a sociálním aspektům života Turků v Německu stojí zastřešující náboženské organizace, tzv. *Dachverbände*, které působí na území celé republiky.¹⁴² Na lokální a regionální úrovni působí menší organizace, jejichž hlavní náplní většinou bývá správa mešit a přilehlých modliteben, tzv. (*Moscheegemeinde*). Ze statistiky studie BAMF *Islámské spolky v Německu* vyplývá, že v současnosti provozuje modlitebny zhruba 2342 islámských

¹⁴⁰ Při návštěvě Německa u příležitosti padesátého výročí turecko-německé smlouvy o nábore pracovních sil vystoupil také v düsseldorfské v ISS aréně, T24, *Erdoğan: Kim ne derse desin, siz benim vatandaşlarımınız*, dostupné z: <http://t24.com.tr/haber/erdogan-kim-ne-derse-desin-siz-benim-vatandaslarimsiniz/129945>, [cit. 9. 5. 2013].

¹⁴¹ Ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mládež, *Verbände Türkeistämmiger in Deutschland*, dostupné z: <http://www.bmfsfj.de/doku/Publikationen/engagementtuerkisch/1-Einleitung/1-4-verbaende,did%3D44816,render%3DrenderPrint.html>, [cit. 26. 4. 2013].

¹⁴² K muslimským zastřešujícím organizacím, resp. těm s početnou základnou věřících s tureckými kořeny) se řadí Islámská rada Německa (*Islamrat für die Bundesrepublik Deutschland*, IRD), Spolek islámských kulturních spolků (*Verband der islamischen Kulturzentren*, VIKZ), Ústřední rada muslimů v Německu (*Zentralrat der Muslime in Deutschland*, ZMD) a Alevitský spolek Německa (*Alevitische Gemeinde Deutschlands*, AABF).

společností. Tyto lokální organizace umožňují ve svých prostorách další vzdělávání, např. poskytováním integračních kurzů, či interkulturní výměnou mezi křesťany a muslimy. Dvě třetiny všech pracovníků muslimské obce v Německu jsou napojeny na tři největší turecké organizace.¹⁴³

V následujícím přehledu aktérů bude představen pouze výběr ze široké škály organizací. Vybrány jsou ty s největší členskou základnou, kde zásadní podíl tvoří Němci s tureckými kořeny a ty, které jsou stálými členy islámské konference. Na druhou stranu jsou zohledněny také problematické skupiny, které jsou pod dozorem státních orgánů, zejména Spolkového úřadu na ochranu ústavy.¹⁴⁴

5.1 Úřad premiéra

V křesle předsedy vlády je od roku 2003 Recep Tayyip Erdoğan. Ten je zároveň také předsedou vládní Strany spravedlnosti a rozvoje. Při jeho diplomatických návštěvách Německa se k tématu integrace často vyjadřuje a účastní se setkání se svými příznivci. Jeho asi nejznámější návštěva přilákala v roce 2008 do sportovní arény v Kolíně nad Rýnem 16 000 diváků.¹⁴⁵ Při další příležitosti, a to již během vládního období černo-žluté koalice, před návštěvou Angely Merkelové v Ankaře v březnu 2010, zdůrazňoval, že je pro jeho vládu klíčové podporovat jazykovou vybavenost turecké komunity. V rozhovoru s redaktorem *die Zeit* vznesl neformální požadavek na založení tureckých gymnázií v Německu. V Turecku existuje několik německých středních škol, mj. v Ankaře, v Izmiru a Istanbulu. „*Nejdříve musí být [Turci, aut.] schopni ovládnout svou mateřštinu. Ta je ale v Německu podporována pouze ojedinelé.*“¹⁴⁶ Kancléřka se nakonec k návrhu zřídit v Německu turecká gymnázia vyjádřila zdrženlivě. Erdoğan za

¹⁴³ Údaje ze statistiky BAMF vychází z údajů sesbíraných na základě dat získaných od jednotlivých spolků, které se do projektu zapojily. Tyto byly osloveny písemně dopisem či telefonicky. Statistika obsahuje i alevitské náboženské společnosti a modlitebny. Antje Kiss (BAMF), Dirk Halm (Stiftung für Türkeistudien und Integration), *Islamisches Gemeindeleben in Deutschland*, (Nürnberg: BAMF, 2012), s. 58.

¹⁴⁴ Spolkový úřad na ochranu ústavy (*Bundesamt für Verfassungsschutz*) shromažďuje spolu s podobnými orgány na zemské úrovni (*Landesbehörden für Verfassungsschutz*) informace o aktivitách skupin či jedinců ohrožujících bezpečnost občanů SRN a narušujících svobodu a demokracii.

¹⁴⁵ Jeho doslovný proslav vyšel později v časopise *die Welt*, *Das sagte Ministerpräsident Erdogan in Köln*, 11. 02. 2008, dostupné z: <http://www.welt.de/debatte/article1660510/Das-sagte-Ministerpraesident-Erdogan-in-Koeln.html>, [cit. 10. 5. 2013].

¹⁴⁶ Rozhovor Recepa Tayyipa Erdoğana pro týdeník *die Zeit*, dostupné z: <http://www.zeit.de/2010/13/Erdogan>, [cit. 21. 4. 2013].

svůj výrok sklidil kritiku od zástupců samotné turecké obce a z německých vládních i opozičních politických stran.¹⁴⁷

Kromě samotné osoby premiéra je nutné zaměřit se na institucionalizovanou a normativní stránku jesjich vlivu na integraci turecké menšiny v Německu. Instrukce pro tureckou menšinu žijící v zahraničí a jim příbuznou komunitu¹⁴⁸ (*Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, YTB*) je výkonným orgánem fungujícím pod záštitou premiérského úřadu. Úřad byl založen v roce 2010. Z výroční zprávy, která bilancuje rok od uvedení úřadu do funkce, vyplývá, že o rok později zaměstnával úřad zhruba 200 odborných pracovníků, včetně externích konzultantů z univerzit po celém světě. Hlavní náplní této organizace je napomoci při řešení otázek spjatých s integrací Turků v zahraničí. Úřad by měl též, dle představ jeho zřizovatelů, napomoci zefektivnění komunikace s představiteli státních celků, kde tato skupina trvale žije. Turecká strana tím sleduje zájem na spoluvytváření podmínek „správného“ a nenásilného procesu integrace na politické, sociální, kulturní a ekonomické úrovni. Podmínkou zůstává kontinuita sounáležitosti s tureckou národní identitou a jazykem.¹⁴⁹ Turecká vláda aktivně podporuje rozvoj tureckého jazyka a turecké muslimské kultury v Evropě, a to jak finančně, tak personálně. Na výuku turečtiny je do zemí s početnou tureckou komunitou, především do Německa a Nizozemí, ročně posíláno okolo 1500 lektorů. Statistiky ministerstva zahraničních věcí uvádí také 112 turkologů, působících na odborných institutech v Evropě a jinde ve světě.¹⁵⁰

Jinou významnou organizací, spadající taktéž do působnosti tureckého premiéra, je úřad pro náboženské záležitosti, zkr. *Diyanet*. Ten byl založen v roce 1924 jako jedna z prvních institucí nově vzniklé Turecké republiky.¹⁵¹ Cílem byla především monopolizace náboženských aktivit ve státě a dokončení procesu sekularizace, tedy striktního oddělení záležitostí náboženství a státu. V současnosti je úřad považován za nejvyšší islámskou náboženskou instanci v zemi.¹⁵² Masivní emigraci v šedesátých a

¹⁴⁷Sigmar Gabriel, tehdejší předseda opoziční SPD návrh razantně odmítl, BPB, *Debatte um türkische Schulen*, 1. 4. 2010, dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/57035/deutschland-debatte-um-tuerkische-schulen>, [cit. 21. 4. 2013].

¹⁴⁸Příbuznou komunitou jsou myšleny ostatní turkické národy.

¹⁴⁹Výroční zpráva YTB za rok 2010,

dostupné z: http://www.ytb.gov.tr/images/genel/yayinlar/faaliyet_raporlari/2010_faaliyet_raporu.pdf.

¹⁵⁰Turecké ministerstvo zahraničí, *Turkish citizens living abroad*, <http://www.mfa.gov.tr/the-expatriate-turkish-citizens.en.mfa>, [cit. 01. 04. 2013].

¹⁵¹Turecká republika byla oficiálně založena 29. října 1923. Jejím prvním prezidentem se stal Mustafa Kemal. Příjmení Atatürk (Ata = otec, Türk= Turků) přijal až v roce 1934 s přijetím zákona o zavádění příjmení, Klaus Kreiser, *Geschichte der Türkei: von Atatürk bis zur Gegenwart*, s. 39.

¹⁵²Výroční zpráva Diyanet za rok 2012. YTB, Faaliyet Raporu 2012, s. 4–5.

sedmdesátých letech vznikla obava, že se muslimové v Evropě odcizí tradici islámských zvyků. Turecký stát se snažil ponechat si nadále na tuto skupinu skrze *Diyanet* vliv. V roce 1972 byl založen speciální odbor pro zahraniční záležitosti, jehož úkolem bylo mimo jiné zajistit Turkům žijícím v zahraničí vykonávání standardních náboženských rituálů a umožnit muslimským dětem vzdělávání o islámu. O deset let později byla založena téměř v každém regionu Německa jedna pobočka DITIB. Úzké personální a finanční napojení této organizace na tureckou administrativu ovlivňuje komunikaci s německými aktéry. Během rozhovorů u diskuzních kulatých stolů je DITIB často reprezentován pracovníky z tureckého velvyslanectví či přímo zástupci z ankarské centrály *Diyanetu*.¹⁵³

5.2 Nejvýznamnější turecké nábožensko-kulturní organizace

5.2.1 Turecko-islámská unie organizace pro náboženství (DITIB)

Turecko-islámská unie organizace pro náboženství je největší zastřešující islámskou organizací v Německu. Instituce byla cíleně založena v roce 1984 tureckým direktoriátem pro náboženské záležitosti *Diyanet* jako odnož náboženské kontroly. Vedlejší motivací k rozšíření působnosti i mimo své území bylo omezení vlivu islamistických organizací v Evropě, které po zákazu v Turecku přesouvaly svoje buňky do zahraničí.¹⁵⁴ Centrála organizace se nachází v Kolíně nad Rýnem. Mezi lety 2007–2011 byl předsedou Sadi Arslan, který zahájil stavbu velké centrální mešity v Kolíně. Jednalo se o jeden z největších projektů stavby reprezentativní mešity v Německu.¹⁵⁵ Jeho nástupcem se stal islámský teolog prof. Dr. Ali Dere.¹⁵⁶ Celé

¹⁵³ Michael Kiefer, *Der lange Weg zum islamischen Religionsunterricht- Zum Stand der Realisierungsbemühungen*, in: Krüger- Potratz, Werner Schiffauer, *Migrationsreport 2010*, s. 148–149.

¹⁵⁴ Martin Klapetek, *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku*, s. 51–52.

¹⁵⁵ Okolnostem výstavby mešity v Kolíně- Ehrenfeld se věnuje dokumentární film ARD: „*Allah in Ehrendfeld*“, dostupné z: <http://www.daserste.de/information/reportage-dokumentation/dokus/sendung/wdr/2012/allah-in-ehrenfeld-100.html>, [cit. 10. 5. 2013].

¹⁵⁶ Dere byl v říjnu 2012 nečekaně po více než ročním působení v úřadu odvolán. Spolu s ním odstoupili také dva regionální šéfové poboček v Hamburku a Stuttgartu. Nové vedení bylo zvoleno 7. října 2012. V oficiálním prohlášení DITIB, které následovalo až tři dny po volbě představenstva, se neuvádí žádné důvody pro složení jeho funkce. Na jeho hlavu se snesla hlavně kritika kvůli způsobu neefektivní komunikace s vedením v Ankaře a kvůli problémům s dostavbou kolínské centrální mešity. Tisková zpráva o zvolení nového představenstva, dostupné z: <http://www.ditib.de/detail1.php?id=325&lang=de>, [cit. 1. 5. 2013]; islámský internetový deník *Islamische Zeitung* jako možný důvod odvolání uvádí jeho pokrokové vidění budoucnosti „německého islámu“. Ve funkci ho nahradil prof. Dr. Izzet Er, který získal zkušenosti z turecké velvyslanecké rady, *Islamische Zeitung*, *Neuer Vorstand, Alte Probleme*, 29.10.2012, dostupné z: <http://www.islamische-zeitung.de/?id=16207>, [cit. 1. 5. 2013].

společenství funguje jako „zanesené sdružení“ (*eingetragener Verein*) registrované v centrálním registru spolků. V ostatních regionech vznikly odnože DITIB fungující nejčastěji jako neziskové organizace pro charitativní, náboženské, kulturní aj. účely.

Imámové a náboženští duchovní pracující pod vedením Turecko-islámské unie jsou vybíráni na doporučení vlády v Ankaře a do Evropy jsou posíláni na své mise vždy na dobu určitou, většinou na pět let. Vzdělání získávají na islámských teologických gymnáziích (*imam hatip*) a později studují na islámských vysokých školách.¹⁵⁷ V Německu působí odhadem asi 700 duchovních přímo napojených na ankarský direktorát. Imámové jsou zaměstnáni a placeni jako státní úředníci přímo z rozpočtu tureckého státu.¹⁵⁸ Kromě klasických náboženských aktivit jako je pořádání hromadných poutí do Mekky, se DITIB zaměřuje také na ostatní oblasti společenského života všech sociálních a věkových skupin (pořádání akcí pro mládež po péči o seniory). Z přímých integračních aktivit je to poskytování jazykových kurzů němčiny a turečtiny na svých pobočkách. DITIB také spoluorganizuje v kooperaci s BAMF klasické integrační a orientační kurzy. Jejich zájem se upírá k uzákonění dostupnosti výuky islámu v rámci speciálních volitelných předmětů na základních a středních školách.¹⁵⁹

DITIB se ve všech směrech vnímá jako představitel tureckých německých muslimů a funguje jako spojník mezi tureckou a německou vládní reprezentací. Z průzkumu ministerstva vnitra, provedeném v rámci studie *Muslimisches Alltagsleben in Deutschland* ovšem vyplynulo, že tato organizace plně nezastupuje názory všech etnických, ani náboženských skupin v Turecku. Pouze 16% všech respondentů souhlasilo s tvrzením, že DITIB je nejlepším reprezentantem muslimů v Německu. Při zaměření na muslimy tureckého původu to byl zhruba každý pátý dotázaný (23%).¹⁶⁰

¹⁵⁷ Nová školská reforma v Turecku z roku 2012 byla zacílena na zatraktivnění profese náboženských duchovních. Hlavní aktivity byly zacíleny na nábor studentů na střední školy *imam hatip*. Opozice a zástupci soukromých vzdělávacích institucí kritizovali především nárůst negativních aspektů religiozity ve společnosti, především na vzrůstající islamistické tendence ve společnosti. Iren Ozgur, *Islamic Schools in Modern Turkey. Faith, Politics and Education*, (Cambridge University Press, 2012), s. 61–65.

¹⁵⁸ Joel S. Fetzer, J. Christopher Soper: *Muslims and the state in Britain, France and Germany*, s. 103.

¹⁵⁹ Seznam činností DITIB dále zahrnuje rodinné a sociální poradenství, kulturní aktivity a vedení interreligiózního dialogu mezi zástupci různých náboženských skupin, dostupné z: <http://ditib.de/default1.php?id=6&sid=5&lang=de>, [cit. 1. 5. 2013].

¹⁶⁰ BMI, *Muslimisches Leben in Deutschland*, s. 17.

5.2.2 Islámské společenství Milli Görüs

Islámská organizace *Milli Görüş* (*Islamische Gemeinschaft Milli Görüs*, zkr. IGMG) je považována za jednu z nejspornějších organizací sdružujících muslimy tureckého původu na území Spolkové republiky. Do hledáčku státních kontrolních orgánů se dostala skupina poté, co její přední členové hlásali kontroverzní antidemokratická dogmata. O aktivitách tohoto spolku ve svých výročních zprávách pravidelně referuje Spolkový úřad na ochranu ústavy, který označil toto uskupení za největší islamistickou organizaci v Německu. Zhruba polovina jejich regionálních poboček v Evropě je koncentrována právě v Německu. Zpráva spolkového úřadu na ochranu ústavy z roku 2006 uvádí číslo 27.250 aktivních členů.¹⁶¹

Důsledkem těchto obvinění bylo, že organizace nebyla přizvána k účasti na druhé fázi islámské konference. Kvůli jejich absenci však chybí na tomto náboženském grémiu hlasy poměrně velké skupiny německých muslimů. *Milli Görüş*, jejíž název v překladu znamená „národní vize“, je totiž členem širší zastřešující organizace Islámské rady pro Spolkovou republiku Německo (*Islamrat für die Bundesrepublik Deutschland*). Ideologický základ dal této náboženské skupině prof. Dr. Necmettin Erbakan. Jeho záměr – zpolitizovat islám – zosobnil ve stanovách islamistického politického hnutí Sociální strany (*Refah Partisi, RP*). Německá odnož dnešní *Milli Görüş* je vedena v duchu Erbakanova odkazu. Erbakan sám se stal v roce 1996 na několik měsíců tureckým premiérem. Úřadu byl nakonec ve stejném roce rozhodnutím ústavního soudu zbaven a taktéž činnost jeho strany byla o dva roky později zakázána.¹⁶² Hlavní obvinění vznesená proti RP se týkala stanov strany, které počítaly se zrušením sekularismu a zavedení islámského společenského řádu. Dle představ jejich nejvyšších představitelů se mělo Turecko navrátit k tradici Osmanské říše a obnovit zemi v jejich původních hranicích před zánikem chalífátu v roce 1924.¹⁶³

Imámové tohoto sdružení v Evropě byli silně kritizováni za kázání fundamentalistických tezí, které vycházely z Erbakanova učení. Ty nejsou slučitelné se striktním oddělením záležitosti náboženství a státu, které jsou předpokladem pro

¹⁶¹ Bundesamt für Verfassungsschutz, *Islamismus: Entstehung und aktuelle Erscheinungsformen*, s. 24.

¹⁶² Klaus Kreiser, *Geschichte der Türkei: von Atatürk bis zur Gegenwart*, s. 111.

¹⁶³ Erbakanova politická dráha dále pokračovala členstvím ve Straně štěstěny (*Saadet Partisi*), kterou založil v roce 2001. Současná vládní AKP vznikla odštěpením původních příznivců prof. Erbakana. Zákaz strany *Refah Partisi* byl potvrzen i evropským soudem pro lidská práva. Ten stranu shledal jako islamistickou a tudíž nebezpečnou pro demokracii ve státu. Şeyda Dilek Emek, *Parteiverbote und Europäische Menschenrechtskonvention*, s. 279.

fungování západního typu demokracie. Nápadnou charakteristikou rétoriky představitelů Milli Görüş je jejich odmítání západních liberálních hodnot a požadavek na absolutní uplatnění náboženských doktrín islámu. Imámové této organizace jsou většinou vyškolení v Turecku a jejich pobyt v Německu je financován dary a obchodními aktivitami místních německých spolků. Hlavní orientace jejich činnosti je směřována ke vzdělávání mladistvých.¹⁶⁴ IGMG mimo jiné požaduje zakomponování islámské výuky do učebních osnov na veřejných školách. Zároveň také plédují za uznání islámu jako veřejnoprávní korporace.¹⁶⁵

5.2.3 Další významné spolky

Všechny velké zastřešující organizace mají členskou základnu tvořenu převážně z praktikujících sunnitů. Druhá největší náboženská podskupina – alevité – tvoří dle odhadů ministerstva vnitra asi 480.000 až 552.000 věřících muslimů.¹⁶⁶ Sdružení Federace alevitských obcí (*Föderation der Aleviten Gemeinden in Deutschland*, zkr. AABF) je dle údajů z oficiálních materiálů „jediná zastřešující organizace zastupující alevity na území SRN“.¹⁶⁷ Spor mezi náboženskou sunnitskou většinou a menšinou alevitů se týká v rozdílném pohledu na výklad kurzů náboženství. Imámové a náboženští pomocníci jsou vyškoleni na odborných institutech v Turecku.¹⁶⁸

Federace turecko-demokratických idealistických spolků (*Föderation der Türkisch-Demokratischen Idealistenvereine in Europa*, zkr. ADÜTDF) se řadí mezi početně menší instituce. Organizace je základajícím členem Ústřední rady muslimů v Německu (*Zentralrat der Muslime in Deutschland*) a snaží se získat si podporu od tureckých veřejných institucí. Organizace vznikla v roce 1978 ve Frankfurtu nad Mohanem. Podobně jako Milli Görüş i tato je uváděna jako trvajících hrozba pro německý stát. Ze zprávy úřadu na ochranu ústavy vyplývá, že má tato organizace až 7000 členů.

¹⁶⁴ Bundesamt für Verfassungsschutz, *Islamismus: Entstehung und aktuelle Erscheinungsformen*, s. 31–35.

¹⁶⁵ Hans Zehetmair, *Der Islam im Spannungsfeld von Konflikt und Dialog*, (Wiesbaden: Hanns-Seidel Stiftung, 2005), s. 91.

¹⁶⁶ Údaje jsou aktuální za rok 2009. V odborných kruzích napanuje jednota ohledně klasifikace této náboženské skupiny. Spolkové ministerstvo vnitra alevity zařadilo jako odnož islámského náboženství. Existují ovšem teorie, že se jedná o samostatné náboženství. BMI, *Muslimisches Leben in Deutschland*, s. 314–315.

¹⁶⁷ V čele představenstva strany je Hüseyin Mat. Právo na absolutní zastoupení všech alevitů v Německu je vyvráceno zejména představiteli DITIB, dostupné z: <http://alevi.com/de/wir-uber-uns/selbstdarstellung/>, [cit. 7. 5. 2013].

¹⁶⁸ Islámská výuka na tureckých veřejných školách probíhá zcela dle tradice sunnitského učení. Martin Sökefeld, *Aleviten in Deutschland: Identitätsprozesse einer Religionsgemeinschaft in der Diaspora*, (Bielefeld: Trascript, 2008), s. 198–199.

Přivrženci organizace tzv. šedí vlci („*grauen Wölfe*“) podlamují integrační snahy v Německu narozené generace s tureckými kořeny tím, že svým členům zakazují přijmout německé státní občanství a završit tak proces naturalizace v Německu.¹⁶⁹

Unie turecko-islámských kulturních spolků v Evropě (*Union der Türkisch-Islamischen Kulturvereine in Europa*, zkr. ATIB) je náboženská komunita, která funguje jako zastřešující organizace propagující zejména ideje tureckého nacionalismu. Byla založena 1987 jako odnož nespokojených organizací, které se odtrhly od ADÜTDF. Na rozdíl od této organizace si však unie vytvořila odstup od politického dění v Turecku a zaměřila se na dění v samotném Německu. Její aktivity jsou zacíleny na oblast Porúří.¹⁷⁰ ATIB klade důraz na odborné vyškolení jejích imámů, především na dokonalou znalost tureckého a německého jazyka, přičemž výuku náboženství podporují pouze za podmínky, že bude probíhat v německém jazyce.¹⁷¹

5.3 Turecká média

Turecká média jsou hlavním informačním kanálem o dění v Turecku, které jak průzkumy dokazují, stojí v popředí zájmu velké skupiny v Německu naturalizovaných členů turecké komunity. Turecky psaná tištěná média cirkulují po celé Evropě. Mezi největší turecky psané deníky patří *Hürriyet*, *Zaman* a *Sabah* aj. Kromě toho roste obliba televizního vysílání. K těm nejsledovanějším televizním kanálům patří Kanal D, ATV, Star TV a Show TV. Vzhledem ke složitosti mediálního systému tureckých médií bude představen jen nejprodávanější turecky psaný deník v Evropě. Jeho zástupci sehrály v první fázi vládního období černo-žluté koalice. Deník *Hürriyet*, nakladatelské skupiny Dogan Media International, aktuálně vychází v 25 zemích světa.¹⁷² Hlavní evropská redakce se nachází ve městě Mörfelden-Walldorf blízko Frankfurtu nad Mohanem. Výstavba tohoto centra byla jednou z největších tureckých investic v Evropě. Další pobočky se nacházejí na celém území SRN (ve Stuttgartu, Mnichově,

¹⁶⁹ Odpověď spolkové vlády na malou interpelaci poslanců Ullly Jelpke, Jense Petermanna, Franka Tempela a frakce die Linke, 17/ 7406, dostupné z: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/076/1707624.pdf>, [cit. 7. 5. 2013].

¹⁷⁰ Zemské ministerstvo vnitra Porýní-Vestfálska, *Wer sind die grauen Wölfe?* Dostupné z: http://www.mik.nrw.de/uploads/media/UElkuuecue-Broschuere_01.pdf, [cit. 7. 5. 2013].

¹⁷¹ Martin Klapetek, *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku*, s. 70–72.

¹⁷² *Hürriyet Kurumsal: Hürriyet in Europe*, dostupné z: <http://www.hurriyetkurumsal.com/Default.aspx?pageid=/g3dU8iKPSI=&kutuid=R3jmFLkrjMk=>, [cit. 2. 5. 2013].

Hamburku) a také ve velkých evropských metropolích (např. Paříži a Londýně).¹⁷³ Kromě toho, že se jedná o turecky psaný deník, se evropská vydání tematicky zaměřují na dění v zemích s velkou tureckou komunitou. V nepravidelných vydáních zveřejňuje také dvojjazyčné materiály sloužící k propagačním účelům.

Jednu z hlavních politických kauz vyvolalo v Německu zveřejnění knihy Thila Sarrazina *Deutschland schafft sich ab*. V reakci na zmíněnou islám kritizující knihu došlo ke spolupráci na straně německých a tureckých vlastníků nakladatelských domů. Výsledkem byla celostátní kampaň zacílená na zviditelnění „úspěšných případů“ integrace. V rámci mediální kampaně „*Raus mit der Sprache, rein ins Leben*“ byly v nejčtenějších denících jako je deník Bild a Hürriyet otištěny „úspěšně integrovaní“ zástupci veřejného života s migračním původem.¹⁷⁴

6 Analýza řízených interview

Díky interpretaci jednotlivých řízených rozhovorů, které byly provedeny se zástupci nejdůležitějších aktérů na německé a turecké straně je možné porovnat kroky vládní koalice v migrační a integrační politice se skutečným vývojem událostí. Oslovení respondenti působí v nejrůznějších oblastech veřejného života. Vedle politiků vládní strany (FDP) jsou to zástupci opozice (die Linke). Z německých aktérů jsou to také zástupci náboženských organizací v Německu (DITIB). Na turecké straně byli osloveni zástupci státních orgánů, kteří mají vliv na určování náboženské politiky, která se uplatňuje také na příslušníky tureckých komunit žijících v zahraničí (*Diyanet*). Dalším klíčovým úřadem je potom Úřad pro turecké občany žijící v zahraničí a příbuzné komunity, spadající přímo do kompetencí premiéra. Jako zástupce odborné veřejnosti je zásadní řízený rozhovor s Muratem Erdoğanem, poradcem rektora univerzity Hacettepe v Ankaře.

¹⁷³ Další německé redakce se nacházejí v Berlíně, Stuttgartu nebo Hamburku, dostupné z: <http://www.hurriyet.de/agenturen/>, [cit. 2. 5. 2013].

¹⁷⁴ Úřad spolkové vlády, *Erfolgreiche Kampagne zum Erlernen der deutschen Sprache*, dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/DE/Bundesregierung/Beauftragte fuer Integration/sprache/spracheLeben/_node.html, [cit. 2. 5. 2013].

Tabulka 5 Seznam oslovených organizací se jmény respondentů a jejich pracovním zařazením

Zastupující organizace	Jméno respondenta	Pracovní zařazení/místo rozhovoru
Úřad pro turecké občany žijící v zahraničí a příbuzné komunity	Mustafa Arslan	Expert na otázky integrace v Evropě; v sídle úřadu
Hürriyet	Ahmet Külahci	ředitel berlínské redakce; sídlo berlínské redakce
Turecko-islámská unie pro náboženské záležitosti (DITIB)	Bekir Alboğa	Referent pro interreligiózní dialog, centrála Kolín
Turecko-islámská unie pro náboženské záležitosti	Ali Dere	Předseda DITIB v letech 2011– 2012; sídlo Diyanet Ankara
Úřad spolkové zmocněnkyně pro otázky migrace, uprchlíků a integrace	Bernd Knopf	Mluvčí Marie Böhmer, sídlo Spolkového tiskového centra (<i>Bundespressehaus</i>)
Die Linke (Strana nové levice)	Thomas Hohlfeld	Referent frakce die Linke pro otázky migrace a integrace
Strana FDP	Paolina Hagenhuber	Referentka pro otázky vnitřní bezpečnosti; Jakob Kaiser Haus
Hacettepe Üniversitesi	Murat Erdoğan	Vedoucí výzkumného institutu pro otázky migrace a politologie, Ankara

Následující část práce je rozdělena do několika oblastí zájmů. V některých otázkách prokázaly obě strany shodu. Obě zároveň odmítají jakoukoliv formu násilné integrace a upřednostňují takový způsob politiky, který umožní a podpoří poklidné soužití kultur. V jiných otázkách došlo naopak k názorovým střetům. Otázky, které autorka položila jednotlivým aktérům, se týkaly čtyř základních okruhů. V první části byli respondenti vyzváni, aby definovali pojem integrace, tak jak ho vnímají z pohledu organizace, kterou zastupují (politická strana, odborný institut, státní úřad, náboženská organizace). Druhým bodem byla tematika nejdůležitějších událostí vztahujících se k prvním dvěma letem vlády černo-žluté koalice. Oslovení zástupci měli vyjmenovat události, které debatu o integraci v tomto období určovaly a zásadním způsobem se dotkly záležitostí turecké komunity. Ve třetí oblasti bylo klíčové určit, jaký pohled mají

aktéři na aktuální stav vzdělanosti, jelikož je na několika odborných studiích doložitelné, že právě tento problém trápí třetí generaci tureckých migrantů nejvíce. Cílem bylo zjistit, zda považují podporu třetí a čtvrté generace turecké komunity za dostatečnou a popřípadě, kde vidí slabiny zaběhnutého systému. Dalším problematickým bodem byla situace na pracovním trhu, především neúspěch tureckých absolventů při nacházejí uplatnění na trhu práce. Ve čtvrtém „okruhu“ se měli respondenti vyjádřit ohledně integrační strategie současné vlády (kompetence, jednotliví aktéři a jejich iniciativy).

Tabulka 6 Okruh otázek pro respondenty

Okruhy otázek pro respondenty
<p>Jak definujete integraci? (z pozice organizace, kterou zastupujete)</p>
<p>Které události z let 2009-2011 považujete za nejdůležitější? (projev Christiana Wulffa, Angela Merkel a Horst Seehofer, Sarrazinova debata, výměna na postu ministerstva vnitra)</p>
<p>Zhodnoťte jak je současná vláda úspěšná ve své integrační strategii. Jedná se o kontinuitu politiky předchozích vlád nebo nový přístup? Kterí aktéři hrají při koncipování integrační strategie nejdůležitější roli? (jaká nová nařízení uvedla vláda do praxe, hodnocení nejdůležitějších postů spolkové zmocněnkyně, ministra vnitra...)</p>
<p>Jak se změnila situace turecké menšiny za vlády černo-žluté koalice; které jsou ty nejdůležitější problémy, na které naráží? (nezaměstnanost, špatná situace ve školství, diskriminace na pracovním trhu, nižší sociální status)</p>

6.1 Co je to integrace a jaké jsou předpoklady pro její úspěch?

Paolina Hagengruber, referentka frakce FDP pro otázky vnitřní bezpečnosti, se ohledně možností spolku ovlivnit proces integrace vyjádřila spíše skepticky. Podle jejího názoru jsou nástroje, které má spolek k určování integrační politiky k dispozici velmi omezené. *„Integrace se musí tvořit od základů, tedy především v komunách. Důležitá je ale spolupráce všech tří složek-spolku, zemí a komun. Na spolkové úrovni se mohou témata pouze otevřít a naznačit, ale další provedení je společným úkolem všech*

aktérů.¹⁷⁵ To také odpovídá bodům v integračním a později akčním plánu současné vlády, která takovou spolupráci předpokládá. Definicí pojmu integrace doplňuje zástupkyně FDP o principy, které jsou základem programu strany. *„Pro nás je klíčový respekt svobodného demokratického pořádku. Důležitou roli hraje samozřejmě jazyk. Nejlepší způsob integrace ovšem probíhá zařazením do pracovního procesu. Tam musí člověk mluvit německy neustále. Strana demokratických liberálů vytváří politiku pro člověka jako individuum, ne pro celou skupinu, proto jednotná definice není možná.“*¹⁷⁶

Thomas Hohlfeld, referent pro otázky integrace a migrace frakce die Linke taktéž do jeho pojetí definice integrace promítá základní dogma své strany. *„Ačkoli mám k samotnému pojmu integrace výhrady, zmíním alespoň základní hesla, které při diskuzi o „integraci“ považujeme jako die Linke za zásadní: účast, rovné postavené, stejná práva. Dlouhou dobu se v Německu točila debata ohledně místa původu. Ekonomické a sociální příčiny neúspěchu potomků migrantů se ovšem takto vysvětlit nedají. V současnosti se debata omezila na nutnost znalosti jazyka. A v případě selhání jsou potom migranti osočováni z toho, že se integraci brání.“*¹⁷⁷

Murat Erdoğan působí jako docent ankarské univerzity Hacettepe. Zde vznikl jeden z největších výzkumných institutů pro otázky integrace a migrace v Turecku. Podle něj je celá debata o integraci cestou k nalezení společného dialogu více zúčastněných stran. Za předpokladu, že budou všemi účastníky dodržovány zákony a vzájemný respekt, může dojít ke konsensu i v otázkách, u kterých běžně nedochází k názorovému souznění. Integrace je podle něj v případě turecké komunity dost nevhodný pojem. *„Integrace, to je takový průmyslový pojem, absolutně nevhodný pro prostředí sociálních věd. Je také zajímavé připomenout, že se málo kdy ve veřejném prostoru debatuje o integraci jiných skupin, např. pozdních přistěhovalců, anebo nemusíme jít ani tak daleko do minulosti...nikdo nemluví o špatné integraci „východních“ Němců, ačkoliv tito oproti „západním“ stále vykazují značné rozdíly. Podle mého názoru se integrace již dávno podařila. Vždyť Němci a Turci žijí vedle sebe pohromadě již padesát let! I přesto má ale spousta Němců s cizinci problém.“*¹⁷⁸

¹⁷⁵ „Integration ist eine Querschnittsaufgabe.“ Rozhovor s Paolinou Hagengruber v kanceláři při spolkovém sněmu dne 6. 2. 2010. Záznam z archívu autorky.

¹⁷⁶ „Die beste Integration erfolgt durch Arbeit, wenn man ständig Deutsch spricht.“ Tamtéž.

¹⁷⁷ Rozhovor s Thomasem Hohlfeldem v kanceláři při Spolkovém sněmu v Berlíně dne 9. 12. 2011, vlastní archív autorky.

¹⁷⁸ Rozhovor s Muratem Erdoğanem dne 20. 6. 2012 na Institutu pro migraci a politická studia Ankara, Hacettepe Üniversitesi, vlastní archív autorky.

Bernd Knopf, mluvčí spolkové zmocněnkyně Marie Böhmer na otázku ohledně postavení turecké menšiny při koncipování migračně-integrační politiky v Německu uvedl, že spolková vláda nevytváří něco jako „*menšinovou politiku*“. Součástí strategie černo-žluté koalice v oblasti integrace je zásada nevytvářet speciální nařízení vůči občanům s tureckými kořeny, ačkoliv je to největší národnostní skupina. Současná koalice považuje za prioritní politiku rovnoprávnosti a stejných šancí pro všechny sociální i etnické skupiny. *„Naše integrační politika se neorientuje na jednu určitou etnickou skupinu. Chceme odbourat problémy, které trápí všechny. Zejména co se týče stabilizace pracovního trhu a nedostatků ve školském systému.“*¹⁷⁹

Turecká média, jak již bylo naznačeno, jsou důležitým informačním zdrojem pro skupinu v Německu žijících osob s tureckým původem. **Ahmet Külahci** je šéfredaktorem berlínské redakce a v pravidelných sloupcích, které v deníku Hürriyet publikuje, se věnuje aktuálnímu dění na politické scéně v Německu. Stejně tak jako zástupkyně vládní FDP dává integraci do přímé souvislosti s nutností ovládat jazyk většinové společnosti. Současné změny v integrační politice vnímá jako pozitivní vývoj. *„Konečně došlo k tomu, že německá společnost pochopila, že bez řádné integrace bude mít v budoucnu mnohem větší problémy. Všichni přece chceme, aby další generace imigrantů byla úspěšná. A když chce někdo v této zemi uspět, musí se jednoduše naučit její řeč. Pro mnohé už turečtina není mateřský jazyk. Zním spoustu tureckých párů, které mezi sebou komunikují německy. My jako Hürriyet spíše podporujeme bilingvní politiku, tedy aby vedle němčiny lidé nezapomínali na jazyk jejich rodičů a prarodičů. Na prvním místě ovšem stojí jazyk většinové společnosti.“*

Integrace je pro odborného asistenta pro interkulturní dialog, **Bekira Alboğy**, proces, který lze stimulovat a urychlovat. Nejlépe se to provede tím, že se ve společnosti vytvoří prostředí přátelské, otevřené kultury (*Willkommenskultur*), kde na prvním místě hodnotového žebříčku stojí respekt a uznání druhých. *„Pokud si někdo integraci násilně vynucuje, tak ve výsledku sklídí něco, co nechtěl. Pokud ale dáme lidem pocit, že jsou vítáni, že je to především v jejich zájmu, aby se jazyk naučili a pokud tomu dáme patřičnou pozitivní reklamu v tom smyslu, že jazyk je prostředkem*

¹⁷⁹ Rozhovor s Berndem Knopffem v Spolkovém tiskovém centru (Bundespressehaus) v Berlíně dne 7. 12. 2013, vlastní archiv autorky.

*k seberealizaci a možností ovlivnit dění kolem sebe, teprve pak dojde k tomu, že se vytvoří ve společnosti pocit sounáležitosti. A ten se nedá vynutit žádným zákonem.*¹⁸⁰

Mustafa Arslan, expertní pracovník oddělení pro zahraniční vztahy nově vzniklého úřadu při úřadu tureckého premiéra, v rozhovoru vysvětluje, že je v zájmu Turecké republiky, aby nedocházelo k násilné asimilaci. Pro tureckou vládu je hlavní doporučení členům turecké komunity k aktivnímu občanství v hostitelské zemi, tedy využití pasivního a aktivního volební práva, díky nimž se mohou plně společensky angažovat jako členové parlamentu nebo místních samospráv. Na rozdíl od německé vlády, která klade důraz na osvojení německého jazyka od nejútlejšího věku, pokládá turecká strana prvotní znalost tureckého jazyka jako potvrzení sounáležitosti s původní etnickou identitou. *„Naše mise je v úzké spolupráci se sdružením rodičů tureckých dětí v Německu. Chceme také dospět k optimálnímu navýšení počtu lektorů jazyka a motivovat místně zaměstnané učitele k účasti na dalším vzdělávání přímo v Turecku. Naším cílem je navýšit počet učitelů tureckého původu ve školách.“* Zároveň ale také dodává, že perfektní němčina je pro moderního vzdělaného „*Deuschtürke*“ samozřejmostí.¹⁸¹

Ali Dere byl v době od roku 2011–2012 předsedou kolínské pobočky DITIB. Autorka ho zastihla během své návštěvy v centrále *Diyanet* v Ankaře, kde se během krátkého rozhovoru vyjádřil na téma integrace v souvislosti s náboženstvím. Podle něj může být integrace i odlišných náboženských skupin nakonec úspěšná, pokud vznikne úzké partnerství mezi většinovou společností a minoritou věřících. Měla by fungovat otevřená integrační debata, kdy společným postupem je stanovení podmínek rovnoprávnosti a jednota v boji proti všem formám diskriminace. *„Integrace je v Německu diskutována velmi emociálně. Neustále se ukazují kulturní rozdíly, což není dobré. Problémy a obtížnosti s integrací ve veřejném diskurzu dominují. Zejména novináři a politici by měli upustit od negativního hodnocení a do popředí by se měly více dostávat společné pozitivní rysy.“*

6.2 Nejdůležitější události v otázce integrace 2009-2011: kritika multikulturního modelu, negativní obraz islámu v Německu

¹⁸⁰ Rozhovor s Bekirem Alboğou, v centrále DITIB v Kolíně nad Rýnem dne 19. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

¹⁸¹ Rozhovor s Mustafou Arslanem dne 10. 6. 2012 v sídle úřadu v Ankaře, vlastní archiv autorky.

V druhém okruhu otázek bylo cílem zjistit, které události zásadně ovlivnily nálady v turecké komunitě během prvních dvou let černo-žluté koalice. V den oslav státního svátku německé jednoty v roce 2010 přednesl v Brémách prezident Christian Wulff svou úvodní řeč. Jeho prohlášení, že „*islám je součástí Spolkové republiky Německa*“ rezonovalo po několik měsíců mediálních prostorem.¹⁸² Tato prezidentova slova vyvolala rozporuplné reakce. Z domovské CDU, která Wulffa do prezidentských voleb nominovala, zaznívaly hlasy volající po revizi stávající multikulturní politiky. Všichni oslovení aktéři napříč politickým spektrem, stejně tak zástupci turecké komunity, prezidentovo prohlášení uvítali. „*Pro nás muslimy bylo velice důležité, že Christian Wulff veřejně uznal, že islám k Německu náleží. Chápali jsme to jako určitou odpověď na rasistické tóny, které v té době vyvolala Sarrazinova kniha.*“¹⁸³ Do pozadí ovšem přešlo téměř identické vyjádření ministra vnitra velké koalice Wolfganga Schäubleho z roku 2006, který islám označil nejen jako pevnou součást dneška, ale také budoucnosti země.¹⁸⁴ V tentýž rok 2010 v průběhu října přišlo jiné ostře sledované prohlášení, tentokrát z vládní CDU. Spolková kancléřka Angela Merkelová se během sjezdu mladé křesťanské mládeže (*Deutschlandtag der Jungen Union*) dne 18. října v Postupimi připojila k ostatním kritikům multikulturality a prohlásila, že „*použití multikulturalismu v Německu absolutně selhalo.*“¹⁸⁵ Postavila se tak na stranu Horsta Seehofera, bavorského ministerského předsedy (CSU), který celou debatu dále vyhrotil. Dle něj multikulturalismus nejenom že selhal, nýbrž „*už je po smrti.*“¹⁸⁶

I tato prohlášení potvrzují, že se zejména v Německu vytvořila jistá bariéra nedůvěry vůči islámu, související se strachem z islamizace Evropy. Ze studie *Religionsmonitor* zveřejněné mediální skupinou Bertelsmann vyplývá, že každý druhý občan Německa (51%) považuje islám za potenciální nebezpečí. Situace je paradoxně

¹⁸² „*Das Christentum gehört zweifelsfrei zu Deutschland. Das Judentum gehört zweifelsfrei zu Deutschland. Das ist unsere christlich-jüdische Geschichte. Aber der Islam gehört inzwischen auch zu Deutschland.*“ Prezidentův projev u příležitosti oslav dne znovusjednocení obou německých států dne 3. 10. 2010, Berlín, dostupné z: http://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Christian-Wulff/Reden/2010/10/20101003_Rede.html, [cit. 13. 12. 2012].

¹⁸³ Rozhovor s Bekirem Alboğou, v centrále DITIB v Kolíně nad Rýnem dne 19. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

¹⁸⁴ „*Der Islam ist ein Teil Deutschlands und Europas. Der Islam ist ein Teil unserer Gegenwart und Zukunft.*“ Die Welt, Schäuble, *Islam ist Teil Deutschlands*, dostupné z: <http://www.welt.de/politik/article156022/Schaeuble-Islam-ist-Teil-Deutschlands.html>, [cit. 10. 5. 2013].

¹⁸⁵ „*Der Ansatz für Multikulti ist gescheitert. Absolut gescheitert.*“ Der Spiegel, *Integration: Merkel erklärt Multikulti für gescheitert*, dostupné z: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/integration-merkel-erklaert-multikulti-fuer-gescheitert-a-723532.html>, [cit. 10. 5. 2013].

¹⁸⁶ „*Multi-kulti ist tot.*“ der Spiegel, *Integration: Seehofer und Merkel befeuern Leitkultur-Debatte*, dostupné z: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/integration-seehofer-und-merkel-befeuern-leitkultur-debatte-a-723466.html>, [cit. 7. 5. 2013].

mnohem vyhrocenější v nových spolkových zemích, ačkoliv jsou zde muslimové zastoupeni pouze minimálně.¹⁸⁷ Zástupce DITIB, **Bekir Alboğa** upozorňuje na fakt, že islám nemá v Německu vybudovanou tradici a debata o něm je vždy spojená s určitým despektem. „*V Německu existují lidé, kteří mají problém akceptovat, že zde existuje pluralita kultur a etnik. Nikdo nahlas nepřizná, že v Německu existuje silná turecká, resp. muslimská menšina. Nechtějí uznat islám jako náboženské sdružení, čímž by postavili islám na stejnou rovinu s křesťanstvím a židovstvím. Mešita nikdy nebude na stejné úrovni jako kostel nebo synagoga a minaret nikdy nebude moci přesahovat výšku kostela.*“¹⁸⁸ Zástupce náboženské organizace dále upozorňuje na konzervativnější směřování politiky černo-žluté koalice vůči muslimům. V roce 2011 došlo k vynucené výměně na postu ministra vnitra. Do úřadu nastoupil Hans-Peter Friedrich z tábora konzervativní CSU. Ten hned zkraje po převzetí svého úřadu na tiskové konferenci oznámil, že dle jeho názoru neexistuje žádný historický podklad pro tvrzení, že islám náleží k Německu.¹⁸⁹ Zpochybněním a relativizací náležitosti islámu k německému kulturnímu prostoru způsobil, že došlo k narušení dlouhá léta budované důvěry mezi zástupci muslimů v Německu a zodpovědnými státními orgány. Dle zástupce DITIB pro mezináboženský dialog bylo prohlášení ministra Friedricha velmi špatným signálem do společnosti. Wulffovy vstřícné projevy vůči muslimské menšině ministr nahradil silně negativistickými výroky. „*Něco takového jsem opravdu nečekal. Byla to facka do tváře všech muslimů v Německu. Své prohlášení pak později upravil a řekl, že muslimové k Německu patří, islám ale ne. To je jako by řekl, že ženy smí do místnosti vstoupit pouze za předpokladu, že předem odloží svou ženskost. Jeho vystoupení a obecně rétorika, kterou použil, byla studenou sprchou pro vzájemně budované vztahy.*“¹⁹⁰

¹⁸⁷ Výjimku z nových spolkových zemí představuje Berlín jako specifický případ integrace. Detlef Pollack, Olaf Müller, *Religionsmonitor- verstehen was verbindet*, (Bielefeld: Hans-Koch Buch und Offsetdruck, 2013), dostupné z: http://religionsmonitor.de/pdf/Religionsmonitor_Deutschland.pdf, [cit. 7. 5. 2013].

¹⁸⁸ Proti zákazu stavby minaretů v Německu se okamžitě vyslovili jindy velmi konzervativní křesťanští demokraté, *Süddeutsche Zeitung*, K. Auer a A. Ramelsberger, 17. 5. 2010, „*Heute Minarette, morgen Kirchtürme*“, dostupné z: <http://www.sueddeutsche.de/bayern/csu-zu-minarett-verbot-heute-minarette-morgen-kirchtuerme-1.137809>, [cit. 11. 5. 2013].

¹⁸⁹ „*Es lasse sich nirgendwo in der Historie belegen, dass der Islam zu Deutschland gehört. Den Satz, dass der Islam ein Teil unserer Kultur ist, unterschreibe ich nicht*“, *FAZ*, *Islam gehört historisch nicht zu Deutschland*, dostupné z: <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/bundesinnenminister-friedrich-islam-gehört-historisch-nicht-zu-deutschland-1609731.html>, [cit. 7. 5. 2013].

¹⁹⁰ Rozhovor s Bekirem Alboğou, v centrále DITIB v Kolíně nad Rýnem dne 19. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

Murat Erdoğan připodobnil současnou situaci s odmítáním islámu v německé společnosti s homosexualitou, která byla v evropském prostředí taktéž po dlouhá léta zapírána a veřejně odsuzována. Muslimští migranti mají, dle jeho názoru, velké problémy prostě proto, že pocházejí z jiných kulturních kruhů, kde dominuje odlišná mentalita, než jakou mají západní Evropané. *„Naším společným cílem by mělo být zajistit, aby měli všichni členové společnosti stejná práva, nehledě na to, kterého náboženského vyznání jsou či jakou mají sexuální orientaci. Dobře se to dá ilustrovat na příkladu homosexuality. Ta byla v SRN až do roku 1949 zakázána. Také nepatří k tradiční německé kultuře. Dnes je ale homosexualita veřejností běžně uznávaná a přijímaná. Dokonce i ministr zahraničí je gay. Tak proč bychom nemohli vytvořit podobný rámcový model i pro muslimy-řekněme homosexuální model pro muslimské imigranty.“* Docent Hacettepe univerzity ve svém článku upozorňuje na další paralelu. Nejkritizovanějším bodem životního stylu turecké menšiny v Německu je, že vytvářejí vlastní paralelní společnost. Erdoğanův článek srovnává to samé se situací gayů a lesbiček, kteří si také vytvořili oddělenou infrastrukturu: ulice, kavárny, bary. I přesto se do většinové společnosti začlenili. Na závěr vyzývá západní společnosti k tomu, aby prokázala stejnou míru tolerance vůči muslimům, jako to již ukázala u homosexuálů.¹⁹¹

Negativní vnímání migrantů ve společnosti se odráží i v mediálním veřejném prostoru, kde převážně dominují negativní stránky integrace. Důležité pro další soužití by mělo být nezaměřování se pouze na deficity spojené s historií integrace. *„Migrace Turků do Německa je příběhem o úspěchu. Dokázali jsme totiž něco, co si nikdo nedokázal ani představit. My, děti dělnické třídy, máme mezi sebou herce, spisovatele, vysokoškolské profesory, hudebníky, vědce, režiséry, obchodníky. V průběhu let je to nevídaný pokrok. Důležité do budoucna bude, aby se přestalo mluvit pouze o nedostacích, ale především o úspěších společné historie.“*¹⁹² Jako výzva k integraci vznikl celonárodně velmi dobře přijatý projekt, který měl osobám s migračním původem zatraktivnit výuku německého jazyka.¹⁹³ *„V současnosti má 40-50% mladistvých migrační původ. Publikum se tudíž mění a média by si tohoto měla všimát.“*

¹⁹¹ M. Murat Erdoğan, *Avrupa'daki Eşcinsel hakları çokkültürlülüğe model olur mu?*, dostupné z: <http://mmuraterdogan.com/2011/11/01/avrupadaki-escinsel-haklari-cokkulturluluge-model-olur-mu/>, [cit. 12. 5. 2013].

¹⁹² Rozhovor s Bekirem Alboğou, v centrále DITIB v Kolíně nad Rýnem dne 19. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

¹⁹³ Vedoucím projektu je od roku 2010 Ferry Pausch.

*Třeba televize ZDF 2 má průměrný věk diváků někde kolem 60 let.*¹⁹⁴ Přítomnost médií na procesu otevírání se novým kulturním vlivům je pro budoucnost klíčový. Zástupce DITIB dále poznamenal: „*Platím daně za veřejnoprávní rozhlas. Mělo by být tedy muslimům, dle mého názoru, umožněno, získat místa v předsednictvích rad. Z mých peněz jsou totiž placeni novináři, kteří se nelichotivě vyjadřují o islámu. Když někdo z mého náboženství dělá před veřejností nepřítele, tam říkám jasně ne.*“¹⁹⁵ Fakt, že na vyšších rozhodovacích pozicích jsou Němci s migračním původem zastoupeni pouze minimálně, může vést k pocitu vydělení těchto skupin. Jejich podíl ve funkcích veřejné správy v roce 2010 činil 9,9%. Zarážející je především nízká kvóta u profesionálních žurnalistů, pouze 1 % z nich mělo migrační původ.¹⁹⁶

Na negativním vnímání přítomnosti cizí kultury v Německu se podepsaly také dvě debaty, které dominovaly veřejnému diskurzu ve vybraném období 2009–2011. První se týká propagace populistické knihy Thilo Sarrazina, jenž publikací jeho kontroverzní knihy *Deutschland schafft sich ab* otevřel celospolečenskou diskuzi. Již na podzim 2010, tedy krátce po zveřejnění, se prodalo více než milion výtisků jeho knihy. Ještě jako berlínský senátor se vyjadřoval kriticky na adresu migrantů žijících v Německu, zejména k jejich nedostatečné úrovni vzdělání a problémům s nezaměstnaností. Dnes již bývalý člen představenstva Spolkové banky označil ve své knize integrační politiku z 60. a 70. let za „*největší hloupost*“ a tvrdil, že muslimové, zejména Arabové a Turci, přispívají k „*hloupnutí společnosti*.“¹⁹⁷ **Thomas Hohlfeld** viděl paralelu mezi současnou strategií vlády a diskutovanou knihou. „*Ačkoliv se současná vláda k jeho [Thila Sarrazina, pozn. aut.] tezí vymežila, svojí restriktivní politikou neprovádí nic jiného, než že je potvrzuje. Zavedením jazykového nařízení v roce 2007 pro manželské páry a rodinné příslušníky cíleně diskriminuje skupiny sociálně slabých. V tomto vidím velmi nebezpečnou shodu náhod.*“¹⁹⁸ **Ahmet Külahci** publikoval rozsáhlý rozhovor s autorem knihy, který proběhl v berlínském „malém

¹⁹⁴ Rozhovor s Berndem Knopem v Spolkovém tiskovém centru (Bundespressehaus) v Berlíně dne 7. 12. 2013, vlastní archiv autorky.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Na podporu integrace osob s migračním původem do oboru tištěných médií vznikl projekt *Integration und Medien*, Zmocněnkyně spolkové vlády pro otázky integrace, uprchlíky a integrace, *Zweiter Integrationsindikatorenbericht*, (Paderborn: Bonifatius, 2011), s. 17.

¹⁹⁷ Proti Sarrazinovo tezí se ostře ohradili zástupci spolku podnikatelů s migračním původem v Německu. Sarrazina mediálně podpořila například proslulá kritička islámu Necla Kelek.

¹⁹⁸ Rozhovor s Thomasem Hohlfeldem v kanceláři při Spolkovém sněmu v Berlíně dne 9. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

Istanbulu“, v městské části Kreuzberg, kde žije největší podíl tureckých a arabských skupin.¹⁹⁹ Šéfredaktor berlínské sekce k debatě dodává: „*Nechtěli jsme, aby se celá ta kauza ještě více dramatizovala. Naše spoluobčany toto velmi provokovalo. Řekli jsme si, že budeme podávat informace o všem: kdo ho podporuje, kdo ho kritizuje, o všem. Velice jsme ale dbali na to, aby se celá věc neomílala tak dlouho, až by to narušilo bezproblémové soužití ve Spolkové republice.*“

Druhá debata se týkala odhalení neonacistické skupiny ve Cvikově, která má na svědomí vraždy několika podnikatelů tureckého a řeckého původu. Díky tomu se do popředí se dostala kritika islamofobie a nárůstu nenávisti vůči přistěhovalcům v Německu.²⁰⁰ „*Tyto sériové vraždy jsou vskutku tragickou událostí v historii SRN, hlavně proto, jak dlouho tyto vraždy zůstaly neodhaleny. Často nám tvrdili, že je za ně zodpovědná turecká mafie. A nakonec vyšlo na povrch, že se jedná o neonacisty. Pro nás je šokující, že v demokratickém a právním státě, kde fungují nástroje na ochranu ústavy a policejní orgány, zůstaly tyto zločiny tak dlouhou dobu neodhaleny. Turecká komunita je neklidná a právem chce tyto události objasnit. Sice víme, kdo tyto zločiny spáchal, ale nevíme, kdo za tím vším stojí.*“²⁰¹

Paolina Hagengruber se k těmto událostem vyjádřila podobě negativně: „*Tyto hrozné zločiny, kterých jsme byli svědky, navíc to, že nejprve byly podezřívány rodiny obětí, považujeme za celospolečenské selhání. Velice jsme jako frakce ocenili vzpomínková gesta zmocněnkyně Böhmerové a prezidenta Wulffa. Tím prokázali, že s rodinami obětí trpí celý národ. Všechny strany se shodují v tom, že se podobná událost nesmí nikdy opakovat.*“²⁰² Na vzpomínkovou akci uspořádanou prezidentem Wulffem v berlínském koncertním domě bylo pozváno na 1400 hostů. Ve své smuteční řeči žádala kancléřka přítomné rodiny obětí za odpuštění a Marie Böhmerová hovořila o snaze získat si znovu důvěru pozůstalých.²⁰³ **Bernd Knopf** negativně hodnotil návštěvu ministra zahraničí v organizaci Turecké obce v Německu (*Türkische Gemeinde*

¹⁹⁹ Ahmet Külahci, *Ich bin auch kein reinrassiger Deutscher*, in: Sarrazin: Eine Deutsche Debatte, (München: Piper, 2010), s. 16-19.

²⁰⁰ Chronologie událostí v kauze neonacistických vražd a teroristické buňky ve Cvikově, die Welt, die Zwickauer Terror-Zelle, 8. 11. 2012, dostupné z: http://www.welt.de/newsticker/dpa_nt/infoline_nt/thema_nt/article110796710/Die-Zwickauer-Terror-Zelle.html, [cit. 30. 3. 2013].

²⁰¹ Rozhovor s Ahmetem Külahcim v berlínském tiskovém centru dne 30. 11. 2011, vlastní archiv autorky.

²⁰² „*Integration ist eine Querschnittsaufgabe.*“ Rozhovor s Paolinou Hagengruber v kanceláři při spolkovém sněmu dne 6. 2. 2010. Záznam z archívu autorky.

²⁰³ „*Wir wollen das Vertrauen der Familien der Mordopfer zurückgewinnen*“, Migazin, *Angela Merkel: Dafür bitte ich Sie um Verzeihung*, 24.2. 2012, dostupné z: <http://www.migazin.de/2012/02/24/angela-merkel-trauerfeier-dafur-bitte-ich-sie-um-verzeihung/>, [cit. 12.5.2013].

Deutschland). Ačkoliv samotné oběti v Německu dlouhodobě žili, byly ze strany tohoto státního úřadu vnímány jako cizinci.²⁰⁴ Vláda reagovala na tyto neonacistické události navýšením prostředků do speciálního fondu pro oběti extremistických zločinů. V rámci ministerstva spravedlnosti se nastartovaly se také nové programy boje proti extremismu ve východním Německu.

6.3 Stav turecké menšiny za vlády černo-žluté koalice: školská politika, situace na pracovním trhu

Aby si společnost mohla znovu získat náklonnost členů muslimské obce, měla by se pokusit vyrovnat rozdíly mezi jednotlivými skupinami. Pro **Ali Dereho** je prioritní školská politika. *„V této oblasti existuje znatelná propast mezi mladými Němci a mladými Turky. Nejlepší je ale zkusit to srovnat se situací před třiceti lety. Ta situace je neporovnatelně lepší. Tehdy ve skupině první a druhé generace gastarbeiterů neexistovali žádní vzdělanci ani akademici. Ta skupina muslimů, která se do Německa dostala, byla tedy rázem považována za nevzdělance, mezi nimiž velká spousta nemohla najít uplatnění.“*²⁰⁵

Jak zástupce Hürriyet, tak představitel DITIB, se shodují, že je nutné podniknout razantní kroky ke změně školské politiky. Pro budoucnost Německa je klíčové, aby se pluralita kultur a náboženství dostala do veřejného diskurzu v pozitivním světle a tomu se musí přizpůsobit i nastavení již zavedených systémů. *„Všude nám předhazují, že mezi tureckými migranty je málo akademiků. Zároveň ale existuje diskriminace dětí v tom, že je kantoři velmi často doporučují na školy nižšího stupně, na tzv. Hauptschule nebo reálné školy, ale velice málo dětí migrantů se dostane přímo na gymnázia. Pokud se odstraní všechny bariéry, které stojí v cestě plnému uplatnění, docílí se toho, že integraci už nebudeme muset vysvětlovat, ani definovat, ani o ní diskutovat. Potřebujeme nastolit atmosféru porozumění, úcty, přátelské kultury, uznání a respektu. Já po této společnosti požaduji, abych byl jako muslim a člověk v této zemi respektován. To musí pochopit všichni vysokoškolští profesoři, žurnalisti a zaměstnavatelé.“*²⁰⁶ Německá společnost potřebuje, dle Albogy osvícení a poučení, že

²⁰⁴ Německý generální konzulát v Istanbulu, Guido Westerwelle na návštěvě Turecké obce v Německu (*Türkische Gemeinde in Deutschland*), dostupné z: http://www.istanbul.diplo.de/Vertretung/istanbul/de/Aktuell/Westerwelle__S.html, [cit. 7. 5. 2013].

²⁰⁵ Rozhovor s Alim Derem v centrále Diyanet v Ankaře dne 13. 6. 2013, vlastní archiv autorky.

²⁰⁶ Rozhovor s Bekirem Alboğou v centrále DITIB v Kolíně nad Rýnem dne 19. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

islám nepředstavuje pro Německo žádné břemeno, tak jak to uvádí Sarrazin ve své kontroverzní knize, nýbrž obohacení společnosti.

Murat Erdoğan: „*Systém [školství, pozn. aut.] funguje vcelku dobře. Někteří učitelé mají jiné hodnotící tabulky. Turecké děti jsou z důvodu nedostatečné znalosti jazyka posílány do zvláštních škol. Ty jsou ale předpokladem pro neúspěch v jejich budoucí kariéře. Politici tvrdí, že má Německo špatné výsledky v mezinárodním srovnávání právě z důvodu velkého počtu cizinců. Opak je pravdou. Systém se musí přizpůsobit daným změnám. Je to teprve pět let, co Němci uznali, že se jejich stát stal zemí přistěhovalců. A pokud si toto někdo odmítá přiznat a ponechá systém takový, jaký je, nemůže se takovým špatným výsledkům divit.*“²⁰⁷ Jako alternativa se zde nabízí hledat jiný funkční integrační model. Ve Francii je zavedena povinnost pro všechny děti, že musí nastoupit předškolní vzdělávání již ve dvou letech.²⁰⁸ V Německu k tomu v současnosti neexistuje žádné nařízení. Děti se v mladém věku dostávají do styku pouze s mluvenou turečtinou a první kontakt s jazykem většinové společnosti je pro často až ve škole. S tím ale souvisí další problém, a to je nedostatek volných míst ve školkách. V této oblasti by se měl dle názoru **Paoliny Hagengruber** najít společný konsensus mezi všemi složkami společnosti. „*My jako frakce podporujeme návrh Kristiny Schröder, aby alespoň jeden rok před nástupem do školy musely děti dostat možnost navštěvovat školku. Tím by se ale dostal spolek do střetu se spolkovými zeměmi, kterým dle Základního zákona náleží kompetence v oblasti školské politiky.*“ Ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mládež chce, dle oficiálního prohlášení z konce roku 2010, investovat v letech 2011–2014 až 400 milionů euro do výstavby předškolních zařízení a tam, kde je vysoký podíl dětí s migračním původem nabízet také podpůrné jazykové kurzy.²⁰⁹

Bekir Alboğa přednesl vlastní návrh na změnu systému. Začít se má vzděláváním pedagogického sboru na vysokých školách. „*Integrace ve školství má probíhat změnou školních pomůcek a učebních osnov. Studenti pedagogických fakult by měli alespoň jeden semestr povinně absolvovat kurzy zajišťující náboženské a kulturní kompetence. Za další jsou tu média, která by měla konečně ukázat pravdu, a to, že i žena s šátkem je člověk se ctí a hrdostí a tu by neměl nikdo veřejně urážet.*“ **Ahmet**

²⁰⁷ Rozhovor s Muratem Erdoğanem dne 20. 6. 2012 na institutu pro migraci a politická studia Ankara, Hacettepe üniversitesi, vlastní archiv autorky.

²⁰⁸ Sonja Klinker, *Maghrebiner in Frankreich, Türken in Deutschland*, s. 42-46.

²⁰⁹ Spiegel, 2.11. 2010, *Integration: Schröder will Kitas mit hohem Migrantenteil fördern*, dostupné z: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/integration-schroeder-will-kitas-mit-hohem-migrantenanteil-foerdern-a-726663.html>, [cit. 15.5.2013].

Külahci hodnotil v rozhovoru jako pozitivní signál iniciativy některých spolkových zemí, a to, že umožňují návštěvu předškolních institucí zdarma. Vyjádřil se i k zaváděným jazykovým testům německého jazyka, které se nově týkají dětí od čtyř let věku: *„Já jsem pro to, aby se zaváděly testy před nástupem do škol. Ty by ale neměly být platné pouze pro děti migrantů, nýbrž také pro německé děti. Pokud není žák schopen porozumět učiteli, měl by být dále podporován širokou nabídkou jazykového doučování. To jsou samozřejmě výdaje navíc, ale co se týče současné vlády, je myslím velmi otevřená a ochotná investovat.“* Ze spolkového rozpočtu za rok 2011 bylo na vědu a vzdělání investováno celkem 16 miliard EUR.²¹⁰

Bernd Knopf německý vzdělávací systém charakterizoval jako velmi selektivní. Diskriminace ve školském systému je viditelná například v tom, že *„pokud je dítě synem nebo dcerou akademika, existuje třikrát až čtyřikrát větší pravděpodobnost, že bude dál studovat, než tomu je u dítěte dělníka (...) Velmi špatné výsledky jsou také u italské menšiny. O tom se ale veřejně nediskutuje. Asi proto, že dělají pizzu a do Itálie všichni rádi jezdí na dovolenou. Je důležité, abychom třetí generaci všech migrantských skupin umožnili kariérní a sociální vzestup.“*²¹¹

K tomuto tématu se také vyjádřil turecký premiér Recep Tayyip Erdoğan, který sehrál v období let 2009–2011 na mezinárodní scéně a při ovlivňování života „svých Turků“ důležitou roli. Turecká strana vedle znalosti němčiny požaduje také podporu „mateřského jazyka“ formou kurzů turečtiny, které jsou aktivně podporované vládou v Ankaře. **Ahmet Külahci** odmítá požadavek premiéra Erdoğan, aby se prvním ve škole učeným jazykem stala turečtina. *„Všechny v Německu narozené děti, byť s tureckými kořeny, se musí nejprve učit německy. Pokud se doma mluví turecky, tak je to v pořádku, proti tomu nikdo nic nemůže namítat. Důležitá je řeč, která je používána v běžném životě a ve škole a zde se musí začít od co nejmenších dětí. Podporujeme perfektní znalost jazyka země, ale zároveň dodáváme, že je nutné, aby lidé nezanedbávali svůj druhý jazyk, turečtinu. Pokud umí člověk více jazyků najednou, přináší mu to pouze výhody.“*²¹² Turecký ministerský předseda šel ve svých plánech o krok dál, když naznačil, že by v Německu měla vzniknout turecká gymnázia. Zároveň je nutné připomenout, že je prvním tureckým premiérem, který veřejně pobízel, aby se turecká

²¹⁰ Rozpočet spolku na rok 2011, dostupné z: <http://bund.offenerhaushalt.de/30.html>, [cit. 7. 5. 2013].

²¹¹ Rozhovor s Berndem Knopffem v Spolkovém tiskovém centru (Bundespressehaus) v Berlíně dne 7. 12. 2013, vlastní archiv autorky.

²¹² Rozhovor s Ahmetem Külahcim v berlínském tiskovém centru dne 30. 11. 2011, vlastní archiv autorky.

komunita více zapojila do společenského života, a aby aktivně prosazovala svoje zájmy v zastupitelských funkcích. Byl také fakticky prvním, kdo vyzýval k tomu, aby se turečtí občané naučili perfektně jazyk země, kde trvale žijí. Zároveň se nabízí otázka, proč jsou jeho veřejná prohlášení v Německu tureckou komunitou tak silně recipována. **Bernd Knopf** se vyjádřil o jeho proslovu během státní návštěvy Německa u příležitosti 50. výročí smlouvy o nábore pracovních sil v roce 2011 takto. „*Za premiérovými slovy vidím jasný kalkul. Erdoğan zde mluvil „o svých Turcích“, což má svou logiku. Nabízí se mu zde možnost získat hlasy více jak milionu voličů, kteří budou díky nové změně zákona moci hlasovat i ze zahraničí.*“ Jeho domněnce nakonec odpovídalo i následné politické dění v Turecku. Na návrh vládní komise v čele s bývalým ministrem spravedlnosti Cemilem Çiçekem byla v roce 2011 odhlasována novela ústavy ve věci změny volebního systému. Nově mohou v zahraničí žijící turečtí občané volit na tureckých zastupitelských úřadech. Změna bude platná pro příští prezidentské volby v roce 2014 a pro parlamentní volby o rok později.²¹³ Je možné se domnívat, že tento faktor může ovlivnit ochotu stále ještě tureckých občanů, aby přijali německé občanství a tím tedy zakončili proces naturalizace (*Einbürgerungsprozess*), který je považován jako důležitý mezník v procesu integrace.

Německá vláda bude i do budoucna nucena řešit problém s odlivem kvalifikované síly, která ve většině případů odchází do destinací „tradičních zemí imigrace“, jako je USA nebo Kanada, protože mladí v Německu vzdělaní potomci migrantů nemají na německém pracovním trhu úspěch. „*Pokud někdo neustále dokola hovoří o potřebě integrace, vznikne dřív nebo později dojem, že ji v Německu nepodporujeme, nýbrž že jí omezujeme.*“²¹⁴ Jedním z pokusů o zastavení tohoto trendu a také k ulehčení procesu integrace některých skupin na pracovní trh, byl Zákon o uznávání v zahraničí získaných kvalifikací. Ten má, dle jeho předkladatelů napomoci tento trend zvrátit. **Ahmet Külahci** vnímá nové nařízení takto: „*Je to velmi pokrokové řešení a bude hrát pro budoucnost Německa velkou roli. Pro ty starousedlíky to možná tak důležité nebude, to spíše pro nově příchozí. Je to dobré především pro samotné Německo, že nepřibude další kvalifikovaný lékař, co jezdí s taxi.*“

²¹³ T.C. Resmi Gazette je národním a jediným oficiálním státním časopisem, ve kterém jsou zveřejňovány legislativní změny a jiná oficiální prohlášení. Má tradici již od roku 1920, tedy ještě před vyhlášením samostatné Turecké republiky. Novela ústavního zákona umožňující volbu ze zahraničí, č. 6304, dostupné z: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120518-3..htm>, [cit. 11. 5. 2013].

²¹⁴ Rozhovor s Bekirem Alboğou v centrále DITIB v Kolíně nad Rýnem dne 19. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

6.4 Reflexe vládní politiky současné vlády: nový přístup nebo kontinuita?

Zmocněnkyně spolkové vlády pro otázky migrace, uprchlíků a integrace se přiblížením postu ke spolkovému kancléřství stala důležitou hráčkou na poli integrační politiky. Zástupce kolínské centrály hodnotil aktivity Marie Böhmerové, kterou označil „za svou blízkou přítelkyni“, takto: *„Böhmerová není naše [turecké, resp. muslimské menšiny, pozn. aut.] pověřenkyně. Pracuje pro kancléřství, tudíž vidí pouze jeden cíl, a to prosadit politiku vlády nehledě na vlastní úsudek. Vše co dělá, nedělá pro nás, ale pro stranu, za kterou byla nominována. To se ukázalo u zákona o slučování rodin, jehož zpřísnění navrhnul ještě tehdejší ministr Schäuble.“*²¹⁵ Podobně negativně se o postu současné zmocněnkyně vyjádřil referent frakce die Linke: *„Spolková ministryně bývala ombudsmankou a právním zástupcem cizinců a uprchlíků v Německu. Posílením její role se paradoxně situace zhoršila především proto, že Böhmerová nyní zastupuje především kancléřství, které má protikladné zájmy než migranti.“*²¹⁶

Společně kritizovaným bodem tureckých aktérů je německý test, jehož absolvování je vyžadováno u rodinných příslušníků přijíždějících do SRN v rámci slučování rodin. Toto nařízení vešlo v platnost v roce 2007 jako jedno z restriktivních nařízení velké koalice. *„Takový test odsuzujeme. Nejdříve mají lidé přijet do Německa a kurzů se účastnit tam. Tak jak je to s těmi následnými integračními kurzy. Proč se to ale vyžaduje pouze od Turků? Američané, Kanadčané, Jihokorejci, Japonci, Australané-těch se to netýká. To, že se lidé dělí do skupin a dělají se výjimky, nám přijde nefér a diskriminační. Dle německé ústavy jsou všichni lidé rovnocenní. Na tomhle nařízení se ovšem ukazuje opak.“*²¹⁷ Po námitce na mnohem vyšší počet migrantů z tzv. třetích zemí Külahci dále pokračuje: *„To nás nezajímá. Bud' budou platit pravidla pro všechny, nebo pro nikoho. Úroveň integračního kurzu (B1) zvládne skoro každý. Pouze pokud by se někdo návštěvě tohoto kurzu vysloveně bránil, tak by měly nastoupit opravné prostředky ve formě sankcí, jako například prodlužování délky pobytu vždy po 3 nebo 6*

²¹⁵ Rozhovor s Bekirem Alboğou v centrále DITIB v Kolíně nad Rýnem dne 19. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

²¹⁶ Rozhovor s Thomasem Hohlfeldem v kanceláři při Spolkovém sněmu v Berlíně dne 9. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

²¹⁷ Rozhovor s Ahmetem Külahcim v berlínském tiskovém centru dne 30. 11. 2011, vlastní archiv autorky.

*měsících, dokud se ten člověk kurzu neúčastní.*²¹⁸ Jazykové kurzy ještě v zemi původu jsou nabízeny certifikovanými jazykovými školami. Největším poskytovatelem těchto kurzů na území Turecka jsou místní centrály Goethe institutu, který pro tyto případy vytvořil speciální kurz na zvládnutí certifikátu *A1: Start Deutsch 1*, který předpokládá po jeho absolvování porozumění zhruba 650 slov a zvládnutí jednodušších gramatických jevů. V Turecku se nabízí kurzy v délce 160 vyučovacích hodin.²¹⁹ Článek 30 Zákona o udělování pobytu (*Aufenthaltsgesetz*) stanovuje země, u kterých platí výjimka a podobný test se nepožaduje. Jedná se o občany EU a přidružené státy EFTA a také občany převážně anglicko-mluvicích zemí USA, Austrálie, ale také Korey a Japonska.²²⁰ „*Diskriminace cizinců v Německu byla tímto oficiálně zdokumentována. Toto nařízení platí pouze pro státy „třetí kategorie“. Pro Američany, Australany a Japonce neplatí. My z islámských zemí musíme neustále něco dokazovat. Tahle forma nerovnosti, kterou dokonce zákonně legitimovali, je pro nás nepřijatelná.*“²²¹

Ještě v první polovině vládního období černo-žluté koalice došlo k zásadnímu průlomů. Evropská komise v květnu 2011 vydala své stanovisko k požadovanému jazykovému testu pro občany Turecké republiky a potvrdila, že jeho neabsolvování nemůže být důvodem pro bránění procesu sloučení rodiny, protože by tím došlo k porušení evropského práva na slučování rodin z roku 2003 (*Richtlinie über das Recht auf Familienzusammenführung*).²²² Po zavedení povinnosti získat před příjezdem příbuzných do Německa certifikát z německého jazyka, se snížil počet žadatelů v průměru o třetinu. V případě Turecka to bylo za rok 2011 pokles o 36%.²²³

Naprosto ve stejném kritickém tónu pak pokračoval doc. **Murat Erdoğan**: „*Svoboda a soběstačnost jedince se neodvíjí od toho, jestli umím nebo neumím jazyk.*

²¹⁸ Rozhovor s Muratem Erdoğanem dne 20. 6. 2012 na institutu pro migraci a politická studia Ankara, Hacettepe üniversitesi, vlastní archiv autorky.

²¹⁹ Goethe Institut, dostupné z: <http://www.goethe.de/lhr/prj/daz/inf/egn/de5123470.htm>, [cit. 12. 5. 2013].

²²⁰ Landesintegrationsrat NRW, *Nachweise einfacher Deutschkenntnisse beim Ehegattennachzug*, dostupné z: http://www.laga-nrw.de/data/110420_aa_visumhandbuch_nachweis_sprachkenntnisseehegattennachzug.pdf, [cit. 12. 5. 2013].

²²¹ Rozhovor s Bekirem Alboğou v centrále DITIB v Kolíně nad Rýnem dne 19. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

²²² Migazin, Migration in Germany, *Sprachtest als Voraussetzung für Visum zur Familienzusammenführung ist rechtswidrig*, dostupné z: <http://www.migazin.de/2011/08/03/visum-familienzusammenfuehrung-darf-nicht-vom-sprachtest-abhaengen/>, [cit. 12. 5. 2013].

²²³ Autorka článku je Sevim Dağdelen, mluvčí strany die Linke ve Spolkovém sněmu. Migazin, *Sprachforderung beim Ehegattennachzug vor dem Aus*, 4.8. 2011, dostupné z: <http://www.migazin.de/2011/08/04/sprachforderungen-beim-ehgattennachzug-vor-dem-aus/>, [cit. 12. 5. 2013].

*Musí se také brát v potaz to, že se jedná o jinou mentalitu. Stát se ale nemá vměšovat do osobních věcí, a to vyžadovat znalosti jazyka od manželky mladého muže, který si svou nevěstu najde v Turecku a chce se s ní přestěhovat do Evropy.*²²⁴ Po příjezdu do Německa je migrant povinen navštívit integrační kurz. V roce 2011 bylo na integrační kurzy vydáno 224 milionu euro. Rok předtím to 218 milionů. Ačkoliv všechna ministerstva měla za povinnost na svých rozpočtech šetřit, výdaje na vzdělávání přistěhovalců v období konzervativně-liberální vlády rostly. Z dalších iniciativ, které se dají počítat jako nové, je zpřísnění zákona proti nuceným svatbám. **Paolina Hagengruber**: „...náš prozatím asi nejdůležitější integračně-politický cíl byl, aby byl zločin uzavírání nucených sňatků postihnutelný zákonem. Je to pozitivní zpráva pro oběti, že v tom nejsou samy a důrazné varování na aktéry těchto zločinů, že je to porušení základních lidských práv. Dokonce jsme dokázali posun v tom, že když je někdo do zahraničí zavlčen, máme dohody o tom, že se může vrátit zpět do Německa.“²²⁵

Rozhovory mezi státními aktéry v Německu a tureckou náboženskou komunitou se vedou na celostátní úrovni v rámci svrchovaného nábožensko-kulturního fóra – Německé islámské konference. V nepravidelných intervalech se na pozvání právě ministra vnitra schází vedle zástupců státních orgánů také kritici islámu, aby diskutovali o kontroverzních tématech. První fáze DIK se konala v termínu od března 2008 do června 2009. Během této doby mělo mezi účastníky dojít k definici integrace tak, aby odpovídala požadavkům a představám zástupců státu a představitelů turecké obce. Důležitá byla také artikulovaná výzva směrem k většinové společnosti, aby svou otevřeností podpořila proces integrování odlišné kulturní entity. Prvním předsedajícím se stal tehdejší ministr vnitra Wolfgang Schäuble (CDU). Druhá fáze DIK se konala již pod taktovkou nově zvoleného ministra vnitra za CSU, Hanse-Petera Friedricha. **Bekir Alboğa** byl účastníkem první i druhé fáze islámské konference. V rozhovoru kritizoval samotný princip islámské konference a především ministra Friedricha. „*Účelem islámské konference v Německu je vytvořit německý islám, nejde jim o to vést opravdový upřímný dialog.*“²²⁶ V druhé fázi konference došlo k odlišné formě dialogu. Zatímco v první fázi šlo o navázání kontaktu a shromáždění co největšího počtu

²²⁴ Rozhovor s Muratem Erdoğanem dne 20. 6. 2012 na institutu pro migraci a politická studia Ankara, Hacettepe üniversitesi, vlastní archiv autorky.

²²⁵ Rozhovor s Paolinou Hagengruber v kanceláři při spolkovém sněmu dne 6. 2. 2010, záznam z archívu autorky

²²⁶ Rozhovor s Bekirem Alboğou v centrále DITIB v Kolíně nad Rýnem dne 19. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

zainteresovaných stran, které byly dále děleny do pracovních skupin, byla druhá fáze zamýšlena jako rozhodovací grémium. „Dle mého názoru už islámská konference není žádnou konferencí. Jde o pracovní orgán, kdy jde pouze o to prosadit, o čem se debatovalo v první fázi. Německým zástupcům šlo jen o to vytvořit model německého islámu.“²²⁷

Dva hlavní body, které byly během první fáze DIK diskutovány, se přenesly i do druhého období. Jmenovitě se jednalo o islámsko-teologické vzdělávací programy na německých univerzitách, které by umožnily další vzdělávání islámských duchovních přímo v Německu. Druhá oblast se týkala vzdělávání muslimů, přičemž hlavní pozornost měla být zaměřena na děti a mládež. Zájem o odborné vzdělávání imámů a kvalifikovaných odborníků na islám byl vyjádřen z univerzit v Erlangenu, Münsteru a Osnabrückeru.²²⁸ Další instituty, které oznámily záměr nabízet vysokoškolské programy k problematice islámu, se chtějí zaměřit na sunnitský výklad islámu. V současnosti neexistují studijní programy zaměřené na minoritní odnože šíitského a alevitského islámu.²²⁹ V duchu sekularizace nemůže být obsah a forma tohoto vzdělávání náboženských pedagogů určována státem. Realizace těchto studijních programů by měla vzniknout pouze na základě spolupráce univerzit a islámských náboženských obcí. Druhá debata ohledně výuky islámu se týká zavedení náboženských kurzů pro mladé muslimy. O podobné možnosti se vedou diskuze již od 70. let, tedy od dob vrcholné imigrace z Turecka.²³⁰ Islámská výuka je, podobně jako běžná náboženská výchova, v souladu s čl. 7, odst. 3 GG.²³¹ Jednalo by se tedy o legitimní požadavek zástupců muslimské obce. Ti si od zavedení kurzů slibují především adekvátní alternativu k existující křesťanské náboženské výuce a zrovnoprávnění učení islámské víry

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Institut pro islámská studia při univerzitě v Osnabrückeru, kde působí i prof. Klaus Jürgen Bade, nabízí již od akademického roku 2011/2012 vzdělávací program na výuku náboženské pedagogiky a teologie, konkrétně se jedná o program Islámská teologie, <http://www.islamische-religionspaedagogik.uni-osnabrueck.de/542.htm>, [cit. 7. 5. 2013].

²²⁹ Odborná pracoviště se zaměřením na islámské učení a kultury jsou na univerzitách v Tübingenu, Frankfurtu a v Gießenu. K významným expertům s tureckými kořeny se řadí Ömer Özsey, vedoucí institutu ve Frankfurtu, účastník druhé fáze DIK Bülent Ucar z univerzity v Osnabrückeru. Michael Kiefer, *Der lange Weg zum islamischen Religionsunterricht- Zum Stand der Realisierungsbemühungen*, in: Krüger- Potratz, Werner Schiffauer, *Migrationsreport 2010*, s. 139–161.

²³⁰ V roce 1978 vznikla první iniciativa tohoto druhu v Severním-Porýní Vestfálsku. Ta ovšem neuspěla především z důvodů neshod na koncepci těchto kurzů v rámci samotné muslimské obce. Nejasné zůstávalo, zda se má jednat celistvý kurz islámu, který by zahrnoval všechny islámské odnože nebo zda se měl věnovat jednotlivým skupinám, tak jak se islám ve světě rozšířil.

²³¹ Výuka náboženství je na veřejných školách, s výjimkou těch bezkonfesních, řádným předmětem. Bez jakéhokoliv státního dozoru se kurzy náboženství provádí po schválení členů náboženské obce. Žádný učitel nesmí být ze zákona nucen tento předmět vyučovat. Základní zákon, čl. 7, odst. 3.

s křesťanskou naukou.²³² V šesti spolkových zemích se již podařilo tyto kurzy iniciovat. První pokusy proběhly ve školním roce 2010/2011.²³³ Ačkoliv se jedná o volně volitelné kurzy, roste o ně mezi žáky a studenty zájem. Vedoucí těchto kurzů mohou být pouze z řad samotných muslimů.

7 Hodnocení integrační politiky černo-žluté koalice

Pod hesly „podporovat a požadovat“ (*fördern und fordern*) uvedla černo-žlutá koalice do praxe svou integrační strategii. Základním programem vlády byl národním integrační plán, který spadá ještě do období vlády velké koalice. Vláda CDU/CSU a FDP konkretizovala tento dokument v Národním akčním plánu, který měl doplnit opatření v otázce integrace pro nadcházející funkční období. Jednotlivé body se neorientují pouze na jednu specifickou skupinu migrantů, proto také nelze jednoznačně charakterizovat, jakou strategii vůči turecké komunitě vláda uplatňovala. Nápadným znakem obou dokumentů je důraz, jaký se klade na spolupráci všech aktérů. Dle zástupkyně FDP hrají v integrační politice klíčovou roli spolkové země a komuny. Spolek má mít pouze funkci korektora. Pro zástupce turecké muslimské menšiny je zase předpokladem pro úspěšné pokračování mírového soužití otevřený dialog všech stran, tedy většinové společnosti a turecké muslimské menšiny, která své zájmy artikuluje nejčastěji skrze své zastupující organizace náboženského (DITIB) nebo sekulárního (*Türkische Gemeinde Deutschland*) charakteru. V poměrně rozsáhlém koncepčním plánu vlády ovšem absentují konkrétní doporučení jednotlivým aktérům, jak dané body uplatnit v praxi. Zde vládní aktéři naráží na skutečnost, že SRN je federativní stát a ústava nedovoluje spolku vměšovat se do záležitostí, které jsou výsadním právem spolkových zemí (uznávání náboženských společností, školská politika). I přesto je nutné říci, že jsou oba programy vlády – národní integrační plán i akční plán – zaměřeny na problematické oblasti, které bude německá společnost v budoucnu nucena řešit. Do této kategorie spadají otázky školské politiky, nové strategie integrace do pracovního trhu, zviditelňování příkladů „úspěšně integrovaných“ apod.

Na počátku volebního období v listopadu 2009 se vedly diskuze ohledně požadavku na vznik nového spolkového ministerstva, které by agendu integrace

²³² BMI, *Pracovní program druhé fáze Německé islámské konference*, s. 2–3, dostupné z: <http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/DIK/StandpunkteErgebnisse/Dokumente/dokumente-node.html>, [cit. 7. 5. 2013].

²³³ Rozlišuje se mezi *Islamkunde*, *Islamunterricht* nebo *Islamischer Religionsunterricht*. Nejedná se o klasickou výuku náboženství, která by se věnovala pouze aspektům náboženství.

koordinovalo na federální úrovni. Podobně fungují na zemské úrovni zvláštní integrační ministerstva.²³⁴ Do debaty se zapojilo několik zainteresovaných skupin. Německo-turecké fórum (*Deutsch-Türkisches Forum Stuttgart*, zkr. DTF) fungující pod záštitou CDU v otevřeném dopise kancléře sdělilo požadavek na založení nového ministerstva integrace, které by bylo vedeno ministrem s migračním původem.²³⁵ Předseda Turecké obce v Německu (*Türkische Gemeinde in Deutschland*) Kenan Kolat se zasazoval za myšlenku ministerstva přistěhovalců, které by umožnilo efektivní komunikaci mezi spolkem a zeměmi, což by vedlo k zpřehlednění procesu integrace v praxi.²³⁶

Vedle oficiální strategie koalice hrály svou roli při implementování programatických bodů do praxe také politické zájmy jednotlivých stran. Již před podepsáním koaliční smlouvy se každá ze stran zaměřovala na odlišná témata, kterými poté v období prvních dvou let vlády své voliče oslovovala. Pro liberály to bylo téma rozšíření občanských práv pro občany s cizí státní příslušností. S touto debatou také souvisí jiná v minulosti široce diskutovaná otázka o možnosti zisku dvojího státního občanství, které by dle názorů podporovatelů tohoto nařízení usnadnilo proces naturalizace. „*Pro lidi s tureckými kořeny je jejich pas důležitý, mají k té zemi vztah, kromě příbuzných také majetek. Ve Francii, Belgii, Velké Británii-tam všude existuje možnost dvojího státního občanství. V Německu je dokonce zemský ministerský předseda, který má dva pasy [David McAllister, pozn. aut.]. Více jak pět milionů lidí v EU ho má. A Němci k tomu dnes uvádí, že člověk může být loajální pouze jedné zemi? To je přežitok, co už dávno není pravda. Německo by se mělo přizpůsobit novému světovému pořádku.*“²³⁷ Byla to především strana liberálních demokratů, která tuto agendu začala jako jedno z mála témat v integrační politice ústy své zástupkyně ve

²³⁴ Integrační ministerstva jsou aktuálně v Severním-Porýní Vestfálsku (ministerstvo práce, integrace a sociálních věcí, ministr Armin Laschet), v Bádensku-Württembersku (ministerstvo integrace, Bilkay Öney), Hesensku (ministerstvo spravedlnosti, pro integraci a Evropu, ministr Jörg-Uwe Hahn) a Dolním Sasku (ministerstvo sociálních věcí, pro záležitosti rodiny, zdraví, žen a integrace, Cornelia Rundt).

²³⁵ Fórum bylo založeno v roce 1999 jako společná iniciativa německých a tureckých občanů žijící v Německu. Hlavní náplní je koordinace a společný postup při podpoře veřejných kulturních aktivit a spolupráce při podpoře rovnoprávnosti druhé a třetí generace přistěhovalců na pracovním trhu, rovných šancí v přístupu ke vzdělávání a obecně při začleňování do společnosti. Dostupné z: <http://www.migazin.de/2009/10/12/migranten-in-der-cdu-fordern-integrationsministerium/> [cit. 15. 03. 2013].

²³⁶ Kenan Kolat je od roku 2005 předsedou Turecko- německého fóra a mezi hlavní oblasti zájmu této organizace patří otázky spojené s médií, náboženstvím a integrace, dostupné z: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article11920477/Tuerkische-Gemeinde-will-Einwanderungsministerium.html>, [cit. 21. 4. 2013].

²³⁷ Rozhovor s Muratem Erdoğanem dne 20. 6. 2012 na institutu pro migraci a politická studia Ankara, Hacettepe üniversitesi, vlastní archiv autorky.

vládě, ministryně spravedlnosti Sabine Leutheusser-Schnarrenbergerové, znovu otevřít. Ačkoliv bylo toto téma v německém diskurzu vždy vnímáno jako zásadní, bylo za vlády černo-žluté koalice zastíněno jinými událostmi. Z posledního vývoje se ale zdá, že se problematika udělování dvojího občanství stane dominantním předvolebním tématem pro volby do Spolkového sněmu v roce 2013.²³⁸

Bližším pozorování aktivit menšího koaličního partnera se nenašlo moc prostoru na to, aby v utváření integrační politiky hrál roli iniciátora. Vzhledem k přirozené opozici liberalismu vůči konzervativní politice CDU/CSU bylo mnohými odborníky očekáváno, že bude FDP hybnou silou při utváření základního programu integrační strategie. Tradiční téma strany je možnost udělení volebního práva cizincům v komunálních volbách. V konečné verzi koaliční smlouvy tento bod vzhledem k nesouhlasu konzervativců nefiguruje. Mezi nové iniciativy černo-žluté koalice se naopak řadí zákon na boj proti nucenému uzavírání manželství, který patří taktéž do resortu spravedlnosti a na jehož schválení se našel široký politický konsensus. V Evropě dlouhodobě žijící turečtí občané mají nyní díky velikosti a dynamičnosti privilegované postavení, a to díky tomu, že je Turecká republika kandidátskou zemí na členství v EU. Kromě jiných platí i zvláštní právní nařízení při udělování víz podnikatelům nebo pracovníkům, kteří mají být zaměstnáni v zahraničních pobočkách tureckých podniků.²³⁹

Pro vládní stranu křesťanských konzervativců byly prioritními zejména otázky vnitřní bezpečnosti, což se ukázalo i na prosazované agendě prvního spolkového ministra vnitra za vlády konzervativně-liberální koalice Thomase de Maizière. První jmenovaný ministr vnitra za CDU měl před sebou nelehký úkol. Měl navázat na relativně dobré výsledky svého předchůdce Wolfgang Schäubleho, kterému se podařilo seznat nejrozličnější zástupce muslimů k jednomu diskusnímu stolu. Vedoucí resortu zodpovědného za začleňování jedinců do společnosti má ve svých kompetencích i povinnost vedení dialogu s jednotlivými náboženskými skupinami. Muslimská obec je jím zvana na pravidelná setkání v rámci islámské konference. Výrazným prvkem jeho

²³⁸ Die Welt, Severin Weiland, *Doppelte Staatsbürgerschaft, Ausländerpolitik will Wahlkampfsthema*, 19.2.2013, dostupné z: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/justizministerin-will-mehr-doppelte-staatsbuergerschaften-zulassen-a-884121.html>, [cit. 11. 5. 2013].

²³⁹ Tato možnost se týká členských zemí SRN a Dánska. *Leitlinie zum Reiseverkehr türkischer Staatsangehöriger, die die Außengrenzen der EU-Mitgliedstaaten überschreiten, um in die EU Dienstleistungen zu erbringen*, dostupné z: <http://www.bfm.admin.ch/content/dam/data/bfm/rechtsgrundlagen/weisungen/visa/vhb/vhb1-anh06-d.pdf>, [cit. 15. 5. 2013].

působení ve vládě byla debata ohledně obavy z nárůstu islamismu v Německu.²⁴⁰ Z působení de Maizière v úřadu bylo možné vypozařovat, že nebyl na této oblasti tolik zainteresován, což způsobilo počáteční rozpaky na straně muslimské komunity. Jeho nástupce, ministr za křesťansko-sociální unii Hans-Peter Friedrich, pokračoval v úřadu spíše negativním postojem vůči islámu a muslimům. V dalších oblastech, kde měla CDU své zástupce, tedy především ministerstvo školství a vědy, se projevil pragmatický přístup jeho ministryně Annette Schavanové. V úzké spolupráci s ministryní práce a sociálních věcí prosadily návrh na ulehčení uznání v zahraničí nabytých kvalifikací (tzv. *Anerkennungesetz*), který by měl vyřešit situaci s nedostatkem kvalifikované pracovní síly na německém pracovním trhu. Dle odhadů mluvčího zmocněnkyně spolkové vlády pro otázky integrace má každý třetí cizinec vyšší kvalifikaci, než je potřebná pro práci, kterou právě vykonává.²⁴¹

Jedním z bodů koaliční dohody, „kodifikovaných“ do podoby národního integračního plánu, bylo zajištění statistik aktuálních údajů vztahující se k turecké menšině v Turecku. Výsledkem zjištění je, že se v případě turecké menšiny jedná o velmi heterogenní skupinu a při zvažování jednotlivých kroků její integrace je nutné brát tyto rozdíly v potaz. To se ukázalo už při samotné definici pojmů „turecký migrant“, vzhledem k tomu, že se v současnosti hovoří o již třetí generaci. Na jednu stranu existuje v Německu skupina dlouhodobě žijících občanů s tureckým státní příslušností a na druhou to jsou to již naturalizovaní Němci s tureckými kořeny. Při uvádění integračních strategií do praxe se ale většinou statistiky omezují pouze na tu skupinu, která německé občanství nepřijala. Černo-žlutá koalice učinila velmi důležitý pokrok, protože relevantní kvalifikované odhady ohledně počtu muslimských věřících v zemi a o jejich zázemí (modlitebny, islámské kurzy) dosud chyběly. Studie vzniklá pod záštitou BAMF o náboženských islámských pracovnících „*Islamische Religionsbedienstete in Deutschland*“ ukazuje zatím nejpřesnější údaje o počtu muslimských duchovních a mešit. Ve velké většině případů (80%) jsou imámové původem z Turecké republiky. V oblasti vzdělávání se vyprofilovalo jiné důležité téma, a to zavedení studijních programů islámské teologické a pedagogické výchovy na německých univerzitách. Tento model může ovlivnit budoucnost celoevropského

²⁴⁰ „*Der Islam ist bei uns willkommen, der Islamismus nicht*“, die Welt, *De Maizière-Islam willkommen, Islamismus nicht*, 21.11. 2011, dostupné z: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article5283536/De-Maizière-Islam-willkommen-Islamismus-nicht.html>, [cit. 15. 5. 2013].

²⁴¹ Rozhovor s Berendem Knopfem v Spolkovém tiskovém centru (Bundespressehaus) v Berlíně dne 7. 12. 2013, vlastní archiv autorky.

systemu vzdělávání islámských duchovních.²⁴² Důležitým předpokladem pro úspěch tohoto pilotního programu je připravenost finančních a personálních rezerv na německé straně. Vzdělávání náboženských pracovníků přímo v Německu může napomoci k ulehčení postavení islámu jako náboženství v německém kulturním prostoru. Navíc se tím mohou omezit konzervativnější názorové proudy, které v současném Turecku za vlády AKP převládají.

Počet muslimů na území Německa se odhaduje na čtyři miliony a drtivá většina z nich má turecké kořeny. Společným znakem je jim často ale jejich země původu. Při bližším pohledu na nábožensko-etnické rozdělení turecké komunity v Německu je nápadná heterogenita jednotlivých skupin. Chybějící názorová jednota na podobu německého islámu mezi existujícími spolky, jejichž počátky spadají do osmdesátých a devadesátých let, je jedním z důsledků nejednotnosti a názorové plurality představitelů islámské obce v Německu. Tato zčásti kopíruje nábožensko–politický konflikt ve světě islámu. Výsledkem je tedy absence jednohlasné oficiální reprezentace ve styku s orgány veřejné správy. Tento faktor silně negativně ovlivňuje spolupráci jednotlivých náboženských skupin.²⁴³ Uznáním islámu jako instituce veřejného práva, tak jak to bylo provedeno v Rakousku, by došlo ke konečnému stvrzení, že se islám stal neoddelitelnou součástí historie, současnosti, ale především budoucnosti Německé spolkové republiky.²⁴⁴ Rozdílné ideologické názory na výklad víry (alevité vs. sunnité) a na způsob vedení turecké obce v Německu dosud neumožnily jednotlivým aktérům sjednotit se do jedné organizace. To se ukazuje na složité struktuře jednotlivých organizací, které jsou v Německu, zejména na regionální úrovni, zakládány. „*V první fázi imigrace žádné dělení etnik neexistovalo. Turci a Kurdové se v mešitách modlili společně. To rozdělení se utvořilo až v posledních pár letech.*“²⁴⁵ Alevité v Německu, stejně tak jako v Turecku, jsou odpůrci religiózní politiky současné politiky AKP, která si nárokuje výklad víry dle sunnitských tradic. S narůstající potřebou upevňovat si kulturní kapitál v rámci turecké komunity získaly i náboženské společnosti jako

²⁴² Německá vláda reagovala pozitivně na zprávu vědecké rady (*Wissenschaftsrat*, zkr. WR), která ve své závěrečné zprávě vládě navrhuje zřízení až čtyř odborných pracovišť zaměřených na islámská studia.

²⁴³ Antje Kiss (BAMF), Dirk Halm (*Stiftung für Türkeistudien und Integration*), *Islamisches Gemeindeleben in Deutschland*, (BAMF: Nürnberg, 2012), s. 116–118.

²⁴⁴ Jsou to na prvním místě především spolkové země, které určují, zda je nějaká náboženská skupina oprávněna získat tento veřejnoprávní statut. Skupina musí existovat alespoň 30 let a členská základna musí tvořit 0.011% všech obyvatel dané spolkové země.

²⁴⁵ Rozhovor s Bekirem Alboğou, v centrále DITIB v Kolíně nad Rýnem dne 19. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

oficiální reprezentanti muslimů v Německu na důležitosti. Jejich role posílila především při spolupráci na sociální integraci muslimů, díky celé škále sociálních programů, které tyto organizace zajišťují. Zdůrazňování nutné spolupráce mezi občanskými iniciativami je doložitelné na výzvách v národním integračním plánu a zařazením německé islámské konference do integračně-imigrační politiky.

Možnými projevy islamofobie v německé společnosti jsou v první řadě postižení právě muslimové tureckého původu. Hlavní událost, které zahýbala politickým děním v době černo-žluté koalice, bylo zveřejnění kontroverzních tezí ve zmiňované knize Thilo Sarrazina, ve které autor tvrdí, že muslimové nejsou pro německou společnost žádným přínosem, nýbrž zátěží. Díky populistickému tónu dnes již bývalého člena SPD se paradoxně dospělo k celospolečenskému konsensu, a to, že je nutné aktivně vystupovat proti vůči migrantům nepřátelským náladám ve společnosti. K tomu jsou zapotřebí účinné antidiskriminační právní normy a cílené ochrana menšin proti možnému rasistickému násilí. Prezident Wulff se svým veřejným prohlášením uznal, že se islám stal pevnou součástí německé kultury. Jeho řeč byla širokou veřejností chápána jako určitá odpověď na rasistické nálady, které Sarrazinova publikace vyvolala.

U osob s tureckými kořeny hraje hlavní roli při aplikaci migrační strategie především věkový profil. Jelikož se jedná o velmi mladou skupinu, stojí v popředí otázky, které bude nutné v budoucnu řešit. Zabránit nedostatečné vzdělanosti třetí generace dětí přistěhovalců s tureckými kořeny je velkou výzvou vlády nejen černo-žluté koalice, nýbrž také všech vlád v budoucnu. Problémem je nízký sociální status rodičů, který často ovlivňuje i sociální mobilitu jejich potomků. Možný problém se stávajícím vzdělávacím systémem se očekával již v době masivního přílivu rodinných příslušníků v sedmdesátých a osmdesátých letech. První zmocněnec spolkové vlády pro cizince Heinz Kühn v roce 1979 loboval u tehdejší vlády vedené Helmutem Schmidtem za masivnější investice do vzdělávání menšin v Německu. Ve svém memorandu tematizoval na svou dobu velmi pokrokové názory. Jeho předpoklady se ukázaly být nakonec velmi přesné a výstižné.²⁴⁶

Hlavním společným cílem německé integrační politiky černo-žluté koalice bylo zabránit segregaci a sociální ostrakizaci osob s migračním původem. Oslovení aktéři na německé i turecké straně se shodují na tom, že je žádoucí podporovat aktivnějšího

²⁴⁶ Zmiňoval diskriminaci na pracovním trhu, nutnost výstavby školek pro předškolní vzdělávání dětí cizinců, nutné změny ve školství reagující na aktuální demografický vývoj aj. Die Beauftragte der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration, *Amt im Wandel*, s. 10–12.

zapojení migrantů do společenského života. Ve sledovaném období 2009–2011 tak například dochází k cílenému zviditelňování osobností s migračním původem ve vedoucích pozicích velkých politických stran. I mediální projekty s prominentními Němci s migračním původem měly napomoci zviditelnit výhody plné sociální i politické integrace. V průběhu první části vládního období černo-žluté koalice proběhl ve veřejném diskurzu posun v tom, jak se o přítomnosti migrantů, především muslimů, veřejně diskutovalo. Hlavní linie debaty se vedla ohledně redefinice pojmu integrace. Pro odpovědné aktéry byl dominantní jeden společný prvek, a to shoda na tom, že pro plné zapojení se do sociálních struktur společnosti je důležitá dokonalá znalost německého jazyka. Typickým znakem integrační strategie vlády černo-žluté koalice pod vedením kancléřky Angely Merkelové byla legislativní kontinuita s předchozími vládními nařízeními. Vládní strategie se opírala o nástroje, které vznikly v době velké koalice, tedy o ty, u kterých se našel společný konsensus dvou největších politických stran CDU/CSU a SPD. Vláda černo-žluté koalice v letech 2009-2011 pouze upravovala stávající nařízení a nastolovala nové otázky, které jsou v současnosti aktuální. Lze tedy říci, že německý integrační model v letech 2009 – 2011 měl restriktivní charakter, oproti poslednímu koaličnímu projektu došlo ovšem k velkému názorovému posunu.

8 Závěr

Cílem předkládané práce bylo zmapovat události v prvních dvou letech vlády CDU/CSU a FDP, které ovlivnily tureckou komunitu v Německu. Motivací pro výběr a zpracování tohoto tématu byla nově nastolená diskuze ohledně nedostatků dosavadní strategie multikulturní politiky. S tím také úzce souvisela jiná široce diskutovaná problematika, a to přítomnost islámu v Německu a slučitelnost principů tohoto náboženství s demokratickými principy západoevropské společnosti. Cílem práce bylo zodpovězení otázky, jak se změnilo směřování integrační politiky konzervativně-liberální koalice a zda se jedná o kontinuitu či nový směr.

První část diplomové práce zhodnotila náboženský, etnický a sociální profil sledované skupiny. V roce 2011 si Spolková republika Německo připomínala padesátileté výročí od nábory pracovních sil z Turecké republiky. Pro lepší pochopení toho, jakým rapidním vývojem tato komunita prošla, bylo nutné nastínit, kdo se účastnil první vlny nábory pracovních sil do Německa a srovnat jejich postavení se současnou třetí a čtvrtou generací s tureckými kořeny.

V další části byly představeny nejzákladnější modely integrace, tak jak je specifikuje odborná literatura. Autorka se zaměřila pouze na obecnou charakteristiku vzhledem k tomu, že se zvolené téma věnuje aktuálnímu dění ve vymezeném období dvou let. V návaznosti na teorii integračního procesu bylo také blíže specifikováno fungování multikulturní politiky, která se stala předmětem kritiky zejména z řad vládní CDU a CSU. V krátkém historickém přehledu o přistěhovalectví z Turecké republiky do Německa byly zdůrazněny nejdůležitější faktory, které určovaly migrační vlny do Německa. V první fázi se jednalo o migraci, která byla motivována ekonomickými příležitostmi v SRN. Druhá fáze následovala po oficiálním ukončení nábory a jednalo se především o rodinné příslušníky ekonomických imigrantů. Třetí a nejmenší skupinu pak tvořili žadatelé o poskytnutí azylu, kteří se do Německa dostali vzhledem k složité politické situaci v Turecku během 90. let 20. století.

Před charakteristikou aktérů podílejících se na procesu integrace bylo nastíněno, jak probíhala vládní spolupráce konzervativně-liberální koalice naposledy. V popředí integrační strategie této vlády stála snaha o restrikcii. Koalice pod vedením kancléřky Angely Merkelové ve srovnání s předchozími vládami stejného složení dospěla

k velkému ideologickému posunu.²⁴⁷ Její vláda již vychází z nepopíratelných faktů, a to, že se Německo stalo zemí přistěhovalců. Už samotný předvolební boj o voliče a pozdější zviditelňování osob s migračním původem prokázal, že německá společnost prošla výraznou změnou. Tomu měla odpovídat i strategie konzervativně-liberální koalice pro nadcházející volební období 2009–2011. Jednotlivé vládní politické strany do koaliční smlouvy zakomponovaly principy, které jsou vlastní jejich stranickým programům.

Dvě následující kapitoly se podrobně věnovaly aktérům, kteří se podílejí na vytváření strategie integrace turecké menšiny do německé společnosti. Jednak jsou to zástupci německé strany, kteří mají působnost na spolkové úrovni. Vedle samotných ministerstev jsou to také odborné úřady. Na pomyslném vrcholu stojí zmocněnkyně spolkové vlády, Maria Böhmerová, která přidružením jejího úřadu ke spolkovému kancelářství získala významnější pozici jako vládní aktér a nyní vystupuje jako relevantní hráčka i na mezinárodním poli. Mezi další ministerské posty, které sehrály v prvních dvou letech vlády svoji roli jako iniciátoři nových nařízeních, byla ministerstva práce a sociálních věcí, ministerstvo školství a výzkumu a v neposlední řadě také ministerstvo vnitra, které je klíčovým rezortem při určování dialogu s islámskou náboženskou obcí v rámci Islámské konference.

Na turecké straně byly vybrány ty státní úřady, které jsou zodpovědné za tureckou komunitu žijící v zahraničí. Jak státní úřad pro problematiku tureckých občanů, tak náboženský úřad *Diyanet*, spadají do působnosti premiérského úřadu. Vedle těchto aktérů je také důležitá komunikace s orgány, které artikuluji zájmy turecké komunity přímo v Německu. Jednak jsou to orgány náboženského charakteru napojené na tureckou legislativu (např. DITIB) a dále také ty, které byly pro svoje fundamentalistické teze monitorovány spolkovými orgány na ochranu veřejného pořádku (např. IGMG). Velmi důležitým aktérem jsou také média, která svými aktivitami výrazně přispívají nebo naopak zabraňují vytvoření otevřené, přátelské atmosféry (*Willkommenskultur*) v Německu. Ta je základním předpokladem pro další fungování dynamicky se proměňující německé společnosti.

Poslední část práce se věnuje analýze řízených rozhovorů, které autorka pořídila s vybranými zástupci veřejného života. Jednalo se především o reprezentanty

²⁴⁷ CDU/CSU a FDP předtím tvořily vládu pod vedením Helmuta Kohla v letech 1982–1998. Vysocí politici v té době odmítali uznat, že se Německo stávalo cílem stále většího počtu imigrantů.

politických stran, pracovníky odborných institutů, referenty náboženských organizací a zástupce státních úřadů a ministerstev. Na ukázce čtyř vybraných okruhů bylo prokázáno, jaké společné nebo naopak rozdílné pohledy na současnou situaci jednotliví zástupci měli. V poslední části šesté kapitoly autorka analyzovala postoje jednotlivých aktérů a srovnala je se skutečným vývojem na politické scéně.

Imigrace do Spolkové republiky z tzv. třetích zemí bude i v budoucnu pokračovat. Současná integrační strategie se bude muset těmto novým výzvám přizpůsobit. Turecká komunita se svou mladou populací bude hrát vzhledem k demografické proměně Německa klíčovou roli. Úspěch poslední generace by se měl dostat do popředí zájmu nejen zodpovědných aktérů, ale celé občanské společnosti.

9 Summary

The purpose of the diploma thesis was to analyse the most important events from the first two years of the CDU/CSU and FDP government, which influenced the integration of the Turkish minority in Germany. Discussion about the deficits of the current multicultural strategy was the motivation for choosing and elaborating of this topic. There is also another relevant topic to be mentioned which is closely associated with this issue: presence of Islam in Germany and compliance of its rules with the democratic principles of Western democracies.

The main goal is to answer the main research question how the integration model of the current coalition changed and if there is a new strategy or continuity with the previous governments.

The first part of the diploma thesis reviewed the religious, ethnical and social profile of the monitored minority. In the year 2011, Germany celebrated a 50-years anniversary of the German- Turk recruitment contract. For a better understanding of rapid development which this group underwent, it was essential to compare the current situation taking into consideration younger generations that are third and fourth generation with Turkish origins.

Next part represented the main integration models, as characterized by the rich literature survey. Author focused mainly on the general characteristics, since the topic chosen is concentrated only on the first two year activities of the coalition project. In relation to the theory of integration, principles of the multicultural policy were precisely specified. In the short historical review of emigration from Turkey to Germany, the main migration waves were presented in details. In the first wave, the migration was motivated by economic opportunities. However, the second wave majorly consisted of family relatives of the former guest workers who migrated to Germany after the official phase of recruiting was called off. Finally, the third wave comprised of the smallest group that is made up by asylum applicants, who were immigrating to Germany in large numbers due to the difficult political situation in Turkey in the 1990's.

Before identifying the actual characteristics of main bodies who are involved in the process of integration, a system of cooperation on the governmental level was outlined. It is essential to point out that the last coalition built from the same parties took place under the Chancellor Helmut Kohl and the most important point of their

integration strategy was to restrict the immigration. However, the coalition under the Chancellor Angela Merkel managed to come to a very significant ideological shift. Under her government, the policies are already based on an undeniable fact that Germany is a country of immigrants. The election combat in which the parties fought to gain as many votes from the people with immigrant background as possible proved that German society underwent a significant change. The main strategy of the conservative-liberal coalition for the upcoming governing period was significantly influenced by these facts. Also, the governing political parties, incorporated in the coalition, contract principles which are typical for their party programmes.

The next two following chapters are devoted to the bodies which influenced the strategy of the long-term integration of this group. These are twofold: on one side there are the German ministries on the governmental level together with state institutions. On the imaginary peak of all there is a state institution for the questions of migration, refugees and integration. This ministry which is so called “Minister of State in the Federal Chancellery and Federal Government Commissioner for Migration, Refugees and Integration” gained a much more significant position as a state body as well as a relevant person on the international level thanks to cleaving of her post to the Chancellery. Apart from this institution, there are also other ministries e.g. department of Labour and Social Affairs, Ministry of Education and last but not least, Ministry of Interior, which is the key resort in constituting the dialogue with Islamic religious community. On the other side, there are Turkish governmental representatives. Directorate of religious affairs in Turkey the so-called “Diyamet” came under the governance of the Turkish prime minister as well as an institution for the Turks living abroad. Apart from the governmental ones, there are also non-governmental organisations that have their field of action within Germany. The members of the Turkish community articulate their politics through those organisations. The organizations are either secular (Türkische Gemeinde Deutschland) or religious (DITIB). It is necessary to point out that also media is a very important player that can constitute a friendly and peaceful atmosphere which is the basic postulate for a future existence of the dynamically changing German society.

The last part is devoted to the interviews with selected experts that were analysed and commented on from a broader perspective. The representatives of the political parties, expert & religious institutions, state ministries, and agencies responded questions based on four main fields. First of all, the common and different points of

views were provided. Later in the last part of the thesis, the author of this paper compared these bodies and contextualized their opinions and attitudes with the real development in the society.

10 Použitá literatura a prameny

10.1 Primární prameny

10.1.1 Interpelace, zákony, vyhlášky, tiskové zprávy

Interpelace strany die Linke k otázce komunálního práva. Antrag der Abgeordneten der Fraktion der Linke ze dne 23. 2. 2010 (17/1146) s titulem *Kommunales Wahlrecht für Drittstaatenangehörige einführen*.

Leitlinie zum Reiseverkehr türkischer Staatsangehöriger, die die Außengrenzen der EU-Mitgliedstaaten überschreiten, um in die EU Dienstleistungen zu erbringen, dostupné z: <http://www.bfm.admin.ch/content/dam/data/bfm/rechtsgrundlagen/weisungen/visa/vhb/vhb1-anh06-d.pdf>, [cit. 15. 5. 2013].

Novela ústavního zákona umožňující volbu ze zahraničí, č. 6304, dostupné z: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120518-3..htm>, [cit. 11. 5. 2013].

Odpověď spolkové vlády na malou interpelaci poslanců Ullly Jelpke, Jense Petermanna, Franka Tempela a frakce die Linke, 17/ 7406, dostupné z: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/076/1707624.pdf>, [cit. 7. 5. 2013].

Odpověď na malou interpelaci strany die Linke k úsporným opatřením v otázce platu školícího personálu integračních kurzů ze dne 6. 9. 2011 (17/6994) s titulem *Auswirkungen der Sparmaßnahmen bei Integrationskursen und andauernde unzureichend Bezahlung der Lehrkräfte*.

Plné znění zákona *Gesetz zur Bekämpfung der Zwangsheirat und zum besseren Schutz der Opfer von Zwangsheirat sowie zur Änderung weiterer aufenthalts- und asylrechtlicher Vorschriften*, dostupné z: <http://www.bundesgerichtshof.de/DE/Bibliothek/GesMat/WP17/Z/Zwangsheiratbekaeufpfung.html>, [cit. 17. 4. 2013].

Spolkový sněm, *Beschlussempfehlung und Bericht des Innenausschusses* (4.), dostupné z: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/124/1712424.pdf>, [cit. 17. 4. 2013].

Tisková zpráva Info GmbH, *Deutsch-Türkische Lebens- und Wertewelten 2009/2010*, s. 7, dostupné z: <http://www.infogmbh.de/wertewelten/Wertewelten-2012-Pressemitteilung.pdf>, [cit. 21. 4. 2013].

Tisková zpráva IZA, *Ethnische Diskriminierung am Arbeitsmarkt*, dostupné z: <http://www.iza.org/en/webcontent/press/releases/IZAPress20100208EthnicDiscrDP4750.pdf>, [cit. 17. 4. 2013].

10.1.2 Statistiky, výroční zprávy, oficiální dokumenty

Antje Kiss (BAMF), Dirk Halm (Stiftung für Türkeistudien und Integration), *Islamisches Gemeindeleben in Deutschland*, (Nürnberg: BAMF, 2012).

BITKOM, *Zuwanderung und Blue Card, ITK- Spezialisten für Deutschland gewinnen*, dostupné z: http://www.bitkom.org/files/documents/bitkom-leitfaden_blue_card.pdf, [cit. 23. 2. 2013].

BPB, *Debatte um türkische Schulen*, 1. 4. 2010, dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/57035/deutschland-debatte-um-tuerkische-schulen>, [cit. 21. 4. 2013].

BPB, *Diskussion um Integrationsvertrag*, dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/57096/deutschland-diskussion-um-integrationsvertrag>, [cit. 17. 4. 2013].

Brožura interkulturní rady Německa, dostupné z: <http://www.interkultureller-rat.de/wp-content/uploads/Broschuere-kw1.pdf>, [cit. 10. 4. 2013].

Bundesamt für Verfassungsschutz, *Islamismus: Entstehung und aktuelle Erscheinungsformen*, s. 24
Detlef Pollack, Olaf Müller, *Religionsmonitor- verstehen was verbindet*, (Bielefeld: Hans-Koch Buch und Offsetdruck, 2013), dostupné z: http://religionsmonitor.de/pdf/Religionsmonitor_Deutschland.pdf, [cit. 7. 5. 2013].

Hartmut Esser, *Welche Alternativen zur Assimilation. gibt es eigentlich?*, s. 41–61. In: Klaus Bade, Michael Bommers, *Migration . Integration . Bildung. Grundfragen und Problembereiche*, IMIS-Beiträge, Heft 23/2004, dostupné z: <http://www.imis.uni-osnabrueck.de/pdf/files/imis23.pdf>, [cit. 16.5. 2013].

Koalitionsvertrag CDU, CSU, FDP, *Wachstum, Bildung, Zusammenhalt*, 2009, s. 132., dostupný z: http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Ministerium/koalitionsvertrag.pdf?__blob=publicationFile [cit. 25. 2. 2013].

Migration und Integration, BMI, (Niestethal: Silber Druck oHG 2011), s. 217.

Migrationsbericht der Bundesregierung 2009, BAMF, (Berlin: Bonifatius: 2009).

Ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mládež, *Verbände Türkeistämmiger in Deutschland*, dostupné z: <http://www.bmfsfj.de/doku/Publikationen/engagementtuerkisch/1-Einleitung/1-4-verbaende,did%3D44816,render%3DrenderPrint.html>, [cit. 26. 4. 2013].

Sonja Haug, Stephanie Müssig, Sonja Stichs, *Muslimisches Leben in Deutschland*, (Nürnberg: BAMF, 2009).

Spolková vláda, *Der Nationale Integrationsplan*, (Baden-Baden: Koelbin-Fortuna, 2007).

Statistisches Bundesamt, *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit, Ausländische Bevölkerung, Ergebnisse des Ausländerzentralregisters* (Wiesbaden: 2011), s. 134, dostupné z: https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendBevoelkerung2010200117004.pdf?__blob=publicationFile, [cit. 10. 4. 2013].

Statistisches Bundesamt, *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit, Bevölkerung mit Migrationshintergrund, Ergebnisse des Mikrozensus 2010*, s. 382, dostupné z: https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund2010220117004.pdf?__blob=publicationFile, [cit. 10. 4. 2013].

Úřad spolkové pověřenkyně pro otázky migrace, integrace a utečenců, *8. Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland* (Paderborn: Bonifatikus, 2010) s. 615.

Úřad spolkové pověřenkyně pro otázky migrace, integrace a utečenců, *9. Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland*, (Bescom: Berlin, 2012), s. 728.

Výroční zpráva YTB za rok 2010, dostupné z: http://www.ytb.gov.tr/images/genel/yayinlar/faaliyet_raporlari/2010_faaliyet_raporu.pdf, [cit. 26. 4. 2013].

Werner Bauer: *Das kommunale Ausländerwahlrecht im europäischen Vergleich*, Bonn: Fridrich Ebert Stiftung, 2008). Dostupné z: http://www.fes.de/wiso/pdf/integration/2008/160208/beitrag_bauer.pdf [cit. 25. 2. 2013].

Wolfgang Frindte (edds.), *Lebenswelten Junger Muslime in Deutschland*, (Niestetal: Silber Druck, 2011).

Zemské ministerstvo vnitra Porýní-Vestfálska, *Wer sind die grauen Wölfe?* Dostupné z: http://www.mik.nrw.de/uploads/media/UElkuecue-Broschuere_01.pdf, [cit. 7. 5. 2013].

Zmocněnkyně spolkové vlády pro otázky integrace, uprchlíky a integrace, *Integration und Medien*, in: *Zweiter Integrationsindikatorenbericht*, (Paderborn: Bonifatius, 2011).

10.1.3 Periodický tisk (na internetu)

Der Spiegel, *Integration: Merkel erklärt Multikulti für gescheitert*, dostupné z: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/integration-merkel-erklaert-multikulti-fuer-gescheitert-a-723532.html>, [cit. 10. 5. 2013].

Der Spiegel, *Integration: Merkel erklärt Multikulti für gescheitert*, dostupné z: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/integration-merkel-erklaert-multikulti-fuer-gescheitert-a-723532.html>, [cit. 10. 5. 2013].

Der Spiegel, *Integration: Seehofer und Merkel befeuern Leitkultur-Debatte*, dostupné z: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/integration-seehofer-und-merkel-befeuern-leitkultur-debatte-a-723466.html>, [cit. 7. 5. 2013].

Der Tagesspiegel, *de Maizère: 10 bis 15 Prozent integrationsunwillige Ausländer*, dostupné z: <http://www.tagesspiegel.de/politik/kabinett-de-maiziere-10-bis-15-prozent-integrationsunwillige-auslaender/1928570.html>, [cit. 17.4. 2013].

Die Welt, *Das sagte Ministerpräsident Erdogan in Köln*, 11. 02. 2008, dostupné z: <http://www.welt.de/debatte/article1660510/Das-sagte-Ministerpraesident-Erdogan-in-Koeln.html>, [cit. 10. 5. 2013].

Die Welt, *De Maizière–Islam willkommen, Islamismus nicht*, 21.11. 2011, dostupné z: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article5283536/De-Maiziere-Islam-willkommen-Islamismus-nicht.html>, [cit. 15. 5. 2013].

Die Welt, *Schäuble, Islam ist Teil Deutschlands*, dostupné z: <http://www.welt.de/politik/article156022/Schaeuble-Islam-ist-Teil-Deutschlands.html>, [cit. 10. 5. 2013].

Die Zeit, *Rozhovor Reccepa Tayiipa Erdoğan*, dostupné z: <http://www.zeit.de/2010/13/Erdogan>, [cit. 21. 4. 2013].

Die Zeit. *Özkan rückt vom Kreuzifix-Verbot ab*, 26. 4. 2010, dostupné z: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2010-04/oezkan-kruzifixe-cdu>, [cit. 21. 4. 2013].

FAZ, *Islam gehört historisch nicht zu Deutschland*, dostupné z: <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/bundesinnenminister-friedrich-islam-gehört-historisch-nicht-zu-deutschland-1609731.html>, [cit. 7. 5. 2013].

Islamische Zeitung, *Neuer Vorstand, Alte Probleme*, 29. 10. 2012, dostupné z: <http://www.islamische-zeitung.de/?id=16207>, [cit. 1. 5. 2013].

M. Murat Erdoğan, *Avrupa'daki Eşçinsel hakları çokkültürlülüğe model olur mu?*, dostupné z: <http://mmuraterdogan.com/2011/11/01/avrupadaki-escinsel-haklari-cokkulturluluge-model-olur-mu/>, [cit. 12. 5. 2013].

Migazin, Migration in Germany, *Sprachtest als Voraussetzung für Visum zur Familienzusammenführung ist rechtswidrig*, dostupné z: <http://www.migazin.de/2011/08/03/visum-familienzusammenfuehrung-darf-nicht-vom-sprachtest-abhaengen/>, [cit. 12. 5. 2013]

Migazin, *Sprachforderung beim Ehegattennachzug vor dem Aus*, 4.8. 2011, dostupné z: <http://www.migazin.de/2011/08/04/sprachanforderungen-beim-ehegattennachzug-vor-dem-aus/>, [cit. 12. 5. 2013].

Migazin, *Sprachforderung beim Ehegattennachzug vor dem Aus*, 4.8. 2011, dostupné z: <http://www.migazin.de/2011/08/04/sprachanforderungen-beim-ehegattennachzug-vor-dem-aus/>, [cit. 12. 5. 2013].

Spiegel, 2.11. 2010, *Integration: Schröder will Kitas mit hohem Migrantenteil fördern*, dostupné z: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/integration-schroeder-will-kitas-mit-hohem-migrantenanteil-foerdern-a-726663.html>, [cit. 15.5.2013].

Süddeutsche Zeitung, *In 15 Jahren fehlen Millionen Arbeitskräfte*, 11.12. 2010, dostupné z: <http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/wirtschaft-kompakt-von-der-leyen-in-jahren-fehlen-millionen-arbeitskraefte-1.1035112>, [cit. 17. 4. 2013].

Süddeutsche Zeitung, K. Auer a A. Ramelsberger, 17. 5. 2010, „*Heute Minarette, morgen Kirchtürme*“, dostupné z: <http://www.sueddeutsche.de/bayern/csu-zu-minarett-verbot-heute-minarette-morgen-kirchtuerme-1.137809>, [cit. 11. 5. 2013].

T24, *Erdoğan: Kim ne derse desin, siz benim vatandaşlarımınız*, dostupné z: <http://t24.com.tr/haber/erdogan-kim-ne-derse-desin-siz-benim-vatandaslarimsiniz/129945>, [cit. 9. 5. 2013].

10.1.4 Řízené rozhovory

Rozhovor s Berndem Knopfem v Spolkovém tiskovém centru (Bundespressehaus) v Berlíně dne 7. 12. 2013, vlastní archiv autorky.

Rozhovor s Thomasem Hohlfeldem v kanceláři při Spolkovém sněmu v Berlíně dne 9. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

Rozhovor s Muratem Erdoğanem dne 20. 6. 2012 na Institutu pro migraci a politická studia Ankara, Hacettepe Üniversitesi, vlastní archiv autorky

Rozhovor s Paolinou Hagenhuber v kanceláři při spolkovém sněmu dne 6. 2. 2010, vlastní archiv autorky.

Rozhovor s Mustafou Arslanem dne 10. 6. 2012 v sídle úřadu v Ankaře, vlastní archiv autorky.

Rozhovor s Bekirem Alboğou, v centrále DITIB v Kolíně nad Rýnem dne 19. 12. 2011, vlastní archiv autorky.

Rozhovor s Alim Derem v centrále Diyanet v Ankaře dne 13. 6. 2013, vlastní archiv autorky.

Rozhovor s Ahmetem Külahcim v berlínském tiskovém centru dne 30. 11. 2011, vlastní archiv autorky.

10.2 Sekundární zdroje- monografie

Alena Baršová, Pavel Barša. *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku* (Brno: MPÚ MU, 2005), s. 308.

- Carolin Butterwegge, *Von der „Gastarbeiter- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz*, in: Klaus J. Bade, Jochen Oltmer, *Normalfall Migration*, (Bonn: BPB, 2004), s. 127–132.
- Ingrid Oswald, *Migrationssoziologie*, (Konstanz: UVK, 2007), s. 224.
- Iren Ozgur, *Islamic Schools in Modern Turkey. Faith, Politics and Education*, (New Jersey: Cambridge University Press, 2012), s. 256.
- Joachim Jens Hesse a Thomas Ellwein, *Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland* (Baden Baden: Nomos Vlg, 2012), s. 789.
- Joel S. Fetzer, J. Christopher Soper, *Muslims and the state in Britain, France and Germany*, (New York: Cambridge, 2004), s. 226.
- Klaus Kreiser, *Geschichte der Türkei: Von Atatürk bis zur Gegenwart* (München, C.H. Beck, 2012), s. 128.
- Lisa Brandt, Gunilla Fincke, *Germany: monitoring integration in a federal state*, in: The Netherlands Institute for Social Research, *Measuring and monitoring immigrant integration in Europe*, (Hague: SCP, 2012), s. 366.
- Marianne Krüger,-Potratz, Werner Schiffauer, *Migrationsreport 2010*, (Frankfurt/New York: Campus Verlag, 2011), s. 360.
- Martin Klapetek, *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku* (Brno: Centrum pro studium demokracie, 2011), s. 384.
- Martin Sökefeld, *Aleviten in Deutschland: Identitätsprozesse einer Religionsgemeinschaft in der Diaspora*, (Bielefeld: Trascript, 2008), s. 346.
- Miroslav Vaněk, Pavel Mücke, Hana Pelikánová, *Naslouchat hlasům paměti, Teoretické a praktické zásady orální historie* (Praha: ÚSD AV ČR, 2007), s. 225.
- Mustafa Acar, *Das Wahlverhalten der türkischestämmigen wahlberechtigten in der Bundesrepublik Deutschland*, (Hamburg, Verlag Dr. Kovač, 2011), s. 248.
- Pavel Barša, *Praktická teorie multikulturalismu*, (Brno: CDK, 1999), s. 347.
- Saliha Kocaman, *Die älteren türkischen Migranten in Deutschland: eine Sekundäranalyse und empirische Erhebung zu Lebenslagen und- perspektiven dieser Gruppe*, (Nordhausen: Bautz, 2010), s. 250.
- Sonja Klinker, *Maghrebener in Frankreich, Türken in Deutschland, eine vergleichende Untersuchung zu Identität und Integration muslimischer Einwanderungsgruppen in europäische Mehrheitsgesellschaften*, (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010), s. 356.
- Stefan Marshall, *Das politische System Deutschlands* (Stuttgart: UTB, 2007), s. 300.
- Thilo SARRAZIN. *Deutschland schafft sich ab: wie wir unser Land aufs Spiel setzen*. (München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2010), s. 464.
- Ulrich Herbert, *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge* (München: C.H.Beck, 2001), s. 437.

Wolfgang Gieler, Christian Johannes Henrich, *Politik und Gesellschaft in der Türkei*, (Wiesbaden: Springer, 2010), s. 134.

10.3 Internetové portály

<http://alevi.com/de/>
<http://de.statista.com>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/>
<http://www.anererkennung-in-deutschland.de>
<http://www.arbeitsagentur.de/>
<http://www.bamf.de/>
<http://www.bmas.de/>
<http://www.bmbf.de>
<http://www.bmi.bund.de/>
<http://www.bundespraesident.de/>
<http://www.bundesregierung.de/>
<http://www.bundestag.de/>
<http://www.csgb.gov.tr>
<http://www.deutsche-islam-konferenz.de>
<http://www.deutschlandstiftung.net/>
<http://www.ditib.de/>
<http://www.duden.de/>
<http://www.gesetze-im-internet.de/>
<http://www.goethe.de>
<http://www.hurriyetkurumsal.com>
<http://www.charta-der-vielfalt.de/>
<http://www.integration-durch-sport.de/>
<http://www.integrationskompass.de/>
<http://www.integrationsministerium-bw.de/>
<http://www.istanbul.diplo.de/>
<http://www.jobstarter.de/connect/>
<http://www.make-it-in-germany.com>
<http://www.mfa.gov.tr>
<http://www.mipex.eu/germany>
<http://www.thomasdemaiziere.de>
<http://www.uni-tuebingen.de>
<http://www.ursula-von-der-leyen.de/>
<http://www.vereinigte-migrantenpartei.de>
<http://www.ytb.gov.tr/>
<http://www.zfti.de/>
<https://www.destatis.de>

11 Přílohy

11.1 Použité zkratky

DITIB	Diyanet İşleri Türk Islam Birliği
SRN	Spolková republika Německa
BMI	Bundesministerium des Innern
BAMF	Bundesamt für Migration und Flüchtlinge
DIK	Deutsche Islamkonferenz
IZA	Informationsdienst zur Ausländerarbeit
BMBF	Bundesministerium der Bildung und Forschung
BMFSFJ	Bundesministerium der Familien, Senioren, Frauen und Jugend
YTB	Yurtiışı Türkler ve Akraba Başkanlığı
BPB	Bundeszentrale für politische Bildung
IGMG	Islamische Gemeinschaft Milli Görüş
RP	Refah Partisi
ADÜTDF	Föderation der Türkisch-Demokratischen Idealistenvereine
ATIB	Union der Türkisch-Islamischen Kulturvereine in Europa

11.2 seznam tabulek

Tabulka 1 Obyvatelstvo tureckého původu v jednotlivých spolkových zemích	25
Tabulka 2 Turecká menšina z hlediska dosaženého stupně vzdělání	27
Tabulka 3 Věková struktura turecké menšiny v Německu	28
Tabulka 4 Počet účastníků tureckého původu na integračních kurzech v období 2009–2011	45
Tabulka 5 Seznam oslovených organizací se jmény respondentů a jejich pracovním zařazením	60
Tabulka 6 Okruh otázek pro respondenty	61